

ตารางที่19 : แสดงการยืดหยุ่นกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
(ต่อ)

	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มผีนละไม วัยละมุน
3) ขั้นตอน การศึกษา ข้อมูล (Process)	เป็นช่วงที่ต้องยืดหยุ่นสุดๆ เพราะมีข้อมูลลายลักษณ์ อักษรน้อยมาก เวลาคน เฒ่าคนแก่ก็นึกอะไรได้ก็ เล่าก็ร้องออกมา ทั้งเด็ก ชุมชน และวิทยากร ไม่มี ใครรู้ล่วงหน้าว่าจะได้ อะไรกลับมาในการลง ชุมชนแต่ละครั้ง	เน้นการเชื่อมโยงกับชุมชน โดยพาเด็กรุ่นใหม่กลับไป ศึกษาภูมิปัญญาของคน ในชุมชน เพื่อให้เกิด ทางเลือกใหม่ เช่น การทำ เกษตรผสมผสาน ขั้นตอนนี้ไม่ต้องปรับแผน มากนัก	เน้นให้เด็กเข้าไปหาผู้ใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกที่เด็ก ได้เข้าหาผู้ใหญ่ จากเดิมที่ เด็กรอรับคำสั่ง และอยู่ใน ชุมชนแบบเด็กอยู่ส่วนเด็ก ผู้ใหญ่อยู่ส่วนผู้ใหญ่ แต่ ขั้นตอนนี้ไม่ต้องปรับแผน มากนัก	ไม่มีการลงชุมชนเพื่อหา ข้อมูล เนื่องจากอยู่ใน สถานพินิจ จึงใช้ข้อมูล จากประสบการณ์ตรงของ เด็กเป็นหลัก แล้วให้เด็ก วิเคราะห์แลกเปลี่ยนกัน ในแต่ละประเด็น คือปรับ รูปแบบการศึกษาข้อมูล ให้เข้ากับสภาพของเด็ก
4) ขั้นตอนการ ผลิตละคร	- หลังจากได้เรื่องเล่ามา เด็กจะเป็นผู้ตัดสินใจ เลือกเรื่อง โดยมีวิทยากร ช่วยตีความ - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - การกำกับของวิทยากรที่ ไปช่วย ไม่ได้มีรูปแบบ ตายตัว เพียงมีโจทย์ ร่วมกันว่า ทำอย่างไรก็ได้ ที่การแสดงจะยังเห็น ความเป็นตัวตนของเด็ก อยู่และสื่อสารได้	- เน้นที่เด็กว่าจะจัดการ กับกลุ่มยังไง มากกว่าการ ทำProduction - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - สีสันของละคร การเลือก เสื้อผ้า จาก เพลง จะ ขึ้นกับรสนิยมของเด็ก ซึ่ง ก็เป็นการสนองรสนิยม ของชาวบ้านไปด้วยในตัว	- ละครจะยืดหยุ่นตาม ทักษะความถนัด ความ สนใจของเด็ก เช่นเด็ก มักจะร้องเพลงพื้นบ้าน หรือนันทานพื้นบ้านเข้า มาใช้ในการแสดง - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - ในระยะหลังเด็กสามารถ กำกับ และทำงานร่วมกับ คนในชุมชนเช่น พ่อแม่ ครู และชาวบ้าน ที่มาร่วม แสดงกับตนเองได้	-เน้นการทำละครที่เสนอ ประเด็นต่างๆ จากมุมมอง ของเด็ก เป็นการทำละคร เชิงวิเคราะห์ตัวเองไปด้วย - การสร้างละครวิทยากร จะเป็นผู้ให้โจทย์แล้วให้ เยาวชนช่วยกันสร้างละคร ขึ้นมา(Collaborative) จน ถึงขั้นสุดท้ายวิทยากรจึง ช่วยเลือกสรร และกำกับ ผลรวมของละครอีกครั้ง - มีการนำผลงานศิลปะ ของเด็กมาใช้เป็นฉากหลัง อยู่บนเวทีการแสดง เป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการ สื่อสารในละคร ที่มีการใช้ สัญลักษณ์เข้ามาช่วยสื่อ ถึงตัวตนของเด็ก

ตารางที่ 19: แสดงการยืดหยุ่นกิจกรรมละครให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
(ต่อ)

	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มผีนละไม วัยละมุน
5) ขั้นตอนการ จัดแสดงละคร	- จะเน้นให้เด็กไปหยิบยืมเสื้อผ้า เครื่องดนตรี อุปกรณ์ประกอบการแสดง จากแต่ละหมู่บ้านที่จะแสดง เพื่อเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของชุมชนและทำให้แต่ละหมู่บ้านได้แสดงอัตลักษณ์ของตนในละครของเยาวชน - การดำเนินกิจกรรมการแสดงจะปรับตามเงื่อนไขชุมชนเป็นหลัก เช่น เล่นสิกรอบ เพราะคนดูมาไม่ทัน, อยากให้แขกที่มาเยี่ยมหมู่บ้านได้ดู ฯลฯ	- ยืดหยุ่นตามสถานที่ที่จะแสดง - เน้นให้เด็กได้เลือก ได้ทดลอง ได้เรียนรู้เอง - มีการเพิ่มรอบการแสดงได้ตามความต้องการของชุมชน	- การแสดงจะต้องปรับไปตามกลุ่มผู้ชม สถานที่ และเวลา - มีการเพิ่มรอบการแสดงตามความต้องการของชุมชน	- เน้นการสื่อสารกับคนดู หลังการแสดงเป็นหลัก โดยเฉพาะกับครอบครัว - ไม่มีการเพิ่มรอบการแสดงตามใจผู้ชม เพราะจะต้องมีกติกาในการนำเด็กออกมาแสดงละคร แต่หากทางสถานพินิจต้องการจะให้เยาวชนแสดงเยาวชนก็พร้อมแสดงได้
6) ขั้นตอนการ ประเมินผล	- ตอนเช้าหลังจากวันแสดงจะไม่รีบออกจากหมู่บ้าน เพราะจะกลับไปพูดคุยกับคนดู เพื่อเอาข้อมูลมานำเสนอตอนสรุปงานทุกครั้ง - วิทยากรมักเสนอประเด็นข้อค้นพบที่น่าสนใจ จะเสนอในที่ประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน	- วิทยากรจะเน้นให้มีการสรุปทุกครั้งที่ทำกิจกรรม ต่อมาจึงปล่อยให้เด็กได้เรียนรู้เอง	- มีการเชื่อมโยงผู้ใหญ่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับเด็กในการประชุมประเมินผล	- มีการประเมินผลร่วมกันทั้งเด็ก วิทยากร และเจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ - การพูดคุยจะเน้นในเรื่องของทัศนคติที่ปรับเปลี่ยนของแต่ละบุคคลที่มีต่อประเด็นต่างๆ เช่น พ่อแม่ เพื่อน โรงเรียน เป็นต้น
7) ขั้นตอนการ วางแผนใน อนาคต	- เนื่องจากไม่ใช่โครงการที่ได้ทุนระยะยาว จึงให้ความสำคัญน้อยในแง่ของการผลักดันแผนงานร่วมกันกับองค์กรพ.ท.ให้ เป็นรูปธรรม แม้ว่าทุกส่วนจะเห็นความสำคัญ	- จะเกิดขึ้นจากความต้องการของเด็กและครูเป็นหลัก โดยมีวิทยากรเป็นตัวช่วย	- มีการเชื่อมโยงผู้ใหญ่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับเด็กในการประชุมวางแผน	- วางแผนได้แค่ระยะจบโครงการเท่านั้น เป็นแค่การประเมินสถานการณ์ต่อตัวเด็กเฉพาะหน้า - แผนงานอนาคตจะยึดตามแผนของสถานพินิจเป็นหลัก

- กลยุทธ์ที่ 7 “เน้นสร้างการมีส่วนร่วม โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน”

การทำงานละครเพื่อการพัฒนาทั้งกระบวนการหรือทั้งระบบ ของกลุ่มละครมะขามป้อม จะเน้นการเชื่อมประสานและการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพย์ ซึ่งผลักดันให้การทำงานของกลุ่มเยาวชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือองค์กร ภาครัฐเพื่อการพัฒนาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามาช่วย ซึ่งทางกลุ่มหวังว่ากระบวนการเช่นนี้จะนำไปสู่ การพึ่งตนเองได้ของกลุ่มละครเยาวชนในระยะยาว การสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน นี้ เกิดขึ้นทั้งโดยธรรมชาติของกระบวนการและการกระตุ้นจากวิทยากรของทางกลุ่ม เริ่มตั้งแต่ แรกเข้าไปทำงานกับชุมชน เช่นที่ ประดิษฐ์ ประสาททองกล่าวไว้ว่า

“ อยู่ๆ ไม่ได้เข้าไปเลยนะ เราต้องประสานกับเอ็นจีโอในพื้นที่ ประสานกับพ่อหลวง กับ ผู้ใหญ่บ้าน หรือไม่กี่อบต. หรือโรงเรียน มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเลย การแสดงก็ต้องเชิญผู้ใหญ่บ้าน เข้ามาดู พอเด็กเริ่มคล่อง ทำงานเองได้ เราจะปล่อยเด็ก ให้การบ้านว่าต้องทำอะไรเรื่อง จะเล่นวัน ไหนบ้าง ต้องการใช้จ่ายเงินยังงี้ แล้วจะหาเงินจากที่ไหน เราก็ไล่เบียดเด็ก... เอ้า..จะไปหามาจากไหน ไม่มี เงินนะ เสื้อผ้าหนูยืมจากแม่ได้มัย อาหารเราไปขอวัด มันจัดการได้โดยไม่ต้องใช้เงิน อะไรก็ได้ที่ระดม ได้ในหมู่บ้าน แต่ที่สุดแล้วมันต้องการเงิน ..พี่ ผมต้องใช้สองร้อยบาท ซื้อกระดาษมาทำหน้าฉาก กระดาษเก่าสีมันซีด ... เอ็งก็ขอสปอนเซอร์สิ ไปขอร้านเครื่องเขียนนี่ก่อน ไม่ได้แล้วเดี๋ยวค่อยหาเงิน อะไอย่างนี้.. เราต้องสอนเด็กให้รู้จักที่จะระดมสิ่งของในชุมชนของตัวเอง บางคนเก่ง กล้าไปขอ นายอำเภอ ขอครูใหญ่ ขอได้เก่งกว่าเราอีก..”

(ประดิษฐ์ ประสาททอง อ้างถึงในสารคดี, 2545 : 79)

กลยุทธ์การใช้ชุมชนเป็นฐานนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประการ คือ

- 1) การใช้ชุมชนเป็นฐานในด้านสถานที่

การใช้ชุมชนเป็นฐานในด้านสถานที่นี้ เริ่มตั้งแต่ชุมชนนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มเยาวชน อยู่แล้ว การจัดอบรมก็จัดขึ้นในชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้สนับสนุนด้านสถานที่ เช่นพื้นที่โรงเรียน ศึกษาสงเคราะห์ จ. แม่ฮ่องสอน และชุมชนหนองกะทาว จ. พิษณุโลก จะใช้โรงเรียนเป็นสถานที่จัด อบรม และต่อมาก็ใช้เป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน ส่วนที่ชุมชนสากลี จ. พระนครศรีอยุธยา นั้น ใช้ เป็นที่จัดอบรมและใช้บ้านของเยาวชนคนหนึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน นอกจากนั้นยังใช้ชุมชน เป็นฐานด้านสถานที่ในการเป็นสนามศึกษาข้อมูล และใช้เป็นสถานที่ในการจัดแสดงละครซึ่งเป็น ผลงานจากการจัดกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย อนึ่ง การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านสถานที่นี้ เป็นการให้ ทุนทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนนั้นๆ

2) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านข้อมูลและเนื้อหา

การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านข้อมูลและเนื้อหา เป็นการให้ทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ เมื่อต้องมีการศึกษาข้อมูลเพื่อนำมา สร้างเป็นละคร กลุ่มเยาวชนก็จะไปศึกษาจากบุคคลต่างๆในชุมชน ตัวอย่างเช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วที่ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนจาก ปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาในท้องถิ่น คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน กรณีกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ก็จะไปหาข้อมูลจากกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หมอ พยาบาลในโรงพยาบาล เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมกับการระบวนการตั้งแต่ระยะแรกๆ ของการจัดกิจกรรม ด้วยการให้ข้อมูลกับกลุ่มเยาวชน (หลังจากนั้นจะได้รับเชิญมาเป็นผู้ชม และผู้ให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในขั้นตอนของการจัดการแสดง) ซึ่งการใช้ชุมชนเป็นฐานข้อมูลนั้นสนับสนุนแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพราะนอกจากจะทำให้กลุ่มเยาวชนสามารถใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ของชุมชนแล้ว ยังทำให้กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ จัดเป็นการสื่อสารภายในชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังก่อให้เกิดผลพลอยได้ตามมาอีกคือ เมื่อบุคคลต่างๆ เหล่านี้ได้ชมละครของกลุ่มเยาวชนและรู้สึกประทับใจ-ภาคภูมิใจต่อตัวเยาวชน (และต่อตนเองในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล) เป็นอย่างมากแล้ว ก็มักจะปวารณาตัวให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเยาวชนในกิจกรรมระยะต่อไป และเชื่อมโยงไปสู่ฐานต่อไปคือ ฐานด้านทุนทรัพย์

3) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านทุนทรัพย์

กลุ่มละครมะขามป้อม มีความพยายามอย่างสูงที่จะดึงชุมชนเข้ามาเป็นฐานด้านทุนทรัพย์(ในระยะยาว) โดยเริ่มจากการขอความสนับสนุนเล็กๆ น้อยๆ จากชาวบ้านในชุมชน ซึ่งมักสืบเนื่องจากความพึงพอใจของชาวบ้าน เมื่อกลุ่มเยาวชนได้เข้าไปขอข้อมูล ไปสัมภาษณ์ หรือไปบอกเล่าประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่จะจัดขึ้น กลุ่มชาวบ้านก็มักจะเสนอให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วมได้ เช่น ทำอาหารมาเลี้ยง ให้สถานที่ฝึกซ้อม ส่วนกลุ่มนักพัฒนาหรือข้าราชการ ก็มักจะเสนองาน เงินทุน หรือดึงเยาวชนเข้าไปช่วยในการดำเนินงานของทางราชการ เพื่อให้เยาวชนได้มีทุนสนับสนุนการดำเนินงานต่อไป หรือการกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนออกไปขอรับความสนับสนุนเป็นงบประมาณหรือข้าวของ โดยการขอสปอนเซอร์หน่วยงานเอกชน ห้างร้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเริ่มจากจำนวนเล็กๆ น้อยๆ ก่อน ต่อมาเมื่อชุมชนมองเห็นประโยชน์จาก

การสนับสนุนกลุ่มเยาวชน และมองเห็นศักยภาพในการทำงานของกลุ่มเยาวชน ก็มักจะสนับสนุนมากขึ้นเองในภายหลัง

ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ของชุมชนนี้ ได้รับการพิสูจน์ในระยะยาวว่า ถึงแม้กลุ่มสื่อชาวบ้านจะไม่มั่งคั่งมากในการสนับสนุนกลุ่มเยาวชนให้ดำเนินกิจกรรม ต่อตั้งแต่ปีพ.ศ. 2543 เป็นต้นมา กลุ่มเยาวชนบางกลุ่มเช่น กลุ่มละครเยาวชนเพื่อการพัฒนา ชุมชนดาวลูกไก่, กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมครองแครง และกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ยังได้จัดกิจกรรม ต่างๆ ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงเวลาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ (พ.ศ. 2546) โดยได้รับความสนับสนุน และความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรม จากชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาชนในชุมชน (หน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่นในชุมชน)

4) การใช้ชุมชนเป็นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ในด้านของการใช้ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ นอกเหนือจากกลุ่มละครมะขามป้อม จะมุ่งกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนสร้างผลงานละครจาก เรื่องราวของตนเองและชุมชนโดยเน้นมิติทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีการดึงทุนทางวัฒนธรรมเข้ามา ใช้ในกระบวนการละครขั้นตอนต่างๆ แม้ว่าชุมชนนั้นจะไม่มีความเป็นมายาวนานหรือมีรากเหง้า วัฒนธรรมที่ชัดเจน แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะมีภาษาท้องถิ่น เช่นชุมชนหนองกะท้าว กลุ่มละคร เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ จะสร้างละครจากเรื่องราวปัญหาของชุมชนและสื่อสารด้วยภาษาถิ่น (ลาว) ส่วนหากชุมชนใดมีทุนด้านวัฒนธรรมอยู่มาก ก็จะถูกดึงมาใช้มากขึ้น เช่นที่ชุมชนสาคลี จ. พระนครศรีอยุธยา กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีการดึงศิลปินในหมู่บ้านเข้า มาร่วมแสดงด้วย

" ที่อยุธยามีตัวอย่างที่น่ารักมาก พ่อแม่ไปขายของในตลาด เข็นรถกลับมาเจอลูกจะไปซ้อม การแสดงที่บ้านครูใหญ่ ก็บอกลูกว่า ..เฮ้ย..รอเดี๋ยวจะลูก พ่อไปเล่นด้วย คือเมื่อก่อนเด็กเล่นกัน เองเดี๋ยวนี้มีพ่อแม่มาเล่นด้วย ผู้ใหญ่หลายคนก็อยากมีส่วนร่วมใน การเล่นละคร เช่นบางคนอาจจะ เล่นระนาดได้ เป่าขลุ่ยได้ ร้องเพลงอีแซว ลำตัดได้ ก็เอา มาใส่ในละคร ตัวละครบางตัวแทนที่จะเอา เด็กมาแต่งหน้าเขียนหนวดแมวเล่นเป็นคนแก่ ก็เอาคนแก่จริงๆ มาเล่นเป็นปู่ตายยายในเรื่อง แล้วก็ได้สนุกด้วย พวกนี้เขามีภูมิ ปัญญา เขาต้นเป็นกลอนออกมาโดยที่มันเนียนกับเรื่อง สามารถเอาเรื่องราวสมัยใหม่ เรื่องในชีวิตประจำวัน สอดแทรกเข้าไปในสื่อที่มีอยู่ ให้เขาสื่อสารกันด้วย ภาษาของเขาด้วยศิลปะแบบของเขาเอง..."

(ประดิษฐ์ ประสาททอง อ้างถึงในสารคดี, 2545 : 73)

● กลยุทธ์ที่ 8 “ผลักดันให้ Local เป็น Hero”

แม้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา จะเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับชุมชนชนบทของไทย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือที่มีฐานคิดและรากวัฒนธรรมมาจากต่างประเทศ นั่นคือ ศิลปะการละคร (Theatre art) และละครพูด (Spoken Drama) แต่กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้รับการออกแบบใหม่ โดยการดัดทอน เลือกสรร ประยุกต์ใช้ให้มีการนำความเป็นละครแบบตะวันตก⁶ มาใช้เป็นเพียง “พาหนะ” (vehicle) ที่จะสามารถบรรทุกเอาแนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนศิลปะรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่หลากหลายในภูมิภาคต่างๆ ของโลก เพื่อนำพาผู้ชมไปถึงเป้าหมายทางการพัฒนาที่ต้องการได้⁷

ทำให้กลุ่มสื่อชาวบ้าน/มะขามป้อม ซึ่งมีเป้าหมายในการทำงานที่จะกระตุ้นให้ประชาชนสามารถผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จะนำมาใช้สื่อทางเลือกสำหรับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านรูปแบบทางศิลปะ ที่นำมาใช้กับกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มเยาวชน จะเน้นการนำศิลปวัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่น เรื่องราวพื้นบ้าน (เช่นตำนาน นิทาน) มาผสมผสานกับเนื้อหาจากประเด็นปัญหาร่วมสมัยของเยาวชนและชุมชน ซึ่งทำให้การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ถือว่า ความเป็นท้องถิ่น (Localization) เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

การที่คณะผู้วิจัยเรียกกลยุทธ์นี้ว่า “ผลักดันให้ Local เป็น Hero” นั้น มาจากกระบวนการเชิดชูความเป็นท้องถิ่น ในการผลิตละครเพื่อการพัฒนาทั้งระบบ ที่มุ่งให้เยาวชนมีความภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม และตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นท้องถิ่นของตน ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยความหลากหลายในทุกพื้นที่ทำงาน เช่น กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว มีวัฒนธรรมชนเผ่า(ของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชาวเขาเผ่าต่างๆกว่า 5 เผ่า) กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีรากฐานของศิลปะพื้นบ้านภาคกลางที่มีความร่ำรวยและยังคงมีกลุ่มศิลปินอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมาก กลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุน แม้ว่าจะอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก แต่ก็อยู่ในพื้นที่จังหวัดสงขลา และเยาวชนก็มาจากชุมชนต่างๆ ในภาคใต้ ที่มีรูปแบบศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของตน เช่นหนังตะลุง เพลงบอกและภาษาใต้ ส่วนกลุ่มละครเยาวชนเพื่อการพัฒนา

⁶ ซึ่งหมายถึงละครพูดที่มีองค์ประกอบต่างๆ ตามหลักของอริสโตเติล

⁷ ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มสื่อชาวบ้าน สามารถประยุกต์ใช้ “กระบวนการละคร” กับการทำงานสื่อเพื่อการพัฒนาแบบอื่นๆ เช่น สื่อสไลด์-การถ่ายภาพ สื่อวีดิทัศน์ สื่อพื้นบ้านเช่น ลิเก หรือแม้แต่การผลิตรายการโทรทัศน์ ซึ่งมีลักษณะเป็นสื่อสำหรับมวลชน ก็สามารถใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในการทำงานได้เช่นกัน

ชุมชนดาวลูกไก่ นั้น แม้ว่าตัวเยาวชนจะคิดว่าตนเองไม่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ก็มีภาษา และรายละเอียดของประเพณีพื้นบ้านที่น่าสนใจ ซึ่งนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

“ฮีโร่” หรือพระเอกตัวจริงของละคร ที่เยาวชนได้จัดแสดงขึ้นในชุมชน จึงประกอบด้วย

1. นักแสดงจากเยาวชนในท้องถิ่น
2. นักแสดงพูดภาษาของท้องถิ่น
3. การแสดงหรือละครนำเสนอเรื่องราวในท้องถิ่น หรือเรื่องราวของท้องถิ่น
4. การแสดงหรือละครสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา รากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณี หรือ ศิลปะของท้องถิ่น
5. นักแสดงและละครมุ่งสื่อสารกับผู้ชมในท้องถิ่น ด้วยประเด็นร่วมสมัย

กระบวนการเชิดชูท้องถิ่นนี้ได้รับการอำนวยความสะดวกหรือกระตุ้นโดยทีมงานของกลุ่มละคร มะขามป้อมอย่างเป็นธรรมชาติ แบบค่อยเป็นค่อยไป (ไม่ใช่การจัดกระทำเพื่อสร้างภาพลักษณ์ แบบขบวนการชาตินิยมหรือเพื่อธุรกิจการแสดง) เช่นที่ประดิษฐ์ ประสาททองย้ำว่า “ ตรงนี้มัน ต้องใช้เวลา เราไปบังคับให้ชุมชนทำไม่ได้ มันต้องใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจ สร้างความ ตระหนักรู้ และเขาจะสร้างสรรค์กันเอง โดยที่เราไม่ต้องไปยัดเยียดหรือบีบบังคับ ” ซึ่งผลลัพธ์ที่ คาดหวังได้ก็คือความภาคภูมิใจต่อชุมชน ความเป็นท้องถิ่น และต่อชาติกำเนิดของตนเอง ของทั้ง เยาวชนที่เป็นผู้เล่น และชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้ชม ตัวอย่างเช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (กรณีกลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงแดง) ต่อไปนี้

ภาพที่ 5 : ตัวอย่างและเรื่องราวจากการแสดงของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว

“ คนเล่าเรื่องมี 2 คน คนหนึ่งเป็นคนเฒ่าคน แก่ อีกคนหนึ่งเป็นคนหนุ่ม คนเฒ่าคนแก่คุย กับคนหนุ่มว่า ประเพณีปอยต้งที่มีที่มา วันนี้ จะมาเล่านิทานให้ฟัง ”

“ ยายคุยกับหลานชายหัวเดียว(มีแต่หัว) หัวเดียวอยากใหยายไปสู่ขอลูกสาวเศรษฐีมาให้ ”

“ ยายของหัวเดียวไปเจรจาขอลูกสาวของเศรษฐี เศรษฐียกลูกสาวคนที่ 3 ของตนให้ โดยถามความสมัครใจของลูกสาวทั้ง 3 คนก่อน ”

“ งานแต่งงานระหว่างลูกสาวของเศรษฐีทั้ง 3 คน กับลูกเขยเศรษฐี 2 คน และหัวเดียว ในงานแต่งงานมีคนเฒ่าคนแก่และผู้ใหญ่มามัดมือและให้พร ”

“ เศรษฐีให้ลูกเขยทั้ง 3 คนของตน ออกไปหาปลาหาเนื้อในป่า แต่ลูกเขยของเศรษฐีทั้ง 2 คนหาเนื้อไม่ได้ จึงเข้าไปในป่าลึก ได้พบกับหัวเดียวซึ่งแปลงร่างเป็นฤๅษี ลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 คน จึงเข้าไปขอปลาขอเนื้อ โดยฤๅษีแปลงขอแลกกับปลายจมูกปลายหู ของลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 ”

“ วันหนึ่งเศรษฐีอยากจะข้ามไปอีกฝั่ง จึงให้ ลูกเขยทั้ง 3 สร้างสะพานให้ ลูกเขยเศรษฐีทั้งสองคนใช้เวลาสร้าง 3 เดือนจึงจะเสร็จ ส่วนหัวเดียวสร้างเสร็จภายในคืนเดียวและเป็นสะพานเงินสะพานทอง ”

“ ลูกเขยเศรษฐีทั้ง 2 คน อิจฉาหัวเดียว และได้รู้ความจริงว่าหัวเดียวสามารถถอดรูปเป็นชายหนุ่มได้ จึงเอาหัวเดียวไปเผาไฟ หัวเดียวไม่สามารถเข้าร่างเดิมได้ จึงตัดสินใจไปอยู่บนสวรรค์ จึงเรียกให้เด็กมาตีไม้ไผ่ในบ้าน ทำให้บ้านลอยขึ้นไปบนฟ้าแต่เศรษฐีก็อดเสียบ้านไว้ได้ต้นหนึ่ง และวอนให้ลูกสาวและหัวเดียวมองลงมา และปล่อยเสียบ้านลงมา หัวเดียวและลูกสาว ให้เศรษฐีทำพิธีบูชาเสาเพื่อแทนความคิดถึงตน ”

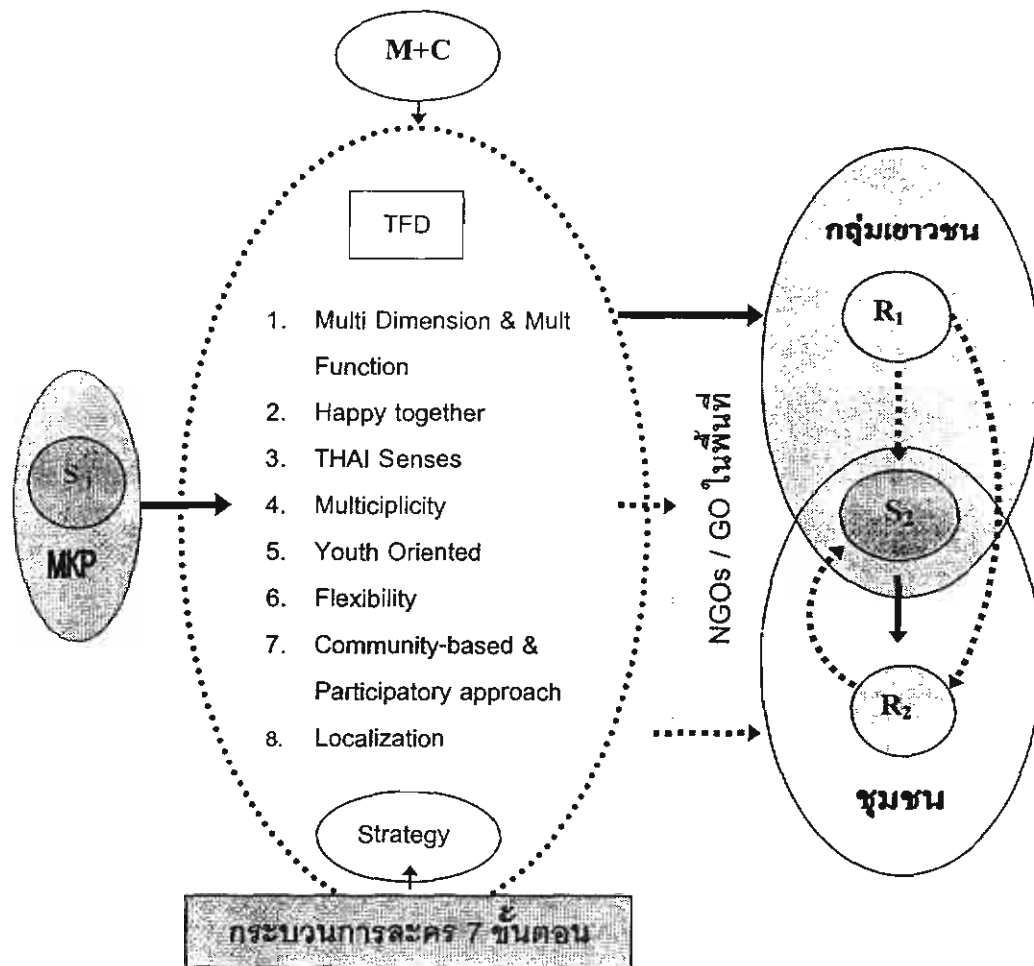

“ ภาพจำลองงานพิธีปอยตันที (ประเพณีอีลู่) ในงานพิธีจะมีการเป่าเครื่องดนตรีเฉพาะของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงแดงที่เรียกว่า “หม่ออีลู่” ประเพณีอีลู่ทำเพื่อระลึกและเคารพถึงบรรพบุรุษและพระเจ้าที่ได้เก็บเสาะเอาไว้ให้ ”

“ ร้องเพลง “ส่วยกะแย” เพลงที่ได้แต่งขึ้นใหม่ ความหมายของเพลงให้ช่วยกันรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงแดง (กะแย หรือ กะยา) ”

รายละเอียดของกลยุทธ์การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม
 ทั้ง 8 กลยุทธ์ที่คณะผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นนั้น อาจนำเสนอให้เห็นเป็นภาพรวม ได้ดัง
 แผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 16 : แสดงกลยุทธ์การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มสื่อชาวบ้าน

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่ากลุ่มละครมะขามป้อมในฐานะผู้ส่งสาร (Sender) ได้ใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา (TFD) 7 ขั้นตอน ในฐานะที่เป็นเนื้อหาและช่องทางในการสื่อสารเพื่อส่งสารไปยังผู้รับสารกลุ่มที่ 1 คือเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย (R1) โดยใช้รูปแบบการฝึกอบรมหลักสูตร “ละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชน” และในขณะเดียวกันกลุ่มละครมะขามป้อมก็จะทำงานกับหน่วยงานพัฒนาในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน (GO/NGOs) และชาวบ้านในชุมชนไปพร้อมๆ กัน แต่ก็ถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง และเนื่องจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เป็นรูปแบบการสื่อสารสองขั้นตอน เมื่อผ่านการอบรมในขั้นแรกแล้ว กลุ่มเยาวชนก็จะเลื่อนสถานะเป็นผู้ส่งสารลำดับที่สอง (S2) และเริ่มต้นกระบวนการสื่อสารเนื้อหา

ต่างๆ ผ่านกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ไปสู่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งกลายเป็นผู้รับสารลำดับที่ 2 (R2) ในที่สุด (ซึ่งก่อนหน้านี้เยาวชนจะต้องเข้ามาศึกษาข้อมูลกับชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสร้างเป็นผลงานละครเพื่อนำเสนอข้อมูลต่างๆ กลับมายังชุมชน)

กลยุทธ์ทั้ง 8 ประการที่คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์ออกมา กลุ่มละครมะขามป้อมได้นำมาใช้ในกระบวนการอบรม 7 ขั้นตอน ทั้ง แบบ Built-In Process ในกระบวนการละครซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับสื่อละคร ส่วนกลุ่มกลยุทธ์ที่เกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมายนั้น นอกจากจะใช้ในกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนแล้ว ยังนำมาใช้ในการประสานงาน การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลาที่ลงไปทำงานในพื้นที่ รวมทั้งในกระบวนการติดตามผลอีกด้วย ซึ่งอาจนำเสนอให้เห็นภาพรวมว่ากลุ่มละครมะขามป้อมใช้กลยุทธ์ทั้ง 8 ในกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนอย่างไร ดังนี้

ตารางที่ 20 : แสดงระดับการใช้กลยุทธ์ 8 กลยุทธ์ ในกระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอน

ขั้นตอน / กลยุทธ์ที่	1	2	3	4	5	6	7	8
1) การประสานงาน	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆
2) การอบรมทักษะการแสดง	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆
3) การศึกษาข้อมูล	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
4) การผลิตละคร	☆☆☆	☆☆☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
5) การจัดแสดงละคร	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆
6) การประเมินผล	☆☆☆	☆☆	☆	☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆
7) การวางแผนในอนาคต	☆☆☆	☆	☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆	☆☆☆

☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวน้อย

☆☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวปานกลาง

☆☆☆ เป็นขั้นตอนที่มีการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวมาก

1. กลยุทธ์ละครเพื่อการพัฒนา สื่อสารพัดประโยชน์ (Multi Dimension & Multi Function)
2. กลยุทธ์ทำงานด้วยกัน สนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน (Happy together)
3. กลยุทธ์เสน่ห์แบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน (THAI Senses)
4. กลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย (Multiciplicity)
5. กลยุทธ์เยาวชนเป็นศูนย์กลาง (Youth Oriented)
6. กลยุทธ์ยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (Flexibility)
7. กลยุทธ์เน้นสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based & Participatory approach)
8. กลยุทธ์ผลักดันให้ Local ต้องเป็น Hero (Localization)

จากตารางแสดงระดับการใช้กลยุทธ์ในกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอน แสดงให้เห็นว่า กระบวนการละครแต่ละขั้นตอนของมะขามป้อม มีการใช้กลยุทธ์ครบทั้ง 8 กลยุทธ์ในการดำเนินงาน แต่กลยุทธ์ที่สำคัญคือมีการเน้นใช้มากที่สุดก็คือกลยุทธ์ที่ 1 ละครเพื่อการพัฒนาสื่อสารพัดประโยชน์ กลยุทธ์ที่ 5 เยาวชนเป็นศูนย์กลาง กลยุทธ์ที่ 6 ยึดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และกลยุทธ์ที่ 7 เน้นสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ส่วนกลยุทธ์อื่นๆ นั้นมีความสำคัญลดหลั่นกันลงมาตามความจำเป็น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า การใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาทั้ง 7 ขั้นตอนของมะขามป้อมนั้น จะต้องใช้ควบคู่ไปกับกลยุทธ์ต่างๆ เหล่านี้ จึงจะก่อให้เกิดผลการพัฒนาในทางที่พึงประสงค์ หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ หากถามว่ามะขามป้อมใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาอย่างไร (HOW) ก็ต้องตอบว่าใช้ตามกลยุทธ์ทั้ง 8 นั้นเอง โดยวิทยากรหรือคณะทำงานของกลุ่มจะเลือกใช้กลยุทธ์ต่างๆ ตามความจำเป็น ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นและมีบริบทของกาลเทศะเข้ามาช่วยในการเลือก ซึ่งกลยุทธ์ในการทำงานกับชุมชนของมะขามป้อมนี้ นอกจากจะใช้กับสื่อละครเพื่อการพัฒนาแล้ว คณะผู้วิจัยยังเห็นว่าสามารถนำไปปรับใช้กับสื่อชนิดอื่นๆ ได้อีกด้วย ส่วนผลจากการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาตามกลยุทธ์ดังกล่าวคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ 8

ผลของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง“ผลของการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน” ของกลุ่มละครมะขามป้อม เพื่อตอบคำถามการวิจัยว่า เมื่อได้มีการนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปใช้ในชุมชนตามกลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้นำเสนอในบทที่ 7 นั้น ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างไรบ้าง โดยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็นสองส่วนเพื่อตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยคือ

8.1 **ผลระดับบุคคล** หมายถึง การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเยาวชนภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา แบ่งออกเป็น การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 8.1.1 ด้านความรู้
- 8.1.2 ด้านความเข้าใจ
- 8.1.3 ด้านทัศนคติ
- 8.1.4 ด้านพฤติกรรม
- 8.1.5 ด้านทักษะกระบวนการ

8.2 **ผลระดับชุมชน** หมายถึง การพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดที่อยู่ในชุมชน อันเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบภายหลังจากการจัดกิจกรรมและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาขึ้นในชุมชนทั้งในฐานะผู้ชม และในฐานะที่เป็นชุมชนที่ตั้งของกลุ่มละครเยาวชน

8.1 ผลการพัฒนาระดับบุคคล

จากการศึกษาพบว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้ก่อให้เกิดการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนก่อให้เกิดผลกระทบมากมายต่อกลุ่มเยาวชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยสามารถแบ่งออกเป็น การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

8.1.1 ด้านความรู้

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา มีสมรรถนะในการพัฒนาให้เยาวชนมีความรู้มากขึ้นได้จริง ทั้งความรู้ที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน และความรู้ในประเด็นปัญหาของชุมชน ที่องค์กร

ทุนหรือองค์กรร่วมจัด ต้องการสื่อสารไปยังกลุ่มเยาวชน หรือต้องการให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้
ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน

เช่น กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว พื้นที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้
เรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น เช่นประเพณี "ปอยต้นทิ" โดยการเรียนรู้นั้นเกิดจาก
การที่เยาวชนได้ไปศึกษาข้อมูลจากชุมชน ด้วยการไปสอบถาม-สัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ในเผ่า
หรือในชุมชนอย่างจริงจัง จนมีความรู้และนำความรู้นั้นมาใช้ผลิตซ้ำ (reproduce) เป็นสื่อ
ละครที่บอกเล่าเรื่องราวของประเพณีปอยต้นทิ อันก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ให้
กว้างขวางลึกซึ้ง และขยายผลไปยังชุมชนได้ต่อไป

" หนูไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าต้นที่มีพระจันทร์ มีโลกด้วย เขาทำกันอย่างไร เพื่ออะไร ก็ไม่
เคยรู้ ที่ไม่รู้เพราะไม่ได้กลับบ้าน เคยไปดูแต่ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้สนใจ แต่คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน
ชอบเล่า.."

(อรอนงค์ พิทักษ์จันทร์ : สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 23 พ.ค. 2545)

" หนูก็กลับไปตามยาย ต้นนี้มีความเป็นมาอย่างไร จะเอาไปทำละคร เมื่อก่อนยายเล่า
นิทานหนูก็หลับ เขาก็พูดไป "

(ประกายฟ้า ขจิตกาญจนนา : สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 23 พ.ค. 2545)

กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ พื้นที่ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก ได้ศึกษาปัญหา
ชุมชน ในประเด็นโรคเอดส์ ซึ่งทำให้กลุ่มเยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาโรคเอดส์ใน
ชุมชนอย่างลึกซึ้ง จากก้าวลงไปพูดคุย สอบถาม และเรียนรู้ชีวิตของผู้ติดเชื้อเอดส์ เพื่อนำมา
ข้อมูลมาจัดทำเป็นละครไปนำเสนอให้กับผู้ชมในชุมชน

" พอได้เป็นสมาชิก "ดาวลูกไก่" อย่างเต็มตัว แล้วก็ได้ออกเก็บปัญหา ข้อมูลจากชุมชน
และเอามาสร้างเป็นละคร เพื่อที่จะไปเล่าและให้ความรู้แก่ชุมชน ต่อมาก็ทำให้ดิฉันรู้ว่า ดาวลูกไก่
ไม่ใช่แค่แสดงละครให้ทุกคนเพื่อสนุกเพียงอย่างเดียว แต่ละครนั้นสามารถช่วยแก้ไขปัญห
ภายในชุมชนอีกด้วย แต่ยังไม่เพียงพอเท่านั้น ดาวลูกไก็ยังทำให้เรารู้จักกระบวนการคิด-การทำงาน
ได้รู้จักปัญหาของชุมชนและลงไปช่วยแก้ไขปัญห "

(ณัฐธิชา โสประดิษฐ์ : สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่ : 26 เม.ย. 2545)

อย่างไรก็ดีผลการพัฒนา ในด้านความรู้ต่อประเด็นปัญหาและบริบทของชุมชนนั้น
ทางคณะผู้วิจัยไม่ได้ข้อมูลในเชิงปริมาณว่าเยาวชนมีการพัฒนาความรู้มากน้อยเพียงใด
เนื่องจากทางกลุ่มละครมะขามป้อมและคณะทำงานในขณะนั้น (ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540-2544)
ไม่ได้ทำการประเมินผลหรือวัดผลการพัฒนาด้านความรู้ภายหลังการอบรมในส่วนนี้

จริงจัง อีกประการหนึ่งเป็นเพราะกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา นั้น มิได้มุ่งพัฒนาด้านความรู้ให้กับเยาวชนเป็นหลัก แต่ความรู้เป็นเพียงส่วนประกอบที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำละครเพื่อนำเสนอต่อผู้ชมในชุมชนมากกว่า ซึ่งในช่วงแรก (การอบรม 5 วัน) ทางกลุ่มก็จะไม่เน้นการให้ข้อมูลความรู้กับเยาวชน แต่เยาวชนจะมีความรู้ในด้านข้อมูลเพิ่มมากขึ้นในการทำงานครั้งต่อๆ มา ซึ่งเด็กได้ดำเนินกิจกรรมเองในชุมชนในระยะ 3-4 ปีให้หลัง

ทว่า “ข้อมูล หรือ ความรู้” ก็มีใช้จุดเน้นของสื่อละครเพื่อการพัฒนา แต่จุดเน้นหรือสิ่งที่เยาวชนทุกกลุ่มพยายามสื่อสารกับผู้ชมเป็นเรื่องของ “ความคิด” มากกว่า ซึ่งผลการศึกษาในข้อนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของประดิษฐ์ ประสาททอง (สัมภาษณ์ : 17 พ.ค. 2546) ที่กล่าวไว้ว่า

“ สิ่งสำคัญก็คือว่า ละครเราไม่ได้ให้แค่ความรู้ แต่เราทำให้เกิดความคิดต่างหาก ซึ่งความคิดนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากเรา แต่มาจากตัวเขา (หมายถึงผู้ชม-คณะผู้วิจัย) ซึ่งได้รับผลกระทบจากละครของเราก็ได้ มันก็จะโยงมาสู่เรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเรียนรู้”

ในส่วนของความรู้เรื่องกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนา ดูจะเป็นผลการพัฒนาด้านความรู้ที่ชัดเจนที่สุด ที่คณะผู้วิจัยมองเห็นได้จากการศึกษาครั้งนี้ การพัฒนาความรู้ในเชิงเทคนิคเป็นสิ่งที่เยาวชนทุกกลุ่มได้สะท้อนออกมา โดยความรู้เชิงเทคนิคดังกล่าว ยังนำไปสู่ความเข้าใจต่อ “ความหมาย” ของความรู้ ซึ่งทำให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้กับชีวิตประจำวันและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังนี้ (ข้อมูลจากแบบสอบถาม)

“ ได้รู้จักขั้นตอนต่างๆ ในการเขียนบทละครและภาษาในทางการละคร ”

“ รู้จักการวางเนื้อเรื่อง การใช้ภาษาในการแต่งละคร วางตัวละคร ”

“ สามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปเผยแพร่ให้น้องๆหรือเพื่อนๆได้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ หรือมีสมาธิในการทำอะไร อนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมไว้ และมีความกล้าแสดงออก”

(สมาชิกกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ เมื่อเข้ามาแล้วก็รู้ว่าการแสดงละคร ไม่ได้ทำง่ายอย่างที่คิดไว้ เพราะว่าการเล่นละครจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่นจะต้องกล้าแสดงออก ไม่อาย และต้องมีทักษะทางการแสดง และดาวลูกไก่ก็ได้มอบสิ่งที่ข้าพเจ้าควรจะมี คือ ความกล้าแสดงออก และมีทักษะทางการแสดง พอข้าพเจ้ามีสิ่งนี้แล้ว ข้าพเจ้า

ก็เล่นละครเป็นครั้งแรก และหลังจากที่แสดงจบ ความรู้สึกที่ตัวเองมีค่ามากกว่าที่เคยคิดไว้สังคมยอมรับในตัวของเขาซึ่งเป็นเด็กขาดความน่าเชื่อถือ ”

(สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่)

“การกล้าแสดงออก รู้กระบวนการของการทำละคร ได้เรียนรู้การแสดงออกโดยท่าทาง โดยไม่ต้องบอกหรือพูด”

“รู้สึกได้ถ่ายทอดความรู้สึกของตัวเองนั้นๆให้ดูเข้าใจ ถ่ายทอดปัญหาสังคมที่จะต้องแก้ไข”

“รู้จักการใช้ร่างกายให้เป็นประโยชน์ ใช้ร่างกายแทนคำพูดในการสื่อ”

“ได้รับรู้เรื่อง จุดเริ่มต้น จุดขัดแย้ง และจุดจบในละครที่ต้องมี”

“ทำให้เข้าใจกระบวนการละครมากขึ้น”

(สมาชิกกลุ่มฝันละไมวัยละมุน)

“เป็นสิ่งที่มีความหมาย น่าสนใจ มีอะไรมากกว่าที่คิดในการร่วมกิจกรรม ได้ความรู้เรื่องการจัดการ การใช้เสียง การจัดภาพละคร ได้เพื่อนใหม่ ได้เข้าใจการทำงานร่วมกับคนอื่น มีเพื่อนมากขึ้น”

“รู้จักพื้นฐานของการแสดงมากขึ้น มีการแสดงออกมากขึ้น รู้ถึงกลุ่มการก่อตั้งของโครงเรื่องมีความเป็นมาอย่างไร ลำบากเพียงใดบ้าง”

“ได้ความรู้จักกระบวนการละคร รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ”

“มีทักษะการเขียนบท จัดภาพและองค์ประกอบ มีการจัดการ การแสดงภาพ การออกเสียง การตั้งสมาธิ การแสดงอารมณ์ การวางบทละคร ได้ทักษะพื้นฐานของการละครมากกว่าเดิม รู้จักการถ่ายทอดตัวละครตัวนั้น ได้สมาธิความตั้งใจ”

(สมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมโครงเรื่อง)

ในขณะนี้คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการตอบแบบสอบถามของเยาวชน ในหัวข้อ” ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมฯ” นั้น เยาวชนแต่ละพื้นที่จะกล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาแตกต่างกันออกไป ตามจุดเน้นของหลักสูตรการอบรมแต่ละพื้นที่ คือกลุ่มเยาวชนฝันละไมวัยละมุน และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมโครงเรื่อง จะกล่าวถึงรายละเอียดของความรู้ในเรื่องกระบวนการและเทคนิคการผลิตละคร ได้ชัดเจนมากกว่ากลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว และกลุ่มละคร

เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ซึ่งจุดนี้ก็สามารถสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความรู้ของเยาวชนเป็นผลมาจากหลักสูตรการอบรมและการวางกลยุทธ์ด้านเนื้อหาการอบรมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

8.1.2 ด้านความเข้าใจ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้ทำให้เยาวชนมีการพัฒนา ด้านความเข้าใจเป็นอย่างสูง ทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ความเข้าใจผู้อื่น และความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างตนเอง ผู้อื่น และชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนทั้งสี่พื้นที่ได้สะท้อนให้ คณะผู้วิจัยได้ทราบ และจากการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการต่างกัน ก็ได้ข้อมูลในแนวทางเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ ได้เรียนรู้ในทุกๆขั้นตอน โดยเฉพาะการเล่นเกมส์ (ละลายพฤติกรรม) เข้าใจตัวเอง ให้อยู่ร่วมกับผู้อื่น เน้นการช่วยเหลือกัน เห็นความขัดแย้ง เห็นการเอา ตัวรอดของคนในลักษณะที่ต่างกันไป ความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นและอยู่ได้ ”

“เราไม่ได้อยู่คนเดียว เราไม่ได้มีแต่พ่อแม่พี่น้อง เพื่อนๆ แต่เรายังมีคน มากมายที่อยู่ร่วมในสังคม และสังคมที่เราอยู่ก็มีปัญหามากมายที่จะต้องแก้ไข เช่น ในสังคมเพื่อน เพื่อนจะทำยังไงเราก็ต้องทำตามเพราะจะได้เข้ากันได้”

“เกิดการเปลี่ยนแปลง คือเริ่มรู้จักคนรอบๆข้างว่า เขานิัยังไง มีความ ผูกพันกันในกลุ่ม ทำให้รักกัน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :ดาวลูกไก่)

“ ละครให้อะไรหลายๆ อย่าง รู้ว่าเรคือกลุ่มที่มีความรัก ความเชื่อเพื่อความเข้าใจใส่ กัน เป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง เหมือนกับเราเป็นครอบครัวหนึ่ง ทำให้ข้าพเจ้าและทุกคนในกลุ่ม มีความสุข มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ทำหน้าที่ของตัวเอง และช่วยเหลือคนอื่นแต่ก็มี ปัญหาหลายอย่าง และเราก็ช่วยกันแก้ไข เคารพตัวเองและคนอื่น และผู้เข้าชมที่ให้ความเป็น กันเอง ”

(สัมภาษณ์ น.ส. จีระนันท์ บัวเหมือน : สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่: 29 เม.ย. 46)

“ ได้เรียนรู้กระบวนการ รวมคน และได้เรียนรู้คนอื่น เอาใจเขาใส่ใจเรา การให้รู้จักกับผู้ใหญ่ได้ไปคุยกับคนแก่ ในหมู่บ้าน ได้คุ้นเคยและรู้จักกันมากขึ้น ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มครองแครง)

“ได้เรียนรู้และรู้จักตัวเองมากขึ้น รู้จักการรับผิดชอบ “

“ได้รับรู้ว่าตัวเองก็ทำอะไรได้เหมือนกัน และเป็นสิ่งที่พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า
คนเราก็มีดีเหมือนกัน”

“ทำให้เรารู้จักตัวเองมากขึ้น รู้ว่า เราทำอะไรได้บ้าง เราสมควรจะเลือกสิ่ง
ไหน”

“หลังจากการทำงานในหลายๆ แบบ ก็ได้รู้ว่า ตัวเองถนัดในหลายๆ สิ่ง
เราเองก็มีความสามารถเหมือนกัน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม:กลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุน)

“ประโยชน์ที่ได้รับจากละครมีหลายอย่างมาก อย่างแรกเลย คือ ได้รู้จัก
เพื่อนใหม่ ละครให้ทั้งความสนุกสนาน ให้ทั้งสาระในเรื่องที่แสดง ที่สำคัญทำให้เรา
ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น ทำให้เรารู้ว่า ตนเองเมื่อได้อยู่ร่วมกับเพื่อนๆ ซึ่งเรายังไม่สนิท
นั้น เราควรที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับเพื่อนๆ ได้อย่างไร”

“มีความผูกพันกับเพื่อน ครูอาจารย์ หรือทีมงานมากขึ้น ได้เปิดหูเปิดตา”

“รู้สึกตัวเราเองมีความสามารถด้านต่างๆ เช่น ดนตรี ความกล้าแสดงออก”

“รู้ถึงหัวใจกันและกัน ”

“ ทำให้ตัวเองประเมินตัวเองว่าตัวเราถนัดในด้านใด และสามารถทำ
อะไรได้บ้าง “

“ ได้พูดคุย เข้าใจ กับพ่อแม่พี่น้องมากขึ้น”

“ ได้รู้ถึงความเป็นมาของชุมชนนั้น เข้าใจความเป็นอยู่ของคนในชุมชน”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม: กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

ความสำคัญของการเข้าใจตนเอง ก็คือความสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจต่อ
ผู้อื่นรวมทั้งชุมชนของตนได้ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาด้านทัศนคติและการเปลี่ยนแปลง
พฤติกรรมในลำดับต่อไป เช่นตัวอย่างที่เยาวชนได้สะท้อนออกมาดังนี้

“แต่ก่อนผมมองตัวเองไม่เห็น มองความเป็นชาวเขา ความเป็นปกาสัย มองไม่เห็น
ไม่เคยได้ให้ความสำคัญ สนใจแต่เรียนหนังสือ ไม่ได้คิดว่าตัวเราเป็นใคร ตัวเรามาจากไหน คิดว่า
เราน่าจะกลับไปมอง ทำอะไรสักอย่าง บางทีอยากจะเผยแพร่ให้คนอื่นเขารู้”

(สัมภาษณ์ อัครวิน : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

8.1.3 ด้านทัศนคติ

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถช่วยให้เยาวชนเกิดการพัฒนาด้านทัศนคติ คือมีทัศนคติต่อตนเองและผู้อื่นในเชิงบวก เช่นการเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความตระหนักในความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อกลุ่มและต่อชุมชน ตลอดจนทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การเคารพบทบาทและความคิดเห็นของผู้อื่น การเห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายของบุคคล ทัศนคติต่อกิจกรรมละครและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ดังข้อมูลสนับสนุนต่อไปนี้

- การเห็นคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) มีความเชื่อมั่นในตนเอง

“ การแสดงละครทำให้ครอบครัวยอมรับ และทำให้บางคนที่ถูก ยอมรับในตัวเรา ” (ผีนละไมวัยละมุน)

“ การแสดงละครจะทำให้เรามีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ” (ครองแครง)

“ ทำให้มีความสามารถในการพูด กล้าแสดงออก เข้าใจวัฒนธรรมของตนเองลึกซึ้งมากกว่าเดิม ” (มะขามแก้ว)

“ ได้รู้ว่าตัวเองมีความสามารถที่มากพอในตัวเอง ค้นพบสิ่งอัศจรรย์ในตัว ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ ตั้งแต่เข้ามาอยู่ตรงจุดนี้ ก็เพิ่งจะทราบว่า มะขามแก้ว ให้ความกล้าแสดงออกกับเรากล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่อยากทำ เมื่อถึงตอนนี้นะเวลาที่เราไปมองโลกในแง่ดี เปรียบเหมือนมะขามแก้วได้ให้แสงสว่างกับเราจนถึงทุกวันนี้ ”

(สัมภาษณ์ โดนัท : มะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

- ความตระหนักในความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อกลุ่มและต่อชุมชนและทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

“ ละครทำให้เรามีความกล้ามากขึ้น ทั้งทางด้านความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก และจะได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ และกลุ่มมะขามแก้วเป็นกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์ประเพณี ซึ่งกระบวนการละครก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเราด้วย ”

“ ได้รับประโยชน์ คือได้เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เพื่อแผ่นดินกระ เหยียงแดง ”

“ เรื่องราวที่นำมาแสดงล้วนแล้ว เป็นเรื่องที่แฝงด้วยความรู้ และสาระ มากมาย ทำให้ได้รู้ถึงวัฒนธรรม ตระหนักถึง ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม และหา แนวทางถ่ายทอดเรื่องราวเพื่อให้คนได้รับรู้ ”

“ มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม คือได้มีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมเพื่อสังคม ทำให้ตัวเองรู้สึกว่ แม้ด้วยมือเปล่าของเราก็สามารถเป็นส่วนหนึ่ง ของสังคมได้ ”

“ ได้รู้ว่าตนเองได้ทำการแสดงบทที่ยิ่งใหญ่ต่อแผ่นดินกระเหยียงแดง เพื่อ ปลุกฝังความคิดคนรุ่นใหม่ไม่ให้ลืมประเพณีกระเหยียงแดง ”

“ เริ่มตระหนักถึงปัญหาของสังคมยิ่งขึ้น และเล็งเห็นแนวโน้ม ในอนาคตหาก ปัจจุบัน สังคมยังไม่สนใจ เกี่ยวกับปัญหาที่กำลังเป็นอยู่”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

“ ก่อนเข้ามะขามแก้ว ผมเป็นต้นไม้ดอกไม้ประดับจะปลูกที่ไหนก็ได้ขึ้นที่ไหนก็ได้ให้ ความสวยงามกับสถานที่นั้น พอเข้ามะขามแก้วแล้วมันมีการปรับปรุงตัดแต่งให้ดีขึ้นให้ สวยงามขึ้น รู้สึกว่ามีคุณค่าขึ้น ทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ ”

(สัมภาษณ์ จบ : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว: 24 พ.ค. 2545)

“ เมื่อมาทำดาวลูกไก่ก็รู้สึกว่า สังคมยังไม่ดีเท่าที่อยากจะให้เป็น อยาก เห็นชุมชนกลับไปเป็นเหมือนเดิม เช่น มีการแห่เทียน งานวัด ฯลฯ ”

“ รู้สึกว่า สังคมยังต้องการคนที่จะไปผลักดัน ไปช่วยเหลือจริงๆเพราะ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมมีมาก ”

“ ก็คือสังคมที่บ้าน ชุมชนที่นั่นมีอะไรหลายอย่างที่ไม่ดี เราก็อยากทำให้ มันดีขึ้น และเป็นคนที่มีความรู้ มีชุมชนที่ดี”

“ ได้ความรู้ ประสบการณ์ที่พี่ๆ มอบให้ และทำให้รู้ว่า ตัวเองยังมี ความสามารถและมีค่าต่อชุมชนเสมอ และทำให้เรากล้าแสดงความคิดเห็นต่อคน อื่นได้ว่า สิ่งไหนที่ทำแล้วมันผิดหรือถูก และทำให้เราสามารถได้แก้ปัญหาให้กับคน ใน ชุมชนได้ ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่)

“ ดาวลูกไก่ไม่เพียงสอนให้เล่นละครได้ แต่ยังสอนให้ข้าพเจ้าเป็นคนใจกว้าง และนำความรู้ความสามารถไปสอนคนอื่นได้ ปัจจุบันข้าพเจ้าได้ดูแลเรื่องการแสดงของน้องดาวลูกไก่ (บ้านแก่งห้วย) และในอนาคตก็อยากปรับใช้ชุมชนของตัวเองต่อไป ”

(สัมภาษณ์ ชุมพล บัวโล :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่: 29 เม.ย. 2546)

- การเคารพบทบาทและความคิดเห็นของผู้อื่น

“ ได้รู้จักการรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกัน การยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น การแบ่งหน้าที่ที่จะรับผิดชอบให้ดีที่สุด ”

“ ได้รู้จักการอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ ได้รับรู้เรื่องของเพื่อนๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง และการยอมรับ ความคิดเห็นของคนอื่นๆ ”

“ รู้จักการปรับตัวเข้าหาคนอื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มผีนละไมวัยละมุน)

“ ได้รับประโยชน์ คือเรากล้าแสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นกัน และกัน ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม : กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

- ทักษะต่อกิจกรรมละครและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

“ คำว่าละคร คือการแสดง การทำหน้าที่ของเราทำให้วัฒนธรรมของเราอยู่ตลอดไป มีคนสืบทอดวัฒนธรรมของเรา ”

“ มีความเข้าใจว่า ละครเหมือนกับชีวิตคนในสังคมเหมือนกัน เช่น เราเล่นละครสะท้อนสังคม และชีวิตประจำวันได้ เช่น ปัญหาครอบครัว หรือยาเสพติด และอื่นๆอีกมากมาย ”

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม:กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง)

“ พวกเราเหมือนกับคนเขียนหนังสือเล่มหนึ่งที่พวกเราทุกคนเขียน และก็ผู้ชมละครของเราก็เหมือนเป็นผู้บริโภคของเรา เราเล่นละครถ้าไม่มีคนดูก็เหมือนหนังสือที่ถูกวางไว้เฉยๆ แต่ไม่มีคนนำไปอ่าน ก็ไม่มีประโยชน์ แต่ถ้าผู้บริโภคหยิบเอาหนังสือเล่มนี้ไปอ่านกันเยอะๆ ความคิด ความอ่าน การที่เราสะท้อนออกมาไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ยาเสพติด ปัญหาสังคม

ลงไปในสมุดครองแครงเล่มหนึ่ง เมื่อคนอ่านได้อ่าน ได้ดูเราเยอะ เขาก็น่าจะได้ประโยชน์จากตรงนี้ ไม่น่ามากก็น้อย "

(สัมภาษณ์ สมบูรณ์ อื้อฉาว : กลุ่มเยาวชนครองแครง :10 พ.ค. 2545)

" การพูดถึงปัญหาแต่ละชุมชนที่เกิดขึ้นและทำเป็นละครสื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ "

" ผมรู้สึกว่า กลุ่ม "ดาวลูกไก่" ไม่ได้เล่นละครเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสาระที่แฝงไว้ในละครที่สื่อให้ผู้ชมดูและการทำงาน การอยู่ร่วมกัน ความช่วยเหลือ ความเข้าใจซึ่งกันและกัน อย่างมีกระบวนการ มีชีวิต และยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ให้เยาวชนได้ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ มีความรัก ความห่วงแหนชุมชนของตัวเอง"

(ข้อมูลจากแบบสอบถาม :กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่)

" ผมมีเพื่อนจากกลุ่มละคร ผมรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักวิธีการทำโครงการเพื่อประโยชน์ต่อสังคม มันทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกถึงคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของผม "

(สัมภาษณ์ พันธิวัช บุญอาจ : กลุ่มดาวลูกไก่ :30 เม.ย.2546)

" ก่อนอบรมไม่ค่อยกล้า พอเข้ามาชมแคว้นกล้าพูดมากขึ้น การแสดงออกมันได้ระบายหลายๆ ส่วนออกมา ถ้าไปแสดงตามหมู่บ้านต่างๆก็ได้คลุกคลีกับชาวบ้านมากขึ้นได้พูดกับป่า น้ำ คนอื่นๆมากขึ้น รู้จักชีวิตของตัวเองมากขึ้น "

(สัมภาษณ์ : สุตพร เลโต : กลุ่มเยาวชนมะขามแคว้น : 23 พ.ค. 2545)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าเยาวชนมีการพัฒนาด้านทัศนคติภายหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เยาวชนมีความตระหนักรู้และสามารถจับสังเกตภาวะการเปลี่ยนแปลงของตนเองได้ (self-awareness) อันเป็นผลมาจากกระบวนการละคร และการฝึกฝนทักษะการแสดง ที่ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนรู้-รับรู้ ดังกล่าวให้กับเยาวชนมาตลอด นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้เห็นข้อดีอีกประการหนึ่งของการพัฒนาด้านทัศนคติผ่านกระบวนการละคร ก็คือเยาวชนจะเชื่อมโยงจากทัศนคติที่ดี ไปสู่การพัฒนาเชิงอุดมคติที่เข้มข้น และเยาวชนหลายคนได้แสดงให้เห็นว่าพวกเขาไม่เพียงแค่ "รู้สึก" แต่ยัง "ตระหนัก" และนำความตระหนักดังกล่าวมาผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนในทางปฏิบัติ (Action) และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมได้จริงอีกด้วย ซึ่งการพัฒนาด้านพฤติกรรมจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

8.1.4 ด้านพฤติกรรม

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ช่วยให้เยาวชนส่วนใหญ่ที่มาเข้าร่วมโครงการ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกอย่างเห็นได้ชัด ทั้งการปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับการทำงานละครร่วมกันจนเป็นที่พอใจหรือเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อน(และวิทยากร) จนกระทั่งพฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยในเวลาต่อมา ซึ่งเยาวชนได้สะท้อนว่าพวกเขาสามารถตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง และจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้อง

“ ผมว่าในกระบวนการละคร กว่าที่จะเป็นละครมันสำคัญกว่าละครอีก เราารู้สึกว่ากระบวนการตั้งตัวเราออกมา แล้วละครเป็นส่วนหนึ่งของการรองรับตัวเรา ความรู้สึกของเรา โดยมีกระบวนการอยู่เป็นจุด เป็นจุด จนเกิดความหนาแน่นจนกลายมาเป็นละคร ละครเมื่อมันแสดงแล้วมันก็หายไปแต่กระบวนการมันยังอยู่ในตัวเรา เมื่อก่อนเรามีความเป็นตัวเองสูงมาก แต่เมื่อผ่านกระบวนการอบรม เราต้องมานั่งฟัง มานั่งถกเถียงกัน เมื่อก่อนผมไม่จ้อสังคม ผมไม่รู้ว่าจะสังคมมันเป็นยังไง แล้วไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเราอยู่ตรงไหน ไม่รู้ ว่าที่เราอยู่นั้นมันคือชุมชน หลังจากทีออกจากสถานพินิจแล้วเรามีมุมมองบางอย่างที่ให้กับกลับไปมองว่าบ้านเราเป็นยังไง รู้สึกถึงปัญหา รู้สึกว่าทำไมเด็กบ้านเราไม่ได้กระบวนการเหมือนอย่างที่เราได้..”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มผีนละไมวัยละมุน :18 เม.ย. 2545)

“ เมื่อก่อนถ้าพูดกันตามภาษาชาวบ้านก็เรียกว่าเป็นคนโง่เงา คิดอะไรก็ทำไปเลย นั่นคือก่อนที่จะเข้ามาอบรมละคร หนูมีผลกับเรา ใจเราไปสื่อกับหนู อารมณ์ของเราต้องเข้าไปอยู่ที่หนู จะทำยังไงก็ได้ที่ต้องทำให้หนูมีชีวิตขึ้นมา ตอนนี้มี ความมั่นใจในตัวเองมากขึ้นด้วย พอไปไหนมาไหนก็มีแต่คนบอกว่า เธอมีแสดงเก่งนะ ก็รู้สึกชื่น พอออกจากสถานพินิจแล้วก็ได้สอนน้องๆ หลานๆ ด้วย...”

(สัมภาษณ์เยาวชนกลุ่มผีนละไมวัยละมุน :18 เม.ย. 2545)

“ ผมดูที่พ่อแม่เห็นเด็กแสดงออก กล้าพูดกล้าแสดงออก ผมก็มองว่าเด็กมันพัฒนาขึ้น ถ้าเด็กพัฒนาขึ้นไม่ใช่แค่มันกล้าแสดงออกด้านเดียว กลับมาถึงโรงเรียนกลุ่มเด็กพวกนี้เปลี่ยนไป มีช่วงนี้เข้ามาพักอยู่ที่นี่มีหลายคนที่มีกิจกรรมอื่นๆ มาถึงก็ไปหักทลายกัน หิวข้าวก็ขอกินนั่นละ ทุกครั้งก็เจียบหิวก็ทน ”

(สัมภาษณ์ อ. ณรงค์ สิทธิเวช ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

จ.แม่ฮ่องสอน : 24 พ.ค. 2545)

จากการศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของเยาวชน คณะผู้วิจัยพบว่าเยาวชนเริ่มมีการปรับปรุงพฤติกรรมให้เห็นตั้งแต่การอบรมในช่วง 5 วันแรก โดยเงื่อนไขของกระบวนการอบรม และจากการกระตุ้นโดยวิทยากร (จากการใช้กลยุทธ์ต่างๆ) แต่การเปลี่ยนแปลงที่สามารถสังเกตเห็นได้ในเชิงประจักษ์และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยตัวเยาวชนเอง จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่เยาวชนได้ไปตระเวนแสดงละครเวทีในชุมชนมาแล้ว ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สัมพันธ์กับความสำเร็จของการทำงานละคร กล่าวคือยิ่งกลุ่มเยาวชนรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองประสบความสำเร็จ ได้รับความชื่นชม หรือมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความต้องการและกระบวนการพัฒนาภายในตัวของเยาวชนเอง

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือเยาวชนบางคนสามารถเลิกยาเสพติดได้อย่างเด็ดขาด ภายหลังจากที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรนั้น มิใช่ตัวสื่อละคร หรือกระบวนการละคร แต่เป็น "ความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี" ของเยาวชน ที่กระบวนการละครได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ค้นพบ ได้แสดงออก และได้เรียกความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองให้กลับคืนมาได้ ซึ่งเมื่อได้ความรู้สึกนี้กลับคืนมาแล้ว เยาวชนก็จะวางแผนและต้องการรักษาไว้กับตัวเองตลอดไป เมื่อประกอบกับการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (หรือมี กิจกรรมให้เข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง) ก็ยิ่งทำให้เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างถาวรในที่สุด เช่นกรณีของเยาวชนคนหนึ่งซึ่งเคยติดยาเสพติด ในพื้นที่ชุมชนนครไทย ซึ่งปัจจุบันเป็นเยาวชนที่ทำงานเพื่อสังคมและเป็นวิทยากรกระบวนการที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่ในชุมชน ได้ เล่าว่าสาเหตุของการเลิกยาได้อย่างเด็ดขาดเพราะ

“ ผมไม่กล้าไปยุ่งยาเสพติดอีก เพราะกว่าผมจะทำให้ชุมชนยอมรับได้ทำให้พวกเขามีหน้าที่เปลี่ยนไปกับผมและครอบครัวผม ”

(สัมภาษณ์ สมาชิกกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ : 29 เม.ย. 2546)

“ ข้าพเจ้าคิดว่าโอกาส ทางเลือก เป็นสิ่งที่สำคัญมาก มันทำให้ข้าพเจ้าหลุดพ้นและคิดได้ หากต้องรอความหวังบางสิ่ง แม้มันอาจเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ ข้าพเจ้าเคยอยู่ในสังคมยาเสพติด ข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็นเพราะทางที่ดี การทำกิจกรรมกับกลุ่มละครที่ ข้าพเจ้าได้มีส่วนร่วม เสียงดนตรี เพลงเพื่อชีวิตที่เพื่อนๆ ร่วมกันบรรเลง มันทำให้ข้าพเจ้ามีอุดมการณ์ หรือแม้แต่การทะเลาะกันในกลุ่มขณะสรุปงาน มันทำให้ข้าพเจ้าใช้เวลาในการคิดเพื่อส่วนรวม ข้าพเจ้ามีเพื่อนจากกลุ่มละคร ข้าพเจ้ารู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักวิธีทำโครงการเพื่อประโยชน์ต่อสังคม มันทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกถึงคุณค่าในตัว ของข้าพเจ้าเอง ”

(เรียงความของสมาชิกกลุ่มฝันละไมวัยละมุน : 2546)

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า ด้วยเวลาที่จำกัด ประกอบกับความอ่อนด้อยประสบการณ์ทางการวิจัย และระยะเวลาในการทำโครงการต่างๆ ของกลุ่มเยาวชนแต่ละพื้นที่ใช้เวลาหลายปี ทำให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะนี้ออกมาเป็นข้อมูลเชิงปริมาณได้อย่างครบถ้วนเช่นกัน ว่าแต่ละพื้นที่มีเยาวชนที่สามารถเลิกยาเสพติด หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจนสามารถผันตนเองมาเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคมได้เป็นจำนวนมากน้อยเท่าใดแน่

8.1.5 ด้านทักษะกระบวนการ

การพัฒนาด้านทักษะกระบวนการนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ

1) การพัฒนาทักษะภายในบุคคล (Personal resources) เช่น ทักษะการพูด และการสื่อสาร ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดและการวิเคราะห์ (Critical thinking) ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานเป็นทีม และทักษะการเรียนรู้

2) การพัฒนาทักษะกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา คือทักษะการแสดง ทักษะการสร้างผลงานละคร ทักษะการจัดการในการดำเนินงานของกลุ่ม ทักษะการจัดการแสดงละครในชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ชม และทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ(Facilitator) ที่สามารถจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาให้กับผู้อื่นได้

โดยทักษะในส่วนแรกนั้น เป็นทักษะที่คณะผู้วิจัยต้องสังเกตโดยตรงจากการปฏิบัติกิจกรรม หรือการทำงานของกลุ่มเยาวชนหรือจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ที่ทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชน เพราะในงานวิจัยนี้มิได้มีการสร้างเครื่องมือวัดที่ชัดเจน แต่ก็สามารถสะท้อนผลรวมของทักษะต่างๆ ผ่านการผลิตผลงานละครของเยาวชนแต่ละกลุ่ม นอกจากนั้นยังสามารถสะท้อนจากพัฒนาการของเยาวชน ตั้งแต่เริ่มเป็นนักแสดง และผลิตผลงานละครเรื่องแรก จนกระทั่งสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเองในชุมชน และในที่สุดก็สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการถ่ายทอดเทคนิคการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาให้กับ เยาวชนหรือผู้สนใจกลุ่มอื่นๆ ได้ ซึ่งการพัฒนาทั้งหมดนี้ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 4-5 ปี ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยเชื่อได้ว่า เยาวชนเกิดการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการเหล่านี้จริง เพราะทักษะในส่วนที่หนึ่งนั้น เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นวิทยากรอบรมเผยแพร่สื่อละครเพื่อพัฒนานั่นเอง ซึ่งผลการพัฒนาดังกล่าวจะสามารถนำเสนอเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

" การเข้ากลุ่มละครดาวลูกไก่คือครั้งแรกคือ ตามไปดูกลุ่มเล่นละครบ้าง ร่วมไปกับกลุ่มบ้าง พอกลับมาสมาชิกในกลุ่มพูดสนับสนุนและบวกกับความต้องการของเราจึงตัดสินใจ

ใจเข้ากลุ่มละครดาวลูกไก่ เพราะคิดว่ามันน่าจะสนุกและน่าจะมีประโยชน์กับเราและคนอื่น
แรกๆ ก็บอกว่าเล่นละครไม่เป็น ขออยู่เบื้องหลังได้ไหมซึ่งทุกคนก็ตกลง หน้าที่แรกๆ ก็คือ
ทำงานเกี่ยวกับเอกสาร ต่อมาก็การเงินและเลขานุการ มีเล่นละครบ้าง ผมรู้สึกว่ากลุ่มดาวลูก
ไก่ไม่ได้เล่นละครเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีสาระที่แฝงไว้ ในตัวละครที่สื่อ
ให้ผู้ชมดู และการทำงาน การอยู่ร่วมกัน ความช่วยเหลือ ความเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างมี
กระบวนการ มีวิธีคิด และยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้
เกิดประโยชน์ กลุ่มละครนี้สามารถเปลี่ยนแปลงผมได้หลายด้านเช่น ความคิด ความซื่อสัตย์ ไม่
กล้าแสดงออก ผมกล้าแสดงออกมากขึ้น กล้าคิดกล้าทำในสิ่งที่ดี มีประโยชน์ ผมรู้จักติดต่อ
เข้าหาผู้ใหญ่ที่สำคัญ ประสานงานติดต่อกับทางราชการ กล้าพูด กล้าคุย กล้าแสดงความคิด
เห็นนำเสนอสิ่งต่างๆ เมื่อก่อนไม่กล้าแม้แต่การนั่งรถเมล์คนเดียว "

(สัมภาษณ์ อาทร ฐปทอง : กลุ่มเยาวชนดาวลูกไก่ : 29 เม.ย.2545)

" ยังจำได้ว่าช่วงแรกๆ จะมีสมาชิกประมาณยี่สิบกว่าคน พอวันเข้าคนก็เริ่มลด
น้อยลง เพราะช่วงนั้นทั้งเพื่อน พ่อแม่ และชาวบ้านในหมู่บ้าน ไม่เข้าใจว่าเราทำอะไรกัน บาง
คนก็หาว่าพวกเราบ้า หรืออีกหลายๆอย่างจนทำให้เพื่อนๆ หลายคนออกจากกลุ่มไป จนเหลือ
สมาชิกในกลุ่มแค่ 10 คน ตอนแรกคิดว่าพวกเราจะเดินต่อไปไม่ไหว แต่โชคดีที่ยังมีพี่
มะขามบ่อม ช่วยประคับประคอง และด้วยความรักความผูกพันที่เราได้ให้กันจากกระบวนการ
ต่างๆ จึงทำให้เราอยู่ต่อจากนั้น เราจึงตั้งชื่อกลุ่มว่า ดาวลูกไก่ กระบวนการต่างๆ นี้ ทำให้เรา
ได้อะไรหลายๆอย่าง และช่วยเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไป มันทำให้ชีวิตของตัวเองเปลี่ยนแปลงไป
ในทางที่ดีขึ้น จนมาถึงทุกวันนี้ จึงทำให้ตัวเองรู้จักกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ นี้แหละที่จะ
ช่วงพัฒนาตัวเราและชุมชนของเราให้ดีขึ้นได้ จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นมาว่า ในอนาคตจะ
เป็นนักพัฒนาการที่ดีมีคุณภาพ สามารถนำกระบวนการและประสบการณ์ต่างๆ กลับมา
พัฒนาชุมชนของตัวเองให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ให้ได้ "

(เรียงความของสุดใจ ถิ่นน้ำใส: สมาชิกกลุ่มดาวลูกไก่ : 2545)

การพัฒนาด้านทักษะของเยาวชนนี้ เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลผู้ที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิด
กับเยาวชนสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนด้วยเช่นกัน

" คิดว่าเด็กมีการพัฒนาทักษะชีวิต ตั้งแต่เรื่องความคิด ความคิดสร้างสรรค์
ความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ถ้าจะสร้างละครก็ต้องคิดด้วย วิพากษ์วิจารณ์กันด้วยว่าดีไม่ดียังไร
ส่วนเรื่องเจตคติก็เรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ เรื่องของการรู้จักตัวเองว่า ตัวเองเล่นบท
อะไรแล้วจะเล่นได้ จะเล่นเหมาะสม นอกจากนั้นก็จะภูมิใจในตนเอง เมื่อเล่นได้ดีมีเพื่อน
ปรบมือมีคนมองก็มีความสุข แล้วเจตคติด้านอื่น ก็เช่น การเห็นใจคนอื่นว่าต้องแบ่งบทดีๆ
ต้องให้เพื่อนเล่นบ้าง เรื่องของการรับผิดชอบต่อสังคมเพราะว่าการเล่นละครก็ต้องสะท้อน

อะไรสักอย่างหนึ่งให้คนดูเขารู้ ถ้าเป็นเรื่องที่สังคมกำลังยึดหรือเป็นปัญหาของสังคม ก็ถือว่าเรา
ได้ร่วมรับผิดชอบต่อสังคมได้ในระดับหนึ่ง ที่ชัดเจนนอกจากเรื่องของความคิดและเจตคติคือ
เรื่องของทักษะ เด็กที่เขาเล่นละคร เขาก็จะใช้ทักษะการสื่อสารที่ชัดเจน ว่าจะพูดกันอย่างไร
จะมองหน้ามองตากันอย่างไร ให้รู้เรื่อง ให้สื่อกันได้ ก็จะมีเรื่องการสร้างสัมพันธภาพด้วย ต้อง
วางแผนแก้ไขปัญหาก็คือเป็นทักษะอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพราะบางทีไม่รู้คิดอะไรไม่ออก มันตัน
แล้ว แก้ไขปัญหาไม่ออก บางทีก็เกิดการขัดแย้งกันเอง ก็ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า นอกจากนี้
ทักษะสุดท้ายก็คือ การจัดการกับอารมณ์และความเครียด เล่นไปคลายเครียดอยู่แล้ว มันมี
อารมณ์ที่พึงใจอยู่ในความรู้สึกเดิมๆ มันอาจจะคลี่คลายออกไปได้เหมือนการได้ปลดปล่อย ก็
เลยคิดว่าละครกับทักษะชีวิตอันเดียวกัน น่าจะไปได้"

(สัมภาษณ์ จำลิบเอกสุนทร ภูมิรักษา : แกนนำกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์

จ.พิษณุโลก : 10 พ.ย. 2545)

" คือเท่าที่เคยได้มีส่วนร่วม เคยได้เข้ามาดู ก็เห็นถึงว่าเด็กเขาได้เรียนรู้จากศาสตร์ของ
ละครโดยจากธรรมชาติของเขา หรือเราก็ไม่แน่ใจว่า อากาการการเรียนรู้ของเขา อาจจะมาจาก
กลุ่มที่มีวิทยากรเข้าไปด้วย แต่ว่าส่วนหนึ่งที่เข้าได้ดู มันมาจากธรรมชาติด้วย คือเขามีความสุข
กับการทำคือเท่าที่ดูนะคือเวลาเขาเล่นมันเหมือนไม่เล่นมันเหมือนกับว่าเป็นอย่างนั้น คือมันไม่
มีลักษณะของ Acting เราก็ไม่รู้ละ หรือว่าเขาทำได้แบบเนียนก็ไม่ว่า เราไม่รู้สักว่าเวลาเขาตั้งใจ
เขาก็กระโดดแบบตั้งใจ คือเขาเหมือนกับว่า ถ้าเกิดดีการฝึก เขาฝึกเก่งมา คือทำให้เขาทำได้เอง
ธรรมชาติ เห็นเขาแสดง เคยดูงานเขา เช่นเรื่องคนติดเชื้อเอดส์นะ เช่นเขาสามารถแก้ปัญหาได้เขา
ก็ตั้งใจ ก็รู้สึกว่าเขาไม่ได้ Acting อยู่ ก็รู้สึกว่าเขาทำได้ดี และตัวละครของเขาเป็นธรรมชาติมี
ความใกล้ชิดกับ ผู้ดูเขาก็จะ เช่น รับบทเป็นเพื่อน เป็นชาวบ้าน ซึ่งกลุ่ม คนเหล่านั้นเขาสังเกต
ได้จากคนรอบข้าง ซึ่งอาจจะทำให้เขาสามารถที่จะรับบทได้ดีตรงที่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่
เขาเห็นอยู่ "

(สัมภาษณ์ อ.พูนสุข อาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ ม.นเรศวร : 10 พ.ย. 2545)

จากข้อมูลต่างๆ ที่ได้นำเสนอมาทำให้คณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา
ของกลุ่มละครมะขามป้อม สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล คือกลุ่มเยาวชนได้จริง ทั้งใน
ด้านความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกของกลุ่ม
เยาวชนที่ได้เข้าร่วมกระบวนการในทุกพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของ
กลุ่มละครมะขามป้อม มีสมรรถนะในการสร้างจิตสำนึกของเยาวชนและสามารถทำให้เกิด
ความต่อเนื่องไปจนถึงมีการขยายผลเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมได้จริง ซึ่งสามารถ
แสดงเป็นตารางเปรียบเทียบผลของการพัฒนาในภาพรวมทั้งสี่พื้นที่ได้ดังนี้ (ประเมินจากการ
วิเคราะห์ข้อมูล จาก Focus group/การสังเกต/แบบสอบถาม และถ่วงน้ำหนักโดยคณะผู้วิจัย)

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชน ผืนละไมวัยละมุน
ก. ด้านความรู้ (Knowledge)				
1. ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน	A	D	A	C
2. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา- รากฐานความเชื่อของท้องถิ่น	A	D	D	D
3. ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน	C	A	B	C
4. ความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาเสพติด	D	B	B	C
5. ความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาโรคเอดส์	D	A	B	D
6. ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตละครเพื่อการพัฒนา	A	A	A	B
ข. ด้านทัศนคติ และจิตใจ (Attitude / Affective)				
1. เยาวชนมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น	B	A	B	A
2. เยาวชนมีความภูมิใจในคุณค่าของตนเองและมั่นใจใน ความสามารถของตนเอง	A	A	A	A
3. เยาวชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนหรือชาติพันธุ์ของตนเอง	A	B	A	C
4. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาของชุมชนตนเอง	A	D	A	D

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชน ผ่านละไมวัยละมุน
ข. ด้านทัศนคติ และจิตใจ (Attitude / Affective)				
5. เยาวชนมีความภาคภูมิใจในศิลปะและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในชุมชนของตน	A	D	A	D
6. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน	A	D	A	D
7. เยาวชนมีความเข้าใจในปัญหาของชุมชนและสังคม	D	A	B	B
8. เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนา หรือ ร่วมบรรเทาปัญหาในชุมชนของตนเอง	D	A	B	B
9. เยาวชนมีความรู้สึกร่วมกับชุมชนของตนมากขึ้น	B	A	A	B
10. เยาวชนมีความรู้สึกไว้วางใจสังคมมากขึ้นเกิดความมั่นใจ ที่จะกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมมากขึ้น	D	A (เฉพาะเยาวชนบางส่วนที่มี ปัญหาเคยติดยา)	D	A
11. เยาวชนมีความรู้สึกว่าตนเองสามารถกลับตัวกลับใจ เพื่อ ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี สามารถทำตนให้มีประโยชน์กับ สังคมได้	D	A (เฉพาะเยาวชนบางส่วนที่มี ปัญหาเคยติดยา)	D	A

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชน ผืนละไมวัยละมุน
ค. ด้านพฤติกรรมและศักยภาพ (Performance)				
1. เยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวก	B	A	B	A
2. เยาวชนสามารถรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมละครเพื่อการ พัฒนาชุมชนได้	A	A	A	มีความพยายามจะ รวมกลุ่มกันแต่ปรับตัว ไม่เอื้อ
3. เยาวชนร่วมมือกับครูในโรงเรียน เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	A	A	C	D
4. เยาวชนร่วมมือกับอพพ. ในพื้นที่ เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	A	A	C	C
5. เยาวชนร่วมมือกับผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมต่อเนื่อง	D	A	A	C
6. เยาวชนมีการถ่ายทอดกระบวนการจัดการกิจกรรม จากรุ่นพี่สู่ รุ่นน้อง เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง	A	A	A	B
7. เยาวชนสามารถจัดอบรมกระบวนการละครเพื่อขยายผล ให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ หรือผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชน	A	A	A	C
8. กลุ่มเยาวชนมีการจัดระบบองค์กรที่ดี และสามารถบริหารจัดการ เพื่อดำเนินงานต่างๆ ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง	D	A	A	D

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

ตารางที่ 21 : ตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดเด่น	กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	กลุ่มเยาวชน ผืนละไมวัยละมุน
ค. ด้านพฤติกรรมและศักยภาพ (Performance)				
9. เยาวชนมีการพัฒนาทักษะการแสดงต่อเองด้วยตนเอง *	D	B	A	D
10. เยาวชนมีการเรียนรู้ที่จะใช้สื่ออื่นๆ เพิ่มเติมในภายหลัง	D	A	A	D
11. เยาวชนมีการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงอย่างต่อเนื่อง ด้วยตนเอง *	D	B	A	D
12. เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมระดับเครือข่ายกับกลุ่มเยาวชน อื่นๆ	D	A	A	D
13. เมื่อเรียนจบ เยาวชนสนใจทำงานพัฒนาชุมชน/สังคม/ การศึกษา และกลับมามีการทำงานในชุมชน	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	✓ (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)

เกณฑ์เปรียบเทียบ A : มาก , B : ปานกลาง, C : น้อย, D : น้อยมากหรือไม่มี

* หมายถึงเยาวชนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการด้วยตนเอง

จากตารางเปรียบเทียบผลการพัฒนาระดับบุคคลของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่ข้างต้น แม้ว่าโดยภาพรวมแล้วเยาวชนมีการพัฒนาแทบทุกด้านในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ในรายละเอียดหากนำผลการพัฒนาแต่ละพื้นที่มาถ่วงน้ำหนักเปรียบเทียบกัน (weight) ก็จะทำให้เห็นว่าผลการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนที่ได้รับจากการใช้กระบวนการละครเพื่อพัฒนานั้นมีทั้งจุดร่วมและจุดต่าง ดังนี้

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดร่วม

1. การพัฒนาในด้านความรู้เกี่ยวกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เยาวชนสามพื้นที่ที่มีการพัฒนาในระดับมาก คือกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กลุ่มเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ซึ่งเห็นได้จากความสามารถในการจัดกิจกรรมภายหลังการฝึกอบรมในระยะยาว ส่วนกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนมีความสามารถในระดับปานกลาง เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่อบรมให้กับเยาวชนกลุ่มนี้ ไม่ได้มีขั้นตอนต่างๆ ครบ 7 ขั้นตอน (ที่ขาดไปคือการลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูล) ซึ่งสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน
2. การพัฒนาด้านความภูมิใจในคุณค่าของตนเอง (Self-Esteem) และมั่นใจในความสามารถของตนเอง เยาวชนทุกพื้นที่ที่มีการพัฒนาในด้านนี้ในระดับมากอย่างเห็นได้ชัดทั้งจากการตอบแบบสอบถาม การให้สัมภาษณ์ การจัดกิจกรรม และจากการสังเกตของคณะผู้วิจัยและวิทยากรของมะขามป้อม
3. การพัฒนาด้านศักยภาพในการรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมละครเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เยาวชนทุกพื้นที่มีการพัฒนาในระดับสูง แต่ในระยะยาวกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนไม่สามารถรวมกลุ่มกันต่อไปได้ เนื่องจากครบกำหนดพันธะ และต้องแยกย้ายกันกลับภูมิลำเนา แต่ก็มีเยาวชนส่วนหนึ่งที่กลับไปช่วยงานของสถานพินิจฯ เพื่อจัดกิจกรรมให้กับรุ่นน้อง
4. การพัฒนาด้านศักยภาพในการถ่ายทอดกระบวนการจัดกิจกรรมจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาวนั้นเยาวชนสามพื้นที่ที่มีการพัฒนาในระดับสูง ยกเว้นกลุ่มผืนละไม วัยละมุน ด้วยเหตุผลเดียวกับข้อ 3
5. การพัฒนาด้านศักยภาพในการจัดอบรมกระบวนการละคร เพื่อขยายผลให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ หรือผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชน เยาวชนสามพื้นที่ที่มีการพัฒนาในระดับสูง ยกเว้นกลุ่มผืนละไมวัยละมุนมีโอกาสได้พัฒนาน้อย เนื่องจากข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชน
6. เมื่อเรียนจบ(หรือครบกำหนดพันธะ) พบว่า มีสมาชิกของกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 กลุ่มได้กลับมายังชุมชน เพื่อทำงานพัฒนาชุมชน หรือเข้าร่วมงานด้านพัฒนาสังคมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่อย่างน้อยกลุ่มละ 1 คน แต่คณะผู้วิจัยไม่มีตัวเลขที่แน่นอน แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนที่ผ่านการอบรมมีสำนึกของการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชน

ผลการพัฒนาที่เป็นจุดต่าง

1. การพัฒนาด้านความรู้ (ข้อ 1-5 จากตารางหน้า 260) มีความแตกต่างกันไป ตามบริบทของชุมชนและกลุ่มเยาวชน เช่น เยาวชนกลุ่มมะขามแก้วจะมีการพัฒนาด้านความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม-ประเพณีของชุมชน ในระดับมาก เช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ส่วนกลุ่มผืนละไมวัยละมุน มีการสอดแทรกเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้าง จึงมีผลการพัฒนาในระดับน้อย ในขณะที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ในมิตินี้เลย จึงไม่มีพัฒนาการในด้านนี้ให้เห็น ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญารากฐานความเชื่อของท้องถิ่น นั้น เยาวชนมะขามแก้วเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ได้เรียนรู้ในเรื่องนี้

ในด้านความรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านนี้มากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ส่วนความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหายาเสพติดและโรคเอดส์ ก็มีความแตกต่างกันตามพื้นที่และจุดเน้นของโจทย์การรณรงค์(ของแหล่งทุน) โดยกลุ่มละครเยาวชน เพื่อชุมชนดาวลูกไก่จะมีการเรียนรู้เรื่องปัญหาโรคเอดส์มากที่สุด และปัญหายาเสพติดรองลงมา กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงมีการเรียนรู้ทั้งสองประเด็นในระดับปานกลาง เพราะถึงแม้มีกระบวนการศึกษาทั้งสองประเด็น แต่เยาวชนกลับสนใจศึกษาเรื่องศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนมากกว่า จึงไม่ได้ลงลึกในการศึกษาข้อมูลทั้งสองประเด็น ส่วนเยาวชนมะขามแก้วไม่ได้ศึกษาในสองประเด็นนี้เลย (เพราะไปศึกษาเรื่องวัฒนธรรมแทน) เช่นเดียวกับเยาวชนกลุ่มผืนละไมวัยละมุน ซึ่งวิทยากรมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหายาเสพติดเพียงเล็กน้อย

ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวคณะผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเพราะวิทยากรมีการปรับหลักสูตรและกิจกรรมที่จัดกระทำ (Input) กับเยาวชน ให้สอดคล้องกับความต้องการของ ชุมชนและกลุ่มเยาวชน ตามกลยุทธ์ที่ 5 และ 6 ซึ่งทำให้ผลการพัฒนาเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน มากกว่าจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยพื้นฐานของเยาวชน เพราะการจัดกิจกรรมนั้นมุ่งยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อยู่แล้ว และไม่ได้มีเวลาที่ตายตัวมาเป็นกำหนดเหมือนกับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน วิทยากรแต่ละพื้นที่มีเวลามากพอที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเยาวชน หรือทำซ้ำ “จนกว่าจะได้ผล” ตามต้องการ

2. ผลการพัฒนาในด้านทัศนคติและจิตใจ (ข้อ 3-6 จากตารางหน้า 260-261) ส่วนที่เป็นจุดต่างที่เกี่ยวข้องกับการเน้นกระบวนการละครที่จัดกระทำ(Input) ให้กับเยาวชนแต่ละพื้นที่แตกต่างกันคือประเด็นของความภูมิใจในชุมชนหรือชาติพันธุ์ ซึ่งวิทยากรเน้นจัด

กระทำให้กับกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วเป็นพิเศษ จึงส่งผลให้เยาวชนมะขามแก้วมีการพัฒนาด้านนี้มาก และนำไปสู่แรงบันดาลใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของตนเอง ส่วนกรณีกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น วิทยากรไม่ได้ตั้งใจที่จะเน้นในประเด็นนี้ ทว่ากลุ่ม เยาวชนนั้นอยู่ในชุมชนที่มีความรุ่มรวยทางวัฒนธรรม บวกกับ กระแสการพัฒนาแนววัฒนธรรมในชุมชนสากล จ.พระนครศรีอยุธยา จึงส่งผลให้กลุ่ม เยาวชนครองแครงมีการพัฒนาและมีความสนใจด้านนี้มากเช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว ส่วนกลุ่มผีนละไมวัยละมุน และกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ นั้นมี การพัฒนาในประเด็นนี้น้อย และน้อยมากตามลำดับ

ในทางกลับกันหากพิจารณาในประเด็นต่อมา(ข้อ7-11)จะเห็นว่ากลุ่มละคร เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ มีพัฒนาการในด้านความเข้าใจในปัญหาของชุมชนและ สังคมในระดับมาก จนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาหรือร่วม บรรเทาปัญหาในชุมชนของตนเองมากเป็นพิเศษ เนื่องจากวิทยากรได้เน้นจัดกิจกรรม ในมิตินี้มากกว่าพื้นที่อื่นๆ แต่เนื่องจากกระบวนการละคร 7 ขั้นตอนนั้น ได้รวมเอา กิจกรรม การศึกษาปัญหาชุมชนไว้ในลักษณะของ Built-in Process แล้ว จึงส่งผลให้ เยาวชนทุกกลุ่มมีพัฒนาการด้านนี้ในระดับปานกลาง แม้ว่าจะไม่มีการเน้นโดยวิทยากร ส่วนกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วนั้น มีโจทย์ที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ผลการพัฒนาด้านนี้ อยู่ในระดับที่น้อยหรือไม่มีเลย ส่วนผลการพัฒนาในข้อ 10 และ 11 นั้นมีการกล่าวถึง เพียงสองพื้นที่ คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนผีนละไมวัย ละมุน เนื่องจากสมาชิกสองพื้นที่นี้มีลักษณะพิเศษคือเคยต้องโทษ หรือเคยติดยาเสพติดมาก่อน จึงมีผลการพัฒนาประเด็นนี้เพิ่มขึ้นมา ในขณะที่พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขาม แก้วและกลุ่มเยาวชนครองแครงไม่พบข้อมูลด้านนี้

3. ผลการพัฒนาด้านพฤติกรรมและศักยภาพ จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นว่าเยาวชนมี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวกในระดับมากสองพื้นที่ คือกลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนผีนละไมวัยละมุน ส่วนอีกสองพื้นที่คือกลุ่มเยาวชน มะขามแก้วและกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้เห็นได้ในระดับปานกลาง ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นเหตุมาจากเยาวชนสองกลุ่ม แรกนั้นมีทรัพยากรพื้นฐานที่ค่อนข้างน้อย จึงเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน จาก พฤติกรรมเชิงลบมาสู่การพฤติกรรมเชิงบวกภายหลังจัดกิจกรรม ส่วนการพัฒนาด้าน ศักยภาพต่างๆ (ข้อ 3-8) เยาวชนสามกลุ่มมีระดับการพัฒนาที่ใกล้เคียงกัน ยกเว้นกลุ่ม เยาวชนผีนละไม วัยละมุน ซึ่งมีข้อจำกัดในฐานะที่เป็นเยาวชนในสถานพินิจฯ แม้ว่า หากวัดจากศักยภาพในการผลิตผลงานละครและการพัฒนาด้านการเรียนรู้จะพบว่าไม่

แตกต่างจากเยาวชน กลุ่มอื่นๆ แต่ผลผลิต (Output) ที่เป็นรูปธรรมของเยาวชนกลุ่มนี้ จะต่ำกว่า ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว

ความแตกต่างที่สังเกตเห็นได้อีกประการหนึ่ง คือการร่วมมือกับผู้ใหญ่กลุ่มต่างๆ ในชุมชน จะเห็นได้ว่ามีระดับของความร่วมมือที่แตกต่างกัน ก็สืบเนื่องมาจากธรรมชาติของพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชน คือกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วอยู่ในระบบโรงเรียน จะร่วมมือกับครูและอปท.ในพื้นที่มากกว่าผู้ใหญ่ในชุมชน เพราะกลุ่มเยาวชนมีได้อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มดาวลูกไก่นั้นมีการบริหารจัดการในสองระดับคือ ในระดับโรงเรียน กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไเกยังถือว่าเป็นนักเรียนในโรงเรียนจึงมีการประสานงานและสนับสนุนกิจกรรมร่วมกับครูในโรงเรียน ในขณะที่เยาวชนยังได้จัดกิจกรรมในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนด้วย จึงกล่าวได้ว่าการจัดการของเยาวชนกลุ่มนี้มีการวางแผนที่ดีกว่า จึงก่อให้เกิดผลการพัฒนาทั้งสองมิติ (ข้อ 3-5 หน้า 262) ส่วนกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น เกิดจากความต้องการของชุมชนโดยตรง ในระยะแรกจึงมิได้มีการร่วมมือกับโรงเรียนหรืออปท.ในพื้นที่มากนัก

กล่าวโดยสรุปผลการพัฒนาระดับบุคคลของเยาวชนทั้งสี่กลุ่ม ภายหลังจากดำเนินกิจกรรมละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น พบว่ามีทั้งจุดร่วมและจุดต่าง จุดร่วมที่สำคัญคือผลของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน สามารถพัฒนาเยาวชนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มละครมะขามป้อมได้ตั้งไว้ 6 ประการ¹ ในการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน (ส่วนแรก)² บรรลุวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) การใช้กระบวนการละครสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง (Self-esteem) ให้กับกลุ่มเยาวชน 2) การสร้างพลังกลุ่มและฝึกฝนทักษะในการเรียนรู้ร่วมกัน 3) เน้นการสร้างความรู้สึกลึกและจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อสังคม และ 4) เน้นพัฒนาแนวคิดไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะการศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มละครเยาวชนที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 กลุ่มสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ 4 ข้อนี้ได้จริง ส่วนการบรรลุวัตถุประสงค์อีก 2 ข้อ เกิดขึ้นในช่วงของการติดตามผลและการอบรมต่อเนื่องเป็นเวลา 2-4 ปี คือ 5) ก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือของเยาวชนและชุมชนในทุกกระบวนการ และ 6) มุ่งให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเยาวชน ที่จะดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่ามีกลุ่มละครเยาวชนเพียงสามกลุ่มที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์อีก 2 ข้อหลัง คือ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ส่วนกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนนั้น ในที่สุดไม่

¹ รายละเอียดอยู่ในตารางที่ 12 หน้า 126

² การอบรมครั้งแรก 5-10 วัน

สามารถดำเนิน กิจกรรมต่อเนื่องในฐานะกลุ่มละครเยาวชนในชุมชน และได้แยกย้ายกันไปใช้ชีวิตตามวิถีทางของตน

ส่วนผลการพัฒนาที่เป็นจุดต่างนั้นมีสองประเด็น ประเด็นแรกคือระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละด้าน (ตามตารางเปรียบเทียบ) เนื่องจากกระบวนการจัดทำที่ In Put ให้กับเยาวชนแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้ Out Put มีความแตกต่างกันไปด้วย ประเด็นที่สอง คือความเข้าใจที่จะให้การพัฒนาเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากแนวคิดในการพัฒนาที่เชื่อมั่นในความหลากหลายและยึดเยาวชนเป็นศูนย์กลาง (กลยุทธ์ 4-5) และแนวคิดที่ต้องการให้กลุ่มเยาวชนแต่ละกลุ่มมีเอกลักษณ์ของตนเอง ตามอัตลักษณ์ของชุมชนแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน (กลยุทธ์ 6-8) อันที่จริงคณะผู้วิจัยไม่ต้องการนำกลุ่มเยาวชนทั้ง 4 กลุ่มมาประเมินด้วยมาตรฐานเดียวกัน เพราะเยาวชนแต่ละกลุ่มต่างก็มีบริบทของตนเอง แต่การนำมาเปรียบเทียบและกำหนดระดับน้ำหนักของผลการพัฒนาที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นความแตกต่างของผลการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการและวัตถุดิบที่ต่างกันของเยาวชนทั้ง 4 กลุ่ม มากกว่าจะนำมาประเมินค่าหรือสรุปเป็นผลสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่

8.2 ผลการพัฒนาระดับชุมชน

นอกจากผลการพัฒนาในระดับบุคคลแล้ว จากการศึกษาภาคสนามของคณะผู้วิจัยโดยการเยี่ยมเยือนชุมชนพื้นที่ การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อการประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรม เช่นชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน พ่อแม่ผู้ปกครองของเยาวชน ครูอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ในชุมชน 4 พื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา พบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา ยังสามารถก่อให้เกิดผลการพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบเชิงบวกที่เกิดขึ้นกับชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดที่อยู่ในชุมชน อันเป็นพื้นที่ศึกษามีรายละเอียดดังนี้

8.2.1 สื่อละครเพื่อการพัฒนาได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน

สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นภายในชุมชน โดยเริ่มจากกลุ่มเยาวชนในชุมชนได้มีโอกาสสื่อสารกันเอง โดยเฉพาะในด้านความคิด ความรู้สึกอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังได้เปิดพื้นที่การสื่อสารทางความคิดระหว่างครอบครัวกับลูกหลานอีกด้วย สำหรับบางครอบครัวละครได้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารทางความคิดระหว่างผู้ปกครองกับลูกๆ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน เนื่องด้วยส่วนใหญ่ครอบครัวของเยาวชนเป็นชนชั้นระดับแรงงาน ดังนั้นที่ผ่านมาผู้ปกครองบางคนไม่มีโอกาสที่จะพูดคุยเรื่องแนวคิดทางสังคม หรือ แนวคิดในการดำเนินชีวิตกับลูก แต่ละครได้เป็น

ตัวกลางที่ทำให้มีการพูดคุยกันดังกล่าว เช่นที่สุภาพ ชาตินันท์ ผู้ปกครองของสมาชิกกลุ่มเยาวชนสืบ
สานวัฒนธรรมครองแครงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2545) ได้เล่าว่า

“ ลักษณะกิจกรรมอย่างนี้ทำให้เด็กใกล้ชิดกับเรามากขึ้น มีอะไรเราจะรู้หมด จะไม่ปิดบังเรา
คล้ายกับมีความไวใจเรา ลูกคนอื่นในกลุ่ม ไม่ได้เป็นอะไรกัน แต่ก็เรียกพ่อ เรียกแม่ มีอะไรจะมาปรึกษา
กันตลอด ”

ในบางพื้นที่ เช่น พื้นที่ชุมชนหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก เยาวชนบางคนได้ใช้การ
แสดงละครเป็นสื่อกลางเพื่อบอกเล่า สื่อสารถึงคนในครอบครัวในสิ่งที่ตัวเองไม่กล้าพูดในเวลาปกติ
เช่น การพูดปัญหายาเสพติดกับผู้ปกครองซึ่งติดยา การร่วมแสดงละครในบทบาทที่มีบุคลิกคล้าย
พ่อตอนที่ยากยาและเติบโตทำร้ายแม่ของตน ทำให้คนในครอบครัวและญาติพี่น้องรู้สึกมีอารมณ์
ร่วม และมักจะมีการพูดคุยถึงปัญหาดังกล่าวภายหลังจากได้ชมการแสดงของเยาวชน ผู้ปกครอง
บางคนถึงกับเดินทางไปให้โรงเรียนช่วยเหลือแก้ปัญหาในครอบครัวภายหลังจากที่ได้คุยกับลูกๆ ซึ่งก็
เป็นการเปิดโอกาสให้มีการประสานงานเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้กับเยาวชนและครอบครัวโดย
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ในที่สุด

สำหรับพื้นที่ชุมชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา ก็เช่นกัน ตามปกติเยาวชน
ที่ต้องโทษในคดีต่างๆ จะไม่มีโอกาสได้บอกเล่า หรือสื่อสารถึงความคิด ความรู้สึก หรือสภาพปัญหา
ของตนที่มีอยู่ลึกๆ ในจิตให้ผู้อื่นได้รับรู้ แม้กระทั่งคนในครอบครัว กิจกรรมละครที่จัดขึ้นช่วยเปิด
พื้นที่การสื่อสารดังกล่าวให้เกิดขึ้นได้ในเวทีสาธารณะอย่างเหมาะสม โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการจะ
ได้รับชมรับฟัง และร่วมพิจารณาถึงปัญหาที่ส่งมาแล้วของเยาวชน และได้ทราบถึงสถานะปัจจุบัน
ความไฝฝืนและความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคตของเยาวชนเหล่านี้ได้ ซึ่งก็ถือเป็นเวทีการ
สื่อสารที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทั้งต่อตัวกลุ่มเยาวชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างของ
บรรยากาศในพื้นที่การสื่อสารดังกล่าวนี้เช่น กรณีของกลุ่มเยาวชนผีนละไม วัลละมุนที่ได้จัดแสดง
ละครของตน นอกสถานพินิจฯ โดยไปจัดกิจกรรมที่สถาบันราชภัฏสงขลา (ข้อมูลจากบันทึก
กิจกรรมการแสดงละครเรื่อง “อ้ายฮุก ลีอก 3 ในรั้วมหาวิทยาลัยกำแพงสูง” รอบวันที่ 27 มิ.ย. 2541)

“ หลังการแสดงเสร็จ เข้ากิจกรรมหลังละคร ผู้ชมที่ร่วมแลกเปลี่ยนหลังละครนั้นประกอบด้วย
ท่านหัวหน้าศาลเยาวชนและครอบครัว อาจารย์สถาบันราชภัฏ ผู้ปกครองเยาวชน นักศึกษา 2 ท่าน และ
ได้เปิดเวทีให้กับผู้ชมทั้งหมดได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกต่อสิ่งที่ได้เข้าร่วมและสัมผัส หรือบาง
คนอาจจะเป็นเจ้าของประสบการณ์นั่นเอง ผู้ชมหลายท่านได้ให้กำลังใจแก่เยาวชน ผู้ชมบางท่านได้ตั้ง
คำถามกับผู้ชมกันเองเกี่ยวกับกรณีที่เกิดขึ้น ว่าใครจะเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบ และเราทั้งหลายจะเปิดโอกาส
ให้แก่เยาวชนอีกหรือไม่ อาจารย์ของสถาบันราชภัฏท่านหนึ่งกล่าวว่า “นกฮูกเป็นสัญลักษณ์ของ
นักปราชญ์ ผู้รู้ ผู้ฉลาด ขอให้เยาวชนได้มุ่งไปสู่วิถีแห่งปราชญ์นั้นสมดังใจในวันข้างหน้า” ผู้ชมบางท่าน
ถามถึงนักแสดงถึงความรู้สึกด้วยความเป็นห่วงเป็นใย นักแสดงบางคนได้ตอบคำถามป็นความต้องการ

ว่า “ขอเพียงที่เล็กๆ ให้พวกผมได้ยืน” หลังจากเสร็จเวทีแลกเปลี่ยน ก็เป็นเวลาอิสระ พ่อแม่ลูก เพื่อนฝูง ต่างพบปะพูดคุย... ” (กลุ่มสี่ชาวบ้าน, 2541 : 63)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า นอกจากการสื่อสารระหว่างเยาวชนกับครอบครัวแล้ว กระบวนการละครยังเปิดพื้นที่การสื่อสารใหม่ให้กับกลุ่มเยาวชนต่อกลุ่มเยาวชนด้วยกัน หรือกลุ่มเยาวชนกับเยาวชนในชุมชนอื่นๆ และก่อให้เกิดพื้นที่การสื่อสารระหว่างเยาวชนกับผู้คนในชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย

8.2.2 สื่อละครเพื่อการพัฒนาทำให้ครอบครัวและชุมชนเปิดมุมมองใหม่กับเยาวชน

เยาวชนหลายคนที่เคยพลาดพลังกระทำผิด เช่น ติดยา หรือ เคยก่อคดีอาชญากรรม ได้ใช้พื้นที่ของกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา เป็นโอกาสเพื่อเรียกร้องการยอมรับจากผู้ปกครองและชุมชน ในการที่จะล้างภาพลบในอดีตของตน ตัวอย่าง เช่นเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา หลังออกจากสถานพินิจฯ ไม่เพียงพวกเขาจะกลับตัวเป็นคนดีหรือหลบหน้าหายไปจากสังคมเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่กลุ่มเยาวชนได้รวมตัวกันเพื่อแสดงละครในโรงเรียนและสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ แต่ก็เป็นความพยายามของเยาวชนที่จะเสนอตัวต่อชุมชนเพื่อแสดงออกในทางสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนว่าเยาวชนที่เคยผ่านสถานพินิจจะสามารถทำกิจกรรมเหล่านี้ได้ ซึ่งเยาวชนได้เล่าด้วยความภูมิใจว่า

“ ตอนนั้นละไม่รุ่นแรก แรกๆ เราก็ไม่รู้หรอกว่า ตัวเองมีคุณค่าอะไร แต่พอเสร็จการอบรม ก็ทำให้เรารู้ตัวเองว่า เราทำอะไรได้หลายๆ อย่างเหมือนกัน ยิ่งพอมาทำกระบวนการ ยิ่งทำให้คนอื่นยอมรับเรามากขึ้น อย่างตอนได้ไปเฝ้าละคร ใครจะไปคิดว่าคนระดับดีอกเตอร์ระดับคนที่มีความรู้เขาจะมานั่งร้องให้กับละครที่เราแสดง แต่การเป็นที่ยอมรับของสังคม ผมก็ภูมิใจไม่แพ้กับการที่แม่ยอมรับผม แม้ผมก็ได้มาคุยด้วย (สัมภาษณ์, สมาชิกกลุ่มฝันละไมวัยละมุน : 18 เม.ย. 2545)

สมาชิกของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ที่เคยติดยาหลายคน ก็ได้ใช้เวทีละครในการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้ตัวเอง ด้วยการร่วมเล่นละครณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติดในชุมชนของตัวเอง เพื่อสร้างสัญญาณทางใจให้กับเพื่อนๆ และตัวเองว่า หากเล่นละครณรงค์ป้องกันปัญหาเสพติดนั้นหมายถึงความพร้อมที่จะห่างหรือต้องการเลิกยาเสพติด ในภายหลังเมื่อคณะผู้วิจัยได้ลงไปเก็บข้อมูลในชุมชนหนองกะท้าว ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สามารถเชื่อมต่อกับชุมชนของตนและชุมชนอื่นๆ ได้ อีกทั้งยังเป็นสื่อที่ให้ความรู้ นอกเหนือไปจากความบันเทิง และมีอิทธิพลต่อการ

เปลี่ยนแปลงความคิดในประเด็นปัญหาของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโรคเอดส์ หรือปัญหายาเสพติด (ผลสรุปจากกิจกรรมภาพแห่งความหมาย : Focus group : พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ : 13 พ.ย. 2545)

นอกจากนี้ในชุมชนอื่นๆ ที่เยาวชนไม่ได้ประสบปัญหารุนแรง เช่นกรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว กิจกรรมละครก็ยังช่วยให้ชุมชนเปิดมุมมองใหม่กับเยาวชนได้ในทิศทางเดียวกัน คือเห็นว่าเยาวชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณค่าของชุมชน มีศักยภาพในการสร้างสรรค์และจะเป็นเรื่องเร่งสำคัญในพัฒนาชุมชนได้ รวมทั้งการที่เยาวชนสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากกระบวนการศึกษาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในตัวเยาวชนมากยิ่งขึ้น (ผลสรุปจากกิจกรรมภาพแห่งความหมาย : Focus group : พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว : 4 ธ.ค. 2545) และกรณีกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงที่ได้เปิดมุมมองใหม่ต่อการทำกิจกรรมของเยาวชนให้กับชาวบ้านในชุมชน

“เท่าที่เห็นกลุ่มเด็กอื่นๆ ที่เกิดขึ้นมาในชุมชน คิดว่ากลุ่มครองแครงเป็นแรงกระตุ้น เพราะเมื่อก่อนไม่เคยได้มีการรวมตัวเด็กๆ แบบนี้ พอมีพี่ตาย พี่ตัวเข้ามาก็เกิดเป็นกลุ่มขึ้นมา พอผู้ใหญ่หลายคนมองเห็นว่ามันดี ก็เลยเกิดเป็นกลุ่มกลองยาว กลุ่มผ้าขาวม้า ตอนนี้อยู่สิกลุ่มซอมหัศจรรย์ขึ้นมามากกลุ่มแล้วละ” (สัมภาษณ์ผู้ปกครองกลุ่มครองแครง : 13 พ.ย. 2545)

คณะผู้วิจัยพบว่าคุณประโยชน์สำคัญของกิจกรรมการแสดงละคร ในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างพื้นที่และมุมมองใหม่สำหรับเยาวชนในสายตาของคนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมมองว่าเยาวชนคือวัยฟุ้งเฟ้อ เป็นเด็ก มีหน้าที่เรียนหนังสือ หรือไม่ก็ช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงิน แต่ถ้าเป็นเด็กไม่รักดีเกกมะเหรกเกเร หรือติดยา ก็เท่ากับว่าหมดอนาคตที่จะเยียวยาให้ดีขึ้นได้ แต่การแสดงละครของเยาวชนทำให้ชุมชนได้เห็นเยาวชนในมิติใหม่ๆ อย่างทันทีทันใด หรืออย่างชนิดพลิกความคาดหมาย เพราะบทบาทของ “คนที่ออกไปอยู่ข้างหน้า” มักจะได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นผู้นำการเป็นนักแสดงที่มีความสามารถและให้ความสุขกับคนอื่นได้ จึงเป็นบทบาทใหม่บทแรกที่ครอบครัวและชุมชนของเยาวชนได้เห็น

ในช่วงแรกๆ ผู้ปกครองและชุมชนอาจจะมองเห็นเพียงว่ากลุ่มเยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความกล้าแสดงออก เล่นละครเก่ง ดึกๆ ไปมั่วสุมติดยา แต่เมื่อได้เห็นกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเห็น “ผลของการกระทำ” ที่เป็นผลมาจากการใช้ศักยภาพที่มีเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา ได้ร่วมรับรู้ข้อมูลและเรียนรู้จากเด็กๆ จึงเกิดมุมมองใหม่ต่อสถานะและบทบาทของเยาวชนที่เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ครอบครัวและชุมชนจึงเกิดการยอมรับหรือเชื่อมั่นในพลังของเยาวชนในชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งยังส่งผลให้เยาวชนหลายคนที่เคยถูกชุมชนตีตราว่าเป็นคนโง่ หรือเป็นคนไม่ดีไปแล้ว ได้มีกำลังใจ และมั่นใจต่อการดำรงอยู่ในชุมชนมากขึ้นด้วย

8.2.3 สื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน

นอกจากการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ของเยาวชน ซึ่งเป็นผลการพัฒนาระดับบุคคลแล้ว สื่อละครเพื่อการพัฒนายังมีสมรรถนะในการสร้างความรู้สึภาคภูมิใจต่อชุมชนของตนเองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย

ในขณะที่เดียวกันกับที่เยาวชนกำลังแสดงละคร และได้รับปฏิกิริยาตอบสนองเป็นอันดีจากชุมชน ซึ่งได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองของกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างสูงแล้ว ผู้ชมซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนที่กำลังชมละคร ก็เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตัวเองด้วยเช่นกัน เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในผลงานละคร ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของผู้ปกครองที่สนับสนุนลูกหลานมาเข้าร่วมกิจกรรม หรือในฐานะผู้ให้ข้อมูลเมื่อเยาวชนลงไปศึกษาข้อมูลเพื่อนำเรื่องราวในชุมชนมาผลิตละคร หรือในฐานะของผู้ร่วมสนับสนุนกิจกรรมส่วนอื่นๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นอย่างน่าประทับใจเมื่อคนในชุมชนได้ดูการแสดงของเยาวชนเป็นครั้งแรก

ความภาคภูมิใจของผู้ชมนี้มีหลายระดับ เช่น คนเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองก็ภูมิใจในตัวบุตรหลานของตน องค์กรผู้รับผิดชอบเยาวชนหรือครูอาจารย์ในสถาบัน ก็ภูมิใจในตัวเยาวชนที่ได้ให้การอบรมดูแลมาตลอด ชาวบ้านที่ให้ข้อมูลก็ภูมิใจที่ได้เห็นเรื่องราวหรือข้อมูลของตนได้ปรากฏอยู่ในละคร หรือแม้แต่ผู้ชมที่มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องมาตั้งแต่ต้น ก็ภูมิใจที่ได้ชมเรื่องราวของชุมชนตนเองปรากฏเป็นละคร ซึ่งแสดงโดยภาษาถิ่นของตน โดยเยาวชนที่เห็นหน้าค่าตาอยู่ในชุมชนของตนเองเป็นผู้แสดง ซึ่งปรากฏการณ์นี้จะแตกต่างจากการที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อม ได้นำละครที่ทางกลุ่มจัดสร้างขึ้นไปตระเวนแสดงในชุมชน ซึ่งถึงแม้จะสร้างมาจากเรื่องราวหรือสภาพปัญหาของคนในชุมชน ใช้อุปกรณ์ที่ขอยืมมาจากชาวบ้าน และมีศักยภาพในการสื่อสารถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้ดีกว่าหรือภาพรวมของละครมีความสมบูรณ์แบบทางศิลปะมากกว่าละครที่จัดแสดงโดยเยาวชน ทว่าละครของกลุ่มมะขามป้อมก็จะบรรลุเพียงการสร้างความรู้สึกร่วม หรือความตระหนักร่วมต่อประเด็นปัญหาให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้เท่านั้น แต่จะไม่สามารถนำไปสู่การสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชนได้มากเท่ากับละครของกลุ่มเยาวชน ที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายๆ ไม่ซับซ้อน แต่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนทุกคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงละครในแบบฉบับที่เน้นความเป็นท้องถิ่น ยกย่องเชิดชูความเป็นท้องถิ่น โดยเฉพาะการพูดภาษาถิ่นในการแสดง ถึงแม้ละครจะกล่าวถึงประเด็นปัญหาที่ไม่ใช่เรื่องดีงามของชุมชน แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อความรู้สึกภูมิใจและมั่นใจในรากเหง้าของตนเอง ซึ่งคุณูปการในเรื่องนี้ สืบเนื่องมาจากกลยุทธ์ผลักดันให้ “Local ต้องเป็น Hero” ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการซึ่งเป็นทำบังคับของมะขามป้อม การใช้ภาษาถิ่นช่วยให้ชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมกับการแสดงละคร และเปิดใจยอมรับละครซึ่งอาจจะมียุทธวิธีแบบที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน ในระยะยาวชุมชนและ

เยาวชนก็จะเริ่มมีค่านิยมในการใช้ภาษาถิ่นในที่สาธารณะ แทนที่ค่านิยมเดิมที่ได้จากสื่อกระแสหลัก ซึ่งมักจะใช้ภาษากลางในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในการสื่อสารบนเวทีสาธารณะเช่นการแสดงละคร

จนกระทั่งปัจจุบัน แม้เมื่อเยาวชนจะเข้ามาแสดงในเมืองหรือในกรุงเทพฯ ก็ยังคงใช้ภาษาถิ่นในการแสดง (บางครั้งใช้สองภาษา) ซึ่งผู้ชมมักจะเห็นว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของ นักแสดง (มากกว่าจะขบขันเพราะความตลกกว่าทางวัฒนธรรม) และมีปฏิริยาตอบสนองที่ดีต่อนักแสดง ซึ่งยิ่งเป็นการเสริมแรงให้เยาวชนภาคภูมิใจในภาษาของตนมากขึ้น การที่เยาวชนได้ออกไปแสดงละครภายนอกชุมชน ก็ส่งผลให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเยาวชนได้นำวัฒนธรรมและประเด็นละครที่ได้จากชุมชน ออกไปเผยแพร่ในชุมชนอื่นๆ และ เยาวชนหลายกลุ่มได้นำชื่อเสียงกลับมาสู่ชุมชน รวมถึงกลายเป็นสะพานเชื่อมร้อยคนภายนอกให้เข้ามาศึกษาและให้การสนับสนุนชุมชนมากยิ่งขึ้น ในระยะยาวความภาคภูมิใจนี้ค่อยๆ แปรเปลี่ยนเป็นความเชื่อมั่นในตัวเยาวชน ว่าจะเป็นการกำลังของครอบครัวและชุมชนได้ในอนาคตอันใกล้ ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกมั่นคง มีความหวัง และไว้วางใจในอนาคตของตนมากยิ่งขึ้น

จากการจัด focus group ในชุมชนทั้งสี่พื้นที่ พบว่าส่วนใหญ่ผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชนมีความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตัวลูกหลานตัวเองมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าการที่ลูกทำนั้นมีประโยชน์กับชุมชนตัวเอง และการกระทำของกลุ่มเยาวชนก็เป็นสิ่งที่ชุมชนภาคภูมิใจ เช่น ผลการรณ อินันแก้ว (4 ธ.ค. 2545) อาจารย์ที่ปรึกษากลุ่มเยาวชนขามแก้ว กล่าวว่า

“ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วเป็นเยาวชนที่จะเป็นความหวังของชุมชน ที่จะพัฒนาชุมชนต่อไป และเป็นความภาคภูมิใจของชาติพันธุ์ ”

บุญมา สิงขร ประธาน อบต. หนองกะท้าว (13 พ.ย. 2545) ก็กล่าวถึงกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ไว้ในทางเดียวกันว่า

“ ต่อไปกลุ่มดาวลูกไก่ จะเติบโตขึ้นเป็นผู้นำชุมชน ”

อ.สุรินทร์ กิจนิตชีวิทย์ ผู้นำชุมชนสาคลี (1 ธ.ค. 2545) กล่าวถึงกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงว่าเป็น

“ รุ่งอรุณแห่งความหวัง ให้มวลมนุษย์เข้าถึงความจริง ความดี ความงามและความสุข ”

และรวี ดุhamุข เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จังหวัดสงขลา (11 ธ.ค. 2545) ได้กล่าวว่า

“ พูดถึงกลุ่มผีนละไม วัยละมุน จะคิดถึง นกยูง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการดำเนินเรื่องในละคร ก็เปรียบเสมือนเยาวชนที่อยู่ในมุมมืด แต่ทุกคนต่างแสวงหาความสว่างของชีวิต ซึ่งก็เปรียบเสมือนคนเราทุกคน ต่างก็ค้นหาสิ่งที่ตนเองต้องการทำ คือสิ่งดี ๆ เสมอ ”

8.2.4 ชุมชนมีการยอมรับในสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์

เนื่องจากชุมชนของเยาวชนส่วนใหญ่เป็นชุมชนขนาดเล็ก คนในชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะเครือญาติ คนบ้านใกล้เคียง เยาวชนในสายตาของคนในชุมชนจัดเป็นกลุ่มวัยพึ่งพา ซึ่งจะต้องมีหน้าที่เรียนหนังสือเป็นหลัก และช่วยแรงงานครอบครัวในวันหยุด ในครั้งแรกที่เยาวชนได้เริ่มต้นแสดงละครในชุมชน ชาวชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาในฐานะกิจกรรมยามว่างที่ทำให้เยาวชนห่างไกลการมั่วสุมยาเสพติดเท่านั้น แต่เมื่อกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ผลงานการแสดงของกลุ่มเยาวชนมีความเข้มข้นขึ้น ทั้งทางด้านเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอที่สามารถสะท้อนมุมมองของเยาวชนต่อปัญหาในชุมชน อีกทั้งยังสามารถเสนอแนวทางแก้ไข ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ มุมมองใหม่ในการแก้ปัญหา จึงทำให้ชุมชนเริ่มเกิดการยอมรับถึงความเปลี่ยนแปลงและเติบโตของเยาวชนในฐานะผู้มีความรู้และให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ และเด็กๆ ด้วยกันได้มากขึ้น การยอมรับของประชาชนในชุมชนมีหลายกลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มเยาวชน เยาวชนด้วยกัน จะมองว่ากิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาที่จัดขึ้นในชุมชน เป็นสื่อที่ดีมีคุณค่า แตกต่างจากละครที่เสนอโดยสื่อกระแสหลัก เช่นที่เยาวชนคนหนึ่ง ในชุมชนหนองกะท้าวกล่าวว่า

“ ละครของดาวลูกไก่ ไม่เหมือนกับละครทีวี เพราะว่าเรามาดูละครดาวลูกไก่ จะเป็นตัวชี้แนะให้เรามีความรู้ขึ้นทุกอย่าง แต่ละครทีวีมันก็ดีแต่สนุกเฉยๆ ไม่มีสาระ แต่ละครดาวลูกไก่จะมีสาระดีมาก ” (สัมภาษณ์ : 13 พ.ย. 2545)

นอกจากการยอมรับในตัวสื่อละครเพื่อการพัฒนา ที่กลุ่มละครเยาวชนต่างๆ ได้จัดแสดงขึ้นในชุมชน ซึ่งดึงดูดให้เยาวชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ชมหรือมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่มแล้ว เยาวชนในชุมชนยังได้ยอมรับว่าสมาชิกกลุ่มละครเยาวชนเป็นแบบอย่าง หรือเป็นฮีโร่ของเด็กๆ ในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากกระบวนการก่อเกิดของกลุ่มละครเยาวชนในแต่ละพื้นที่ ได้เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดกลุ่มเยาวชน กลุ่มเล็กกลุ่มน้อยขึ้นในชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่นในชุมชนหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก มีกลุ่มเยาวชนรุ่นเล็กเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพราะเห็นแบบอย่างของพี่ๆ กลุ่มดาวลูกไก่ เยาวชนรุ่นเล็กซึ่งเป็นเด็กประถมศึกษาได้อธิบายให้พี่ๆ ดาวลูกไก่ช่วย อบรมละครให้ และรวมตัวกันเป็นกลุ่มละคร “ดาวลูกไก่” ดำเนินกิจกรรมตามรอยพี่ๆ ดาวลูกไก่ ส่วนที่ชุมชนสาคลี จ.พระนครศรีอยุธยา นั้นผลงานที่โดดเด่นของกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงได้ก่อให้เกิดกลุ่มเยาวชนกลุ่มใหม่ๆ ขึ้นหลายกลุ่ม

เช่นกัน เช่นกลุ่ม “ผ้าขาวม้า” ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่สนใจงานด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน “กลุ่มเยาวชนกลองยาว” ที่สนใจสืบทอดศิลปะการแสดงกลองยาวของท้องถิ่น เป็นต้น

2. **กลุ่มครอบครัว** การยอมรับสื่อละครในระดับครอบครัวนั้นในช่วงแรกก็เป็นการยอมรับว่าละครเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อาจช่วยดึงเยาวชนให้ห่างไกลยาเสพติดได้ไม่มากนักน้อย พ่อแม่มีความภูมิใจที่ลูกๆ ของตนสามารถแสดงละครต่อหน้าสาธารณชนและเป็น “คนดัง” ในชุมชนขึ้นมา และเห็นว่าลูกๆ มีการพัฒนาบุคลิกภาพและความคิดอ่านมากขึ้นภายหลังมาร่วมกิจกรรม

“ แม่เห็นว่าเขากล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกมากขึ้น มีจิตใจขึ้นบาน ร่าเริงขึ้น ก่อนที่เขาไม่ได้เล่นละครกับดาวลูกไก่ เขาไม่ค่อยร่าเริง เดี่ยวนี้เขาร่าเริง ไปไหนกับเพื่อนๆ ได้ กล้าไปไหนทำอะไรคนเดียวได้ มีความเชื่อมั่นมากขึ้น ” (สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ : 13 พ.ย. 2545)

แต่ต่อมาเมื่อเยาวชนใช้เวลาว่างมาทำกิจกรรมมากขึ้น ผู้ปกครองส่วนหนึ่งก็เริ่มเกิดความไม่แน่ใจ และตั้งคำถามขึ้นมากมาย ในกรณีของชุมชนหนองกะท้าวและชุมชนสาคลีจะประสบปัญหาคล้ายกัน คือเมื่อเยาวชนมารวมตัวกันทำงานมากขึ้น ผู้ปกครองก็จะเริ่มไม่พอใจ กลัวว่าลูกจะเสียการเรียน กลัวว่าจะกลายเป็นเครื่องมือของผู้ใหญ่ จึงเริ่มหันมาดึงเยาวชนออกจากกิจกรรม ซึ่งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเยาวชนกับผู้ปกครองขึ้นในระดับหนึ่งเป็นเวลานานๆ แต่หลังจากที่วิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมและผู้ใหญ่ในชุมชนเช่น ครู-อาจารย์ที่เป็นที่นับถือของคนในชุมชนช่วยกันอธิบาย และกระตุ้นให้กลุ่มเยาวชนได้พิสูจน์ตนเองในเวลาต่อมา ก็ทำให้ผู้ปกครองเกิดความไว้วางใจ และหันมาสนับสนุนกลุ่มเยาวชนต่อไป

ผลลัพธ์ในระยะยาวเมื่อเยาวชนได้ทำกิจกรรมมากขึ้น และมีผลงานเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น ก็ส่งผลให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสมากขึ้นในสังคม เช่นการได้เป็นตัวแทนของโรงเรียนในวาระสำคัญต่างๆ ได้ไปเข้าร่วมประชุมสัมมนาหรือได้เป็นตัวแทนเยาวชนของชุมชนไปเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายงานพัฒนาเยาวชนที่กรุงเทพฯ เช่นกิจกรรมของสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอद्य.) และบางคนได้ไปร่วมกิจกรรมไกลถึงต่างประเทศ ตลอดจนการได้รับรางวัลในโอกาสต่างๆ กันก็ช่วยเป็นหลักประกันว่าเยาวชนนั้นก้าวมาถูกทาง เมื่อมี “คนนอก” ยอมรับความสามารถของเยาวชน ก็ส่งผลให้ “คนใน” โดยเฉพาะคนในครอบครัวเกิดความมั่นใจและเห็นว่ากิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเป็นมากกว่า “การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์” แต่ยังเป็นเวทีและเป็นโอกาสที่จะทำให้อีกๆ มีความก้าวหน้าในชีวิตได้มากขึ้นอีกด้วย

3. กลุ่มชาวบ้านในชุมชน หมายถึงการยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน หรือผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่มักจะเข้าร่วมกิจกรรมในบทบาทของผู้ชม การยอมรับของชาวบ้านในชุมชนต่อสื่อละครเพื่อพัฒนานั้นก็คล้ายกับการยอมรับของครอบครัว เพราะคนในชุมชนส่วนหนึ่งมีพื้นฐานมาจากการเป็นพ่อแม่ผู้ปกครองหรือเครือญาติของสมาชิกกลุ่มเยาวชน โดยเริ่มจากการยอมรับในฐานะกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มาเป็นการยอมรับกิจกรรมในฐานะที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้เห็นได้ในเชิงประจักษ์ แต่ในระยะต่อมาเมื่อความเข้มข้นของกระบวนการทำงานละครเพื่อการพัฒนา ได้เชื่อมโยงให้เยาวชนสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น หรือได้ดึงเอาชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเยาวชนมากขึ้น เช่น การช่วยกิจกรรมประเพณีต่างๆ ในชุมชน การริเริ่มกิจกรรมประชุมในชุมชนที่มีเยาวชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนดูงานกับภายนอกชุมชน ชื่อเสียงจากคนภายนอกชุมชนที่มีต่อเยาวชน ฯลฯ การยอมรับของชุมชนที่มีต่อกิจกรรมละครและกลุ่มเยาวชนก็มากขึ้นเช่นกัน ผลดีที่เกิดจากกิจกรรมเหล่านี้ ได้ส่งผลให้คุณค่าของสื่อละครเพื่อการพัฒนาซึ่งถือว่าเป็นสื่อใหม่ของชุมชน กลายเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยอมรับว่ามีผลต่อการขับเคลื่อนทั้งทางความคิดและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และบางครั้งก็นำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้ในที่สุด จนส่งผลให้ชาวบ้านอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาตามโอกาสและสภาพ เช่น อบต.ขอช่วยสนับสนุนทุนในการละคร หรือการที่ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตบทละคร และร่วมแสดงละครกับกลุ่มละคร เยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ เป็นต้น เช่นความเห็นของแกนนำกลุ่มผู้ติดเชื่อเอชไอวี-เอดส์ ในชุมชนที่เห็นว่าสื่อละครเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารกับชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นสื่อที่ดีของเยาวชนเท่านั้น

“ ถ้าเป็นสื่อละครชุมชนอยากให้มียะเยกว่านี้ ไม่อยากให้มีเฉพาะแค่ของวัยรุ่นอย่างเดียว พวกเราหลายคนน่าจะรวมตัวกัน ผู้ติดเชื่อยังคงคิดว่าจะรวมกลุ่มกันสร้างละคร เพราะการสร้างละครก็จะแสดงได้หลายอย่าง แสดงบทไหนก็ได้ แสดงเรื่องเกี่ยวกับการสร้างศักยภาพของเราได้ การอยู่ร่วมกันก็ได้ การแพร่เชื่อก็ได้ ” (สัมภาษณ์ผู้ติดเชื่อ : 13 พ.ย. 2545)

4. กลุ่มสถาบันในชุมชน สถาบันในชุมชน เช่น โรงเรียน หน่วยราชการ สื่อมวลชนในชุมชน ซึ่งหากจะกล่าวถึงความตระหนักต่อคุณค่าของละครเพื่อการพัฒนา ในสายตาของสถาบันในชุมชนอาจจะเป็นหน่วยงานที่ต้องใช้เวลานานกว่าหน่วยอื่นๆ เพราะโดยส่วนใหญ่สถาบันมักมีโครงสร้างที่ซับซ้อนและมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การบริหาร

ของสถาบันต้องขึ้นอยู่กับผู้บริหาร ความเคยชินกับการทำงานตามคำสั่ง ความเคยชินกับการคาดหวังผลผลิต(product) มากกว่าผลทางกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในระยะยาว ความเคยชินของการสั่งงานในระบบ Top-Down

กรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วและดาวลูกไก่ นั้น ในช่วงแรกแม้ว่าจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาโดยตรง แต่ในรายละเอียดแล้วก็พบว่าหลายครั้งที่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมะขามป้อม ต้องเผชิญกับอุปสรรคของระบบราชการที่สร้างปัญหาให้กับกระบวนการ เช่น ดำเนินกิจกรรมต่อไม่ได้ เพราะผู้บริหารไม่อนุญาตให้เยาวชนลงชุมชน หรือมีกิจกรรมงอกเพิ่มขึ้นมาจากสายงานราชการแทรกเข้ามาทำให้เยาวชนต้องชะงักกิจกรรมหลักของตนเพื่อไปร่วมงานกับกิจกรรมราชการนั้นก่อน ทำให้กระบวนการไม่ต่อเนื่อง เป็นต้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาส่วนใหญ่มาจากการขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดความละเอียดอ่อน (sensitivity) ในงานพัฒนาเยาวชน และเห็นว่าสื่อละครเป็นเพียง "กิจกรรม" มากกว่า "กระบวนการเรียนรู้" เมื่อมีสิ่งอื่นที่ทางสถาบันเห็นว่าสำคัญกว่า ก็สามารถล้มเลิกกิจกรรมละครได้โดยง่าย ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีทั้งต่อวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมและกลุ่มเยาวชน

แต่เมื่อละครของเยาวชนเริ่มออกแสดง จนเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป และสถาบันนั้นได้รับประโยชน์จากคำชื่นชมสะท้อนกลับมาจากผู้ปกครอง หรือหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่บ่อยครั้ง ทำให้องค์กรที่มีต่อสื่อละครก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ค่อยๆ ยอมรับและเห็นคุณค่าของกระบวนการละครมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากวิทยากรหรือเยาวชนสามารถสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้บริหารในสถาบันนั้นเข้าไปร่วมชมการแสดงได้ด้วยแล้ว การดำเนินกิจกรรมในระยะต่อไป มา ก็มักจะได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริหารถือเป็นกุญแจดอกสำคัญของการยอมรับระดับสถาบัน เมื่อสถาบันมีการยอมรับในศักยภาพของเยาวชน ก็จะเริ่มยอมรับในฝีมือของวิทยากรมะขามป้อม และสุดท้ายการยอมรับในสื่อและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ก็จะมีมากขึ้นตามมา จนกลายเป็นความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของได้ในที่สุด

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่าการยอมรับในระดับสถาบันนี้ค่อนข้างจะส่งผลดีต่อการจัดกิจกรรมของเยาวชนในระยะยาวทั้งการอนุญาตให้เยาวชนทำกิจกรรม (กรณีที่มีบางครั้งต้องลาเรียน) การยอมรับของสถาบันส่งผลถึงการยอมรับของครอบครัวและชุมชน นำไปสู่การสนับสนุนงบประมาณ หรือการขยายผลกิจกรรม เพราะหน่วยงานหรือองค์กรที่สนับสนุนกิจกรรมกลุ่มละครเยาวชนส่วนใหญ่ ก็ต้องการการรับรองจากสถาบัน สถาบันจึงมีศักยภาพที่จะอำนวยความสะดวกในการขับเคลื่อนกิจกรรมได้

มากกว่าชาวบ้านในชุมชน และเมื่อสถาบันมีความเข้าใจต่อตัวกระบวนการของละคร เพื่อการพัฒนาแล้ว ความเข้าใจนั้นก็มักจะลึกซึ้งกว่าระดับความเข้าใจของผู้ปกครอง หรือชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาน้อยกว่า และเมื่อครูอาจารย์ในสถาบัน ยอมรับ กิจกรรมก็มักจะเชื่อมโยงไปสู่การประยุกต์กิจกรรมเข้าไปในหลักสูตร ซึ่งเห็น ได้จากการส่งครูมาร่วมสังเกตการณ์การอบรม การยอมให้เยาวชนอบรมขยายผล ต่อเนื่อง หรือแม้แต่การขอให้กลุ่มเยาวชนไปจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งถือ เป็นการยอมรับต่อสื่อละครเพื่อการพัฒนา ว่าเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ อย่าง แท้จริง

ทั้งนี้การยอมรับของสถาบันอื่นๆ ในชุมชนก็มีทิศทางเช่นเดียวกันกับ สถาบันการศึกษา กรณีของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ นั้นถือว่าเป็นกรณีที่ ประสบความสำเร็จในการสร้างการยอมรับในระดับสถาบัน โดยผู้ประสานงานกลุ่มได้ สร้างการยอมรับของสถาบันการศึกษาเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่หน่วยงาน ด้าน สาธารณสุขในชุมชน และเชื่อมโยงต่อไปยังสถาบันสื่อของชุมชน ซึ่งทำให้ เยาวชนมีผู้สนับสนุนหลายฝ่าย ได้เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีสำคัญหลายเวที และได้เข้าไป ร่วมผลิตสื่อวิทยุชุมชนอีกด้วย ทำให้กลุ่มเยาวชนมีขอบข่ายการทำงานที่กว้างขวางขึ้น เมื่อทางกลุ่มละครมะขามป้อมได้ถอนตัวออกมาจากพื้นที่ ก็ปรากฏว่ากลุ่มเยาวชนยัง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การยอมรับสื่อละครเพื่อการพัฒนาว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์ ของประชาชนใน ชุมชนทุกกลุ่มนั้นมีทิศทางเดียวกัน คือมีขั้นตอนเริ่มจากระดับที่ 1-4 ดังนี้

1. การยอมรับในระดับกิจกรรม ว่าละครช่วยให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)
2. การยอมรับในระดับของกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ต่อมาเมื่อได้เห็นสื่อละคร ที่ผลิตโดยเยาวชน ชุมชนก็จะเริ่มยอมรับว่าสื่อละครช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาตนเอง มี ความกล้าแสดงออกและมีบุคลิกภาพดีขึ้น สามารถแสดงออกในเวทีสาธารณะได้ มี ความเป็นผู้นำ ฯลฯ (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)
3. การยอมรับในระดับของกระบวนการเรียนรู้ ในระยะต่อมาเมื่อเยาวชนสร้างงานมากขึ้น กลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง ชุมชนจะให้การยอมรับว่ากระบวนการละครส่งผลดี ต่อการพัฒนาเยาวชน เห็นว่าละครเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดี และเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ (กรณีศึกษาทุกพื้นที่ที่มีการยอมรับจากชุมชนในระดับนี้)

4. การยอมรับในระดับของสื่อเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นระดับของการยอมรับสูงสุดที่ชุมชนให้การยอมรับสื่อละคร ที่พบได้ในกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ กล่าวคือ ชุมชนไม่เพียงแต่ยอมรับสื่อละครในแง่ของกิจกรรม หรือกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเยาวชนที่มาร่วมกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังยอมรับว่ากลุ่มเยาวชนเป็นสื่อบุคคลของชุมชน ที่มีบทบาทในการสร้างสื่อละคร ในฐานะสื่อ เพื่อให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความบันเทิง และมีส่วนช่วยพัฒนาทัศนคติ หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในชุมชน ในฐานะผู้ชมอีกด้วย (กรณีศึกษาที่พบการยอมรับในระดับนี้ คือพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และพื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว)

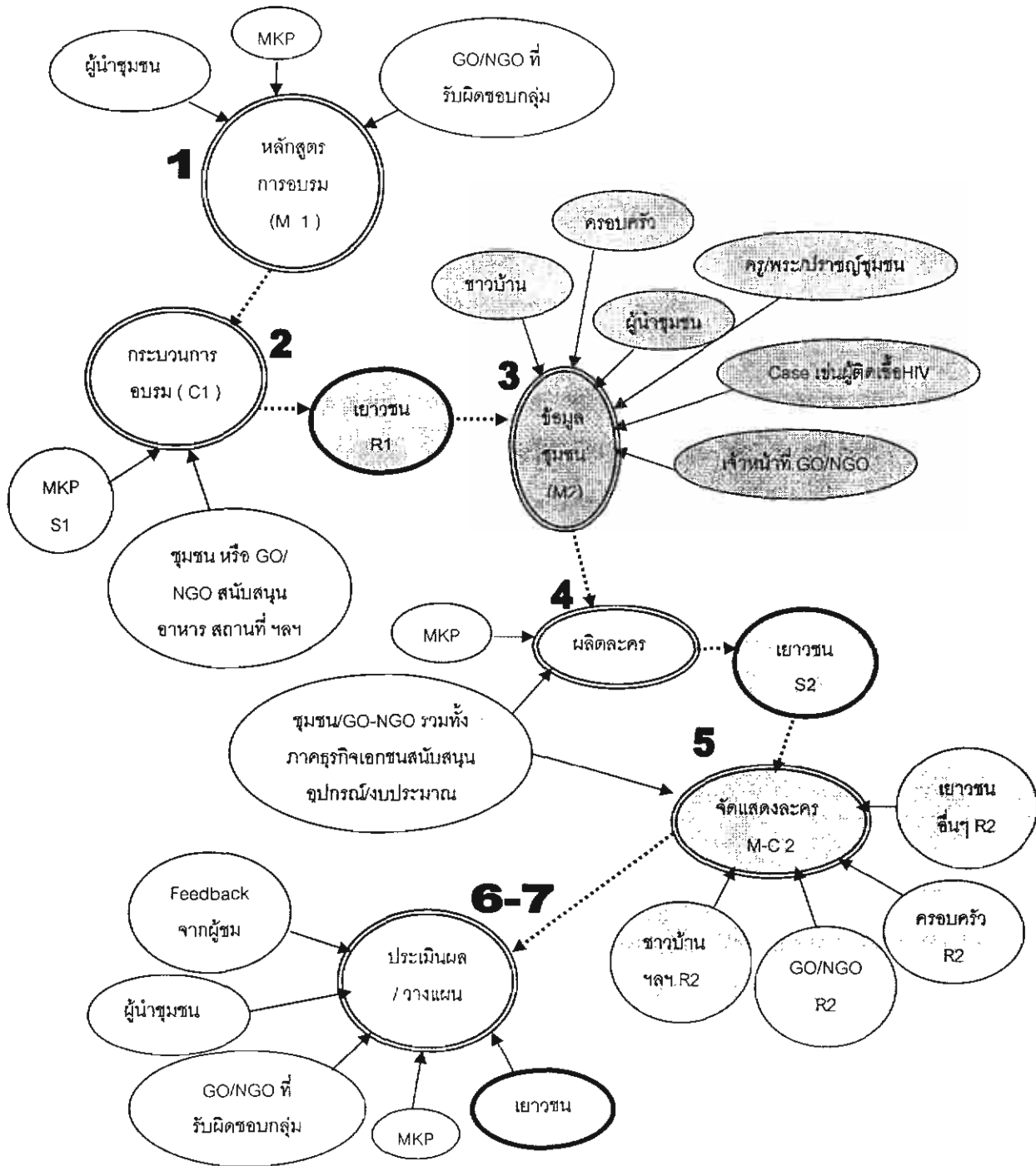
8.2.5 สื่อละครเพื่อการพัฒนาก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อพัฒนานั้น โดยธรรมชาติหากนำมาใช้จัดกิจกรรมก็ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) อยู่แล้ว ยิ่งเมื่อประกอบกับการที่วิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมได้ใช้กลยุทธ์ ที่เน้นสร้างการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จึงทำให้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ทั้ง 7 ขั้นตอน เป็นกระบวนการที่ถูกออกแบบให้สามารถระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนทุกภาคส่วน ได้ในทุกขั้นตอนอยู่ในตัวเองแบบ Built-In Process ตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผนและกำหนดหลักสูตร กิจกรรมการอบรม ขั้นตอนการอบรมทักษะการแสดงและทักษะละคร ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลในชุมชน ขั้นตอนการผลิตผลงานละคร ขั้นตอนการจัดแสดงละคร ขั้นตอนการประเมินผลและการสรุปบทเรียน และขั้นตอนการวางแผนงานในระยะต่อไปของกลุ่มละครเยาวชน

1) ความหลากหลายของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม

กิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาสามารถดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้อย่างมีความหลากหลาย คำว่าประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนในที่นี้นั้น หมายถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเยาวชนทุกฝ่ายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่เยาวชนอาศัยอยู่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งพระสงฆ์ กลุ่มครูอาจารย์ และข้าราชการในพื้นที่ (ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่เยาวชนศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) หน่วยงานพัฒนาในชุมชน ทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ รวมทั้งเยาวชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของกลุ่มเยาวชนบุคคลเหล่านี้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ในขั้นตอนต่างๆ ได้ทั้ง 7 ขั้นตอน ตามบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน ดังแผนผังในหน้าต่อไป

แผนภูมิที่ 17 : แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมละคร

สัญลักษณ์ตัวอักษร

MKP กลุ่มละครมะขามป้อม	S1	ผู้ส่งสารลำดับที่ 1	M1	เนื้อหาชุดที่ 1
GO องค์การของรัฐ	S2	ผู้ส่งสารลำดับที่ 2	M2	เนื้อหาชุดที่ 2
NGO องค์การพัฒนาเอกชน	R1	ผู้รับสารลำดับที่ 1	C1	ช่องทางการสื่อสารลำดับที่ 1
	R2	ผู้รับสารลำดับที่ 2	C2	ช่องทางการสื่อสารลำดับที่ 2

จากภาพจะเห็นว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 คือ เข้ามาร่วมกำหนดความคาดหวังในการพัฒนากลุ่มเยาวชน ร่วมกับวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อม ว่าต้องการให้เยาวชนได้รับการพัฒนาในด้านใดบ้าง หรือต้องการที่จะให้กลุ่มเยาวชนที่เกิดขึ้นนี้มีลักษณะอย่างไร มีประเด็นอะไรเป็นพิเศษหรือไม่ เช่น ในพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนมะขามแก้ว และพื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่และอาจารย์ผู้รับผิดชอบกลุ่มเยาวชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร สำหรับกลุ่มเยาวชนผืนละไมวัยละมุนนั้น เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จ.สงขลา และนักวิชาการของท้องถิ่น ได้เข้ามาร่วมกำหนดหลักสูตร ส่วนพื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น ผู้นำชาวบ้านในชุมชนและผู้ปกครองของเยาวชนเป็นผู้ร่วมกำหนดหลักสูตร จึงถือได้ว่ากลุ่มคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนแรก คือกลุ่มผู้นำชุมชน

ส่วนขั้นตอนที่สอง คือขั้นตอนของการอบรมนั้น กลุ่มคนอีกกลุ่มในชุมชนจะถูกดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมโดยเป็นผู้สนับสนุนการจัดการอบรม เช่น เชื้อเพื่อสถานที่ อาหาร และที่พักของวิทยากรเป็นต้น (ตามกลยุทธ์เส้นห้าแบบไทยๆ มัดใจทั้งชุมชน) นั่นก็คือกลุ่มครอบครัวของเยาวชน พระสงฆ์ ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ในชุมชน ส่วนเยาวชนจะเข้าร่วมเป็นผู้รับการอบรม (ในฐานะผู้รับสาร) และมะขามป้อมจะมีบทบาทหลักในการจัดอบรม (ในฐานะผู้ส่งสาร)

ในขั้นตอนที่ 3 นั้น ชุมชนจะถูกดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการอีกครั้ง (ในฐานะของแหล่งข้อมูล) ซึ่งเป็นกลุ่มคนในชุมชนที่ใหญ่กว่าเดิม หรือมีขอบเขตกว้างกว่าครอบครัวและกลุ่มผู้จัดการอบรม โดยการที่เยาวชนจะต้องไปศึกษาข้อมูลในชุมชน ออกสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ทั้งในแง่ของประเด็นปัญหา และสอบถามความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการแสดงละคร ตั้งแต่สนใจอยากชมละครแบบใดจนกระทั่งถึงวันเวลาสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมการแสดง ในบางชุมชนเยาวชนจะเน้นสัมภาษณ์คนในชุมชนเป็นหลัก เช่นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว แต่บางกรณีกลุ่มเยาวชนจะเข้าไปศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลเรื่องโรคเอดส์ เช่นผู้ติดเชื้อ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข แพทย์และครูอาจารย์ร่วมด้วย

ขั้นตอนที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนการผลิตละครนั้น เยาวชนจะมีบทบาทหลักในการผลิตละคร ซึ่งจะเปลี่ยนจากสถานะของผู้รับสารมาเป็นผู้ผลิตสื่อ โดยมีวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อมคอยให้การช่วยเหลือ บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงจะลดลง เหลือเพียงมีส่วนร่วมในการสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ ที่เยาวชนจะต้องจัดหามาประกอบการแสดง ในช่วงแรกๆ กลุ่มคนที่จะสนับสนุนเยาวชนในขั้นตอนนี้มักจะเป็นครอบครัวของเยาวชน ที่จะให้ยืมเสื้อผ้า อุปกรณ์ประกอบอาชีพ ฯลฯ แต่ต่อมาก็จะขยายไปขอหยิบยืมอุปกรณ์จากชาวบ้านคนอื่นๆ เช่นเครื่องดนตรี อุปกรณ์พื้นบ้าน ฯลฯ และในระยะหลังชุมชนจะเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการผลิตละครอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 คือขั้นตอนการจัดแสดงละคร ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนสถานที่ อุปกรณ์ประกอบการแสดง เครื่องเสียง เสื้อ-เก้าอี้ผู้ชม ฯลฯ ซึ่งเยาวชนทุกพื้นที่จะเข้าไปขอความช่วยเหลือจากวัด ทำให้วัดได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมด้วย และเมื่อถึงเวลาแสดง เยาวชนก็จะมี บทบาทเป็นผู้ส่งสารหลัก แทนวิทยากรของกลุ่มละครมะขามป้อม ส่วนชาวบ้านในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ก็จะกลายเป็นกลุ่มผู้ชม มีส่วนร่วมกับกระบวนการในฐานะผู้ชม (ผู้รับสาร) ทั้งนี้ ในขั้นตอนที่ 5 นี้ โดยปกติแล้วมักจะได้อีกกลุ่มคนในชุมชนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมกิจกรรม ทั้งกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเยาวชน และประชาชนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน บางพื้นที่(ซึ่งเป็นชุมชนเล็ก)ยังพบว่าคนทั้งชุมชนได้มาเข้าร่วมกิจกรรม เช่นพื้นที่ของกลุ่เยาวชนมะขามแก้ว และในการตระเวนแสดงละครในรอบต่อไป มาของกลุ่มเยาวชน ก็จะได้ผู้ชมซึ่งไม่เคยรู้จักกลุ่มเยาวชนมาก่อน ผลัดเปลี่ยนกันมาเข้าร่วมกิจกรรมอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 6 – 7 นั้น ผู้มีส่วนร่วมจะเป็นคนกลุ่มเดียวกับขั้นตอนที่ 1 คือคณะผู้จัดโครงการทั้งหมดที่จะได้ร่วมกันสรุปงาน ประเมินผล และวางแผนโครงการในระยะต่อไป แต่บางพื้นที่จะมีการดึงผู้ใหญ่ในชุมชนที่สนใจกิจกรรม คนอื่นๆ เข้ามาร่วมสรุปงานด้วย เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการวางแผนกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในระยะต่อไปเพิ่มมากขึ้น สำหรับผู้ชมส่วนใหญ่ในชุมชนก็จะได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการประเมินผลผ่านทางแบบสอบถามหรือการสะท้อนกลับ

วิพากษ์วิจารณ์ผลงานของกลุ่มเยาวชนในกิจกรรมหลังการแสดงได้อีกส่วนหนึ่ง การจัดกิจกรรมในขั้นตอนที่ 7 นั้น ในระยะหลัง คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นขั้นตอนที่จะมีผู้ใหญ่ในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นกว่าในขั้นตอนที่ 1 เสมอ ซึ่งเป็นเพราะกลุ่มคนเหล่านั้นได้เห็นการทำงานของเยาวชนแล้วเกิดความสนใจอยากจะทำมามีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการทำงานของกลุ่มเยาวชนในครั้งต่อไป

นอกจากนี้สื่อละครเพื่อการพัฒนายังทำให้ชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกระบวนการผลิตสื่อเพื่อชุมชนได้ครบทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดไปหามากที่สุด ดังนี้

สัญลักษณ์ : ม = กลุ่มมะขามแก้ว ด = กลุ่มดาวลูกไก่ ค = กลุ่มครองแครง
 ฝ = กลุ่มฝิ่นละไม ้วยละมุน

ระดับการมีส่วนร่วม : 1 ระดับ = การมีส่วนร่วมน้อย

2 ระดับ = การมีส่วนร่วมปานกลาง

3 ระดับ = การมีส่วนร่วมมาก ร่วมรับผิดชอบกลุ่มเยาวชน/ร่วมวางแผน/
กำหนดนโยบาย/ร่วมประเมินผล

283

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกันให้กับประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนได้อย่างทั่วถึง คือโดยเฉลี่ยแล้วประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการได้ทุกขั้นตอน แต่เยาวชนจะมีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากที่สุด ทั้งสามระดับและเยาวชนจะเป็นผู้ดึงการมีส่วนร่วมของประชาชน-ภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมเป็นลำดับต่อไป นอกจากนั้น ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บริบทของกลุ่มเยาวชน ความพร้อมของชุมชน และปัจจัยต่างๆ ในขณะนั้น ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบในเชิงถ่วงน้ำหนักได้ แต่การเปรียบเทียบที่นำเสนอในตารางนั้นเป็นการวิเคราะห์จากข้อมูลดิบโดยคณะผู้วิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนของมะขามป้อม เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าแต่ละพื้นที่ที่มีประชาชนกลุ่มใดเข้ามาร่วมกิจกรรมในระดับใดและในขั้นตอนใดบ้าง เพื่อชี้ให้ผู้อ่านได้เห็นความแตกต่างและหลากหลายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กับกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติที่หลากหลาย

การมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาโดยใช้กระบวนการละคร 7 ขั้นตอนของมะขามป้อมนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่า เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้หลายมิติ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติการพัฒนาคุณภาพเยาวชนในฐานะทรัพยากรบุคคล จะเห็นว่าภาคส่วนต่างๆ ของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชนทั้งทางตรง คือในบทบาทของผู้วางนโยบายในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชุมชน บทบาทของผู้สนับสนุนกิจกรรม และบทบาทของผู้ให้การศึกษากับเยาวชน (ให้ข้อมูล) และทางอ้อม คือบทบาทของผู้สนับสนุนด้านกำลังใจ ให้คำปรึกษาหรือติชม เพื่อให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองและเกิดความภาคภูมิใจมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งหากชุมชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนเหล่านี้ เยาวชนก็จะไม่สามารถแสดงบทบาทและศักยภาพของตนเองต่อชุมชนได้
2. การมีส่วนร่วมในมิติของกระบวนการสื่อสารชุมชน นอกเหนือจากการสร้างพื้นที่การสื่อสารใหม่ๆ ในชุมชนแล้ว กระบวนการละครได้ช่วยให้ภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการสื่อสารดังกล่าวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในบทบาทของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาของสื่อ(ละคร)ที่จะเกิดขึ้น บทบาทผู้ร่วมผลิต คือการสนับสนุนการผลิตสื่อในด้านต่างๆ และบทบาทของผู้ชมในลักษณะที่เป็น Active

audience ที่สามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองและมีส่วนในการกำหนดสื่อที่ต้องการจะเห็น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการสื่อสารที่มีการสลับบทบาทกันตลอดเวลา คือคนในชุมชนจะผลัดกันเป็นผู้ส่งสารและเป็นผู้รับสาร และหากนับว่าเยาวชนเป็นประชาชนกลุ่มหนึ่งของชุมชน ก็เรียกได้ว่าการผลิตละครที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่นั้นเป็นกระบวนการผลิตสื่อของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

3. การมีส่วนร่วมในมิติกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ที่กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาได้เอื้ออำนวยให้เกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นนี้ มีลักษณะเป็นพลวัตคือไม่หยุดนิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่เคลื่อนที่ไปข้างหน้า และมีการสลับบทบาทกันอยู่ตลอดเวลา โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะผลัดกันเป็นผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากกระบวนการละครตั้งแต่ขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลชุมชนเป็นต้นมา ที่ชาวบ้านในชุมชนจะได้รับบทให้เป็นผู้สอน ซึ่งตามปกติแล้วกลุ่มเยาวชนมักไม่ได้มีโอกาสดูจะเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของชุมชน จากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน แม้กระทั่งจากคนในครอบครัว เมื่อมาถึงขั้นตอนของการแสดงละครนั้น เยาวชนจะสลับบทบาทเป็นผู้สอน(ให้ข้อมูลผ่านละคร) และชาวบ้านก็จะสลับบทบาทเป็นผู้เรียน (ผู้ชม) บ้าง ซึ่งที่ผ่านมายุวชนก็แทบจะไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้สอนหรือแม้กระทั่งผู้พูด ซึ่งอันที่จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามธรรมชาติ โดยมีเงื่อนไขของบทบาทเข้ามากำกับ จึงไม่มีใครคิดว่าตนเองเป็นผู้สอนหรือผู้ถูกสอน คือทุกฝ่ายต่างเรียนรู้จากกันและกัน โดยมีละครเป็นสื่อกลาง

สิ่งที่น่าสนใจคือ การให้ข้อมูลของเยาวชนสู่ชุมชนผ่านสื่อการแสดงนั้น เป็นทั้งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่สามารถกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการพูดคุย อภิปราย ซึ่งทำให้กลุ่มผู้ชมและกลุ่มนักแสดงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนเกิดการสื่อสารแบบสองทางขึ้นในชุมชน ระหว่างพ่อแม่ลูก ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย และระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ด้วยกัน โดยในบางกรณีผู้ชมก็อาจกลับมาเป็นผู้สอนหรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมกับกลุ่มนักแสดง ในประเด็นที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปบ้าง หรือบางครั้งผู้ชมก็สอนกันเองเป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นการสื่อสารที่มีการสลับบทบาทกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารโดยไม่มีการผูกขาด และมีลักษณะการสื่อสารในแนวระนาบที่ชัดเจน

ส่วนประเด็นที่ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน หรือได้มีการสื่อสารกันนั้นมีตั้งแต่ประเด็นปัญหาของชุมชน เช่น ที่ชุมชนหนองกะท้าวและชุมชนลาดสี กลุ่มเยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนทัศนะและความรู้ในปัญหาโรคเอดส์และยาเสพติดที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ชุมชนสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก

เยาวชน จ.สงขลา กลุ่มเยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอนาคตของเยาวชนที่เคยกระทำผิด ที่ชุมชนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จ.แม่ฮ่องสอน เยาวชนและชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรากเหง้า ประเพณี และวัฒนธรรมของชนเผ่า เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้และการสื่อสารที่เกิดขึ้น ในพื้นที่การสื่อสาร/เรียนรู้ใหม่ของชุมชน หรือพื้นที่ของละครเพื่อการพัฒนานี้มีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ เป็นพื้นที่ที่เอื้ออำนวยให้มีการสื่อสารและเรียนรู้กันในระดับของจิตใจหรือทัศนคติ มากกว่าในระดับข้อมูลหรือความคิด ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่การเรียนรู้ในโรงเรียน หรือพื้นที่การสื่อสารอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มุ่งให้ข้อมูล ข่าวสาร หรือเน้นการให้ความรู้แบบสั่งสอนอย่างเป็นทางการ มากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนทุกฝ่ายได้แลกเปลี่ยน-เรียนรู้ทางจิตใจหรือทัศนคติ ในสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การรับรู้ เช่นที่เกิดขึ้นบนเวทีละครและในกิจกรรมภายหลังละคร ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้จากตัวอย่างที่มีชีวิต (Live Model) คือการแสดงละครสดโดยนักแสดง เพื่อเป็นสื่อกลางให้ผู้ชมได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบทัศนคติของตน ตลอดจนรับรู้ความรู้สึกภายในจิตใจของกันและกัน ทั้งนี้เพราะกระบวนการละครและสื่อละคร เป็นสื่อชนิดพิเศษที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และเล่นกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร/เรียนรู้ทุกฝ่ายได้ดี

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกระบวนการละครและต่อกิจกรรมในมิติต่างๆ ที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้คนในชุมชนได้มีประสบการณ์ทางการละครร่วมกัน มากกว่าแค่ในบทบาทของผู้ชม และส่งผลให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ผูกพัน เป็นเจ้าเข้าเจ้าของกลุ่มละครเยาวชน ความผูกพันนี้ได้นำไปสู่การเห็นคุณค่าของเยาวชนในฐานะพลเมืองของชุมชนมากยิ่งขึ้น เมื่อเยาวชนได้เปิดการแสดงในชุมชนรอบต่อๆ มา จึงมักจะได้รับผลสะท้อนกลับเป็นปฏิกริยาในเชิงบวก เช่นการเอาใจช่วยตัวละคร การติดตามเรื่องอย่างมีสมาธิ การสละเวลาส่วนตัวออกมาร่วมชมละคร และกำลังใจที่คนในชุมชนมอบคืนให้กับกลุ่มเยาวชน โดยเยาวชนแทบจะไม่ได้รับปฏิกริยาเชิงลบจากผู้ชมในชุมชนเลย(เช่นการลุกออกไปในขณะละครกำลังแสดง การทำลายสมาธินักแสดง การให้ร้องแสดงความไม่เห็นด้วย เป็นต้น)

ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกิจกรรมได้รับการออกแบบมาเพื่อป้องกันปัญหานี้ในระดับหนึ่งแล้ว (จากการช่วยกำกับภาพรวมของละครโดยวิทยากร) แต่เหตุผลสำคัญอยู่ที่ "การมีส่วนร่วมต่อเรื่องราวและข้อมูล" ที่ผู้ชมได้ให้ไว้กับเยาวชน ประกอบกับการที่กลุ่มละครเยาวชนเป็นสมาชิกลูกหลานของคนในชุมชน ที่ได้ "เข้ามาหา เข้ามาถาม หรือเข้ามาขอความช่วยเหลือ" ทำให้คนในชุมชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อเยาวชน และจะเอาใจช่วยมากกว่าจับผิดหรือแสดงความไม่พอใจออกมาให้เห็น ในกรณีที่ผู้ชมเกิดความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เยาวชนนำเสนอ หรือมีข้อสงสัยก็จะมีการ

พูดคุยกันภายหลังละครแสดงจบ หรือการจับกลุ่มคุยกับนักแสดงเป็นกลุ่มย่อย บางรายก็กลับไปคุยกันต่อที่บ้านในตอนกลางคืนก็มี

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมละครของกลุ่มเยาวชน สามารถเชื่อมโยงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหาของชุมชนได้มากขึ้น เพราะผู้ชมได้ถูกโน้มน้าวใจโดยสื่อละคร ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลที่มีปัจจัยด้านอารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อผู้ชมเกิดความรู้สึกสงสารหรือเห็นอกเห็นใจตัวละครที่ต้องประสบชะตากรรมที่ตนไม่ได้ตั้งใจก่อ เช่น กรณีละครเรื่อง "น้ำตาสาวคาเฟ่" ของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ ผู้ชมก็จะเชื่อมโยงความเห็นอกเห็นใจนั้นกลับไปยังกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ในชุมชน ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องราวที่เยาวชนได้นำมาทำเป็นละคร ทำให้ชาวบ้านที่ไม่เคยรู้สึกว่าตนเองมีความเกี่ยวข้องกับผู้ติดเชื้อกลุ่มนี้ เกิดมีความรู้สึกเกี่ยวข้องกับปัญหาของชุมชน ตลอดจนเกิดความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เกิดมุมมองและทัศนคติใหม่ๆ ต่อกลุ่มผู้ติดเชื้อในชุมชนมากขึ้น

หรือในกรณีที่คณะผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์ เมื่อกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ออกแสดงละครในชุมชนกะเหรี่ยงแดง จ. แม่ฮ่องสอน เนื้อหาของละครเป็นการแสดงตำนานของเทศกาลปอยต้นทิ โดยตลอดทั้งเรื่องนักแสดงจะพูดภาษากะเหรี่ยงแดง และมีการใช้ท่วงทำนองเพลงซึ่งเยาวชนแต่งขึ้นใหม่ จากความรู้สึกภาคภูมิใจใน "ความเป็นกะเหรี่ยงแดง การเป็นชาติพันธุ์นักร้องที่มีศักดิ์ศรี" เมื่อการแสดงสิ้นสุดลงปรากฏว่า ผู้เฒ่าในชุมชน ได้เข้ามาแย่งไมโครโฟน เพื่อบอกเล่าความรู้สึกของตน พูดย้ำเตือนสติและปลุกเร้าคนในชุมชนให้ดูแลเยาวชนมะขามแก้วเป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะเรื่องการตระหนักถึงวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งกำลังเลือนหายไปจากความทรงจำของคนกะเหรี่ยงในปัจจุบัน พลังความประทับใจจากการแสดงละครของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้วในวันนั้นได้ทำให้ผู้เฒ่าไม่ยอมวางไมโครโฟน จนกระทั่งผู้ใหญ่บ้านต้องขึ้นไปขอไมโครโฟนเพื่อให้เยาวชนดำเนินกิจกรรมต่อจนจบ ซึ่งปฏิกิริยาตอบสนองเช่นนี้ เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่จะสะท้อนว่า สื่อละครได้ทำให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาของผู้ชมจนอยากมีส่วนร่วมในการกระทำบางอย่าง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนหรือช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ ได้ต่อไป ในกรณีของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว การกระทำ (Action) ของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนอันเกิดจากความตระหนัก ก็คือการเสนอตัวเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ให้กับเยาวชนกลุ่มมะขามแก้วในเวลาต่อมานั่นเอง

8.2.6 สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี

สืบเนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงได้ดี ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครได้ทำหน้าที่เสมือนกาวใจที่คอยเชื่อมร้อยบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ไม่

ว่าจะเป็น เพื่อนกับเพื่อน ครูกับนักเรียน พ่อแม่กับลูก เด็กกับผู้ใหญ่ในชุมชน ด้วยลักษณะสำคัญของสื่อละครที่มีลักษณะเป็นศิลปะร่วม ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจและการประสานสัมพันธ์ของบุคคลหลายฝ่าย ทั้งในกระบวนการวางแผน กระบวนการผลิต และขั้นตอนภายหลังการผลิต (Post production) จึงจะเกิดพื้นที่ของสื่อละครขึ้นมาได้ โดยคณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ขึ้นในชุมชนดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับเยาวชนด้วยกัน

คณะผู้วิจัยพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนาได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนในกลุ่มที่มาเรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งแต่เดิมนั้น เยาวชนทั้ง 4 พื้นที่แม้ว่าจะอยู่ในชุมชนเดียวกันแต่ก็ไม่ได้รู้จักหรือสนิทสนมกันทุกคน

พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วนั้นก่อนจะมาเข้าร่วมกิจกรรมเยาวชนจะสนิทสนมกันเป็นกลุ่มๆ (ชาติพันธุ์) แต่เมื่อมาร่วมกิจกรรมละครแล้วก็สามารถเข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกันหรือที่เยาวชนเรียกว่า "สามัคคี" กันได้มากขึ้น มีความสัมพันธ์ในเชิงพี่น้องห่วงใยทุกข์สุขกันมากขึ้น พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ และกลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครงนั้น เยาวชนแม้จะอยู่ในโรงเรียนและชุมชนเดียวกัน แต่บางคนก็ไม่เคยพูดจาไปมาหาสู่กัน กิจกรรมละครช่วยเชื่อมโยงเยาวชนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันให้มาทำงานร่วมกันได้ ที่สำคัญคือกลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยง เคยติดยา มีปัญหาในชุมชน หรือไม่ได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียน ก็ถูกดึงเข้ามาทำกิจกรรมกับเยาวชนกลุ่มที่เป็น "เด็กเรียน" และเป็นเพื่อนสนิทกันได้ในที่สุด ส่วนเยาวชนผีนละไมวัยละมุนนั้น แต่เดิมจะมีลักษณะแยกกันเป็นกลุ่มๆ ตามจังหวัดที่มาจากมา และมักจะมีการกระทบกระทั่งกันเสมอ กิจกรรมละครช่วยให้เยาวชนสามารถสลายกลุ่มเพื่อมาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน จนกลายเป็นเกลือกกันได้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เจ้าหน้าที่ของสถานพินิจฯ เห็นว่าเป็นเรื่องที่พิเศษมาก

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การที่กระบวนการละครสามารถเชื่อมโยงเยาวชนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นนั้น เนื่องจากกระบวนการละครทั้ง 7 ขั้นตอนได้บรรจุกิจกรรมการเรียนรู้และการสื่อสารเอาไว้มากมายหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในขั้นของการฝึกฝนทักษะละครนั้น มีกิจกรรมละลายพฤติกรรม กระบวนการกลุ่ม การเปิดใจ การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น ซึ่งทำให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนปัญหา บอกเล่าเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนๆ รับรู้ และการแสดงออกนั้นเป็นพื้นที่พิเศษที่ช่วยให้เยาวชนละลายกำแพงในจิตใจ เริ่มจากการผ่อนคลายความกลัวและความละอายซึ่งกันและกัน การที่เยาวชนสามารถแสดงออกต่อหน้าเพื่อนๆ ได้ ก็ถือเป็นการเปิดใจเข้าหากัน ซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นได้ในระดับหนึ่งแล้ว ประกอบกับการเน้นใช้กลยุทธ์ เช่น กลยุทธ์ทำงาน

ด้วยกันสนุกสุขสันต์ทุกขั้นตอน กลยุทธ์เชื่อมั่นในความหลากหลาย ฯลฯ และกิจกรรมส่วน
อื่นๆ ที่เปิดโอกาสให้เกิดบทสนทนา (dialogue) ระหว่างกลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง
โดยเฉพาะแบบฝึกหัดที่ต้องทำงานร่วมกันในขั้นตอนการผลิตและหลังการผลิตนั้น ช่วยให้
เยาวชนได้ฝึกฝนอุปสรรคร่วมกัน ล้มเหลวและประสบความสำเร็จด้วยกัน จึงทำให้กลุ่ม
เยาวชนสามารถรวมกลุ่มและผูกพันกันได้อย่างเหนียวแน่น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับครอบครัว

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับครอบครัวก็เช่นกัน เยาวชนที่ผ่าน
กระบวนการละคร จะได้เรียนรู้และเปิดใจที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และพัฒนา
ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น (Human sensitivity) ซึ่งเป็นทักษะ
ชีวิตที่ฝึกฝนได้ในกิจกรรมละคร เยาวชนหลายคนได้เรียนรู้การสัมผัสด้วยมิตรภาพและ
ความรัก ที่ไม่มีความรู้สึกทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลให้เยาวชนสามารถสื่อสาร
ความรู้สึกที่ดีไปสู่ผู้อื่นได้ทั้งจากคำพูดและการสัมผัส เช่น โอบกอด จับมือ และเยาวชนส่วน
ใหญ่จะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับครอบครัวในลักษณะนี้ได้อย่างไม่เคยทำมาก่อน
เยาวชนหลายคน ไม่เคยกอดพ่อแม่หรือคนในครอบครัว แม้ว่าจะรักใคร่หรือสนิทสนมกัน
เพราะบริบทสังคมไทยไม่ใช้สังคมที่เน้นการสัมผัส ซึ่งมีผลทำให้เยาวชนรู้สึกห่างเหินกับ
ครอบครัวเมื่อโตขึ้น เยาวชนได้นำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ละเอียดอ่อนนี้กลับไปใช้ในครอบครัว
ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้นได้ เช่นที่ อ.สดไธ ชันติวรพงศ์ (สัมภาษณ์, 11 ธ.ค.
2545) ที่ปรึกษาและผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับเยาวชนผีนละไมวัยละมุนได้สะท้อนในประเด็นนี้ว่า

“ ในกระบวนการละครมันต้องพัฒนาบุคลิกภาพและอารมณ์ ละครมันจะดึงอารมณ์
ของเขาออกมา ส่วนใหญ่กิจกรรมที่จะจัดให้กับเด็กในสถานพินิจเท่าที่พี่รับรู้ จะออกแรง ออก
แรง ให้มันเหนื่อยๆ แล้วจะได้นอนหลับ คือใช้พลังงาน ใช้แรง ก็คือเอาทหาร ตำรวจเข้ามาฝึก
หรือการกีฬาที่ขมวีย เพราะฉะนั้นตลอดเวลาที่เราฝึกเราก็ใช้ความรุนแรง เขาไม่มีโอกาสที่จะ
พัฒนาดึงความละเอียดอ่อนในชีวิต พี่ฟังแล้วรู้สึกมากเลยที่เด็กบอกว่าใครจะยอมรับ ไม่
ยอมรับผมไม่รู้ แต่แม่ยอมรับผม ทำให้ผมมีความสุขมาก ตรงนี้สำคัญ อารมณ์ตรงนี้นั้นถูกกด
ถูกซ่อนเอาไว้ ใครก็ไม่เห็นความสำคัญ แต่เวลาเขามาฝึกละคร เขาต้องดึงตรงนี้ออกมา ความ
ละเอียดอ่อนเหมือนอย่างที่น้องบอก ตลอดเวลาแต่ก่อนเราไม่เคยถูกฝึกให้แต่ต้องแม่ซึ่งเป็น
ธรรมชาติของคนบักซี่ได้เลย อารมณ์ตอนนี้เรารักแม่เราอยากแสดง เมื่อก่อนเราไม่กล้าไปกอด
แต่พอตอนนี้มันอยากแสดงมันก็ออกมา พอพฤติกรรมมันละลายกรอบตรงนั้น เราก็จะพบว่า
อารมณ์ของเขานั้นมันบริสุทธิ์มาก อยากแสดงออก มันไม่มีอะไรเสียหาย พอคบกับคนอื่นก็
ละเอียดอ่อนมากขึ้น มันมองในแงุ่มที่ละเอียดอ่อนของชีวิตนะ เวลาเราคบกับกับเพื่อน
ความเป็นมนุษย์มันออกมา ความจริงใจมันออกมา คุณค่ามันออกมา ไม่ใช่สร้างคุณค่าแต่เห็นคุณค่า

ในตัวเอง มันมหาศาลแล้ว คือปรกติมนุษย์มันควรจะมี แต่หลายอย่างในกรอบสังคมมันทำให้เราไม่เห็น แต่กระบวนการละครมันดึงตรงนี้ออกมา เธอแค่เธอรู้ว่าเธอเป็นคนที่ไม่เคยพูดกับคนอื่นได้ “อย่างคน” นี่ก็เหลือเกินแล้ว ไม่ต้องพูดถึงความสามารถพิเศษที่จะต้องแสดงออกมาเป็นละคร พี่ว่ามันเรื่องผลพลอยได้ เขาภูมิใจในตัวเองได้ เขาสัมพันธ์กับคนอื่นในชุมชนได้ เขายืนหยัดด้วยตัวเองได้ ถึงเคยผ่านสถานพินิจก็ถือว่าเป็นโรงเรียน “

เหตุการณ์ลักษณะนี้ก็ได้เกิดในพื้นที่อื่นๆ อีก 3 พื้นที่ เช่นเดียวกับพื้นที่สถานพินิจ เพราะเยาวชนไทยนั้นมีขอบเขตในเรื่องการสัมผัสกับครอบครัวเหมือนกันทุกภาค แต่อาจจะมีความห่างเหินมากน้อยต่างกัน ซึ่งเยาวชนทุกกลุ่มได้เล่าว่าหลังจากฝึกละครตนเองได้ กอดพ่อแม่หรือผู้ปกครองมากขึ้น และก็พบว่าพ่อแม่ผู้ปกครองมีความรู้สึกที่ดีกลับมาเช่นกัน

นอกจากนั้น สื่อละครเพื่อการพัฒนาช่วยให้เยาวชนได้มีการสื่อสารกับครอบครัวเพิ่มมากขึ้นทั้งในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับละคร ที่เป็นประเด็นปัญหาของครอบครัวหรือชุมชน และเรื่องราวอื่นๆ เพราะครอบครัวและเยาวชนต่างก็ได้มาเข้าร่วมประสบการณ์เดียวกันของชุมชนที่เยาวชนได้จัดขึ้น ซึ่งตามปกติแล้วพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษานั้นความสัมพันธ์ของเด็กกับผู้ใหญ่ไม่ได้ใกล้ชิดมาก คือเด็กก็มีโลกของเด็ก ผู้ใหญ่ก็อยู่ส่วนผู้ใหญ่ คนสองกลุ่มนี้จึงไม่ค่อยมีอะไรจะคุยกัน แต่กิจกรรมละครช่วยดึงโลกสองใบนี้ให้มาชิดกัน ทำให้ครอบครัวมีเรื่องจะคุยกับเยาวชนมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ความภูมิใจในตัวเยาวชน ได้ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีความรู้สึกดีกับเยาวชน และมองเห็นคุณค่าของเยาวชนในเชิงบวก ซึ่งก็ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นตามมาด้วย

3) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าสื่อละครได้เป็นหัวใจที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเริ่มตั้งแต่ในขั้นตอนการวางแผนนั้น บุคคลฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเยาวชน ได้มาร่วมปรึกษาหารือและร่วมมือกันวางแผนที่จะพัฒนากลุ่มเยาวชนในชุมชนของตน จากนั้นกระบวนการละครในขั้นที่ 3 จึงเชื่อมโยงกลุ่มเยาวชนเข้าหากันกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน เมื่อประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ก็ทำให้กลุ่มเยาวชนได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลายขึ้นในชุมชนอย่างไม่เคยมีมาก่อน เมื่อเยาวชนได้แสดงละครบนเวทีเป็นการสื่อสารให้ผู้คนในชุมชนได้รู้จักเยาวชนมากขึ้น ได้เห็นศักยภาพและความสามารถของเยาวชน และเห็นว่าเยาวชนนั้นทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ในภายหลังจึงทำให้เยาวชนได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือกิจการของผู้ใหญ่มากขึ้น ได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่ในฐานะของคนที่มีศักยภาพมากกว่าเป็นแค่เยาวชน เช่นในกรณีของกลุ่มดาวลูกไก่

" เด็กที่มาทำงานกับเรา คิดว่าถ้าเขาได้คลุกคลีกับเราเยอะๆ ให้โอกาสเด็กได้ทำงาน โดยเด็กมาทำเอง อะไรงเอง อย่างน้อยถ้าเด็กของบประมาณไป ไม่น่าจะมองเด็กแค่เป็นเด็ก ก็น่าจะมองศักยภาพของเด็กบ้างว่า ถ้าเราให้โอกาสเขาได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยให้เด็กเขาดำเนินเอง แล้วก็คนที่มีความรู้หรือมีอายุหน่อย เช่นครูบาอาจารย์อยู่เบื้องหลังเป็นที่ปรึกษา ก็น่าจะเป็นประโยชน์ได้อีกมาก "

(สัมภาษณ์, กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ จ.พิษณุโลก : 13 พ.ย. 2545)

เนื่องจากกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ได้เปิดพื้นที่การสื่อสารและการเรียนรู้ใหม่ๆ ในชุมชน เมื่อประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ภายหลังจากดำเนินกิจกรรมมาระยะหนึ่ง คณะผู้วิจัยพบว่าเยาวชนทั้ง 4 พื้นที่มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น เข้าไปช่วยเหลือเชื่อมโยงกิจการต่างๆ ของชุมชน เช่นงานบวช งานศพ ก็จะมีกลุ่มเยาวชนเข้าไปช่วยงาน แม้ว่าในช่วง 1-2 ปีแรกของการทำกิจกรรมในทุกพื้นที่ จะพบว่ากลุ่มเยาวชนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง แต่ก็มีพัฒนามากขึ้นทุกครั้งที่มีกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาเกิดขึ้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ของคณะผู้วิจัยพบว่ากลุ่มเยาวชนในสี่พื้นที่นั้นเยาวชนได้สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนและกลุ่มเยาวชน ดังนี้

ตารางที่ 23 : แสดงความสัมพันธ์ของเยาวชนและชุมชนก่อนและหลังมีกิจกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มเยาวชนกับชุมชน	ก่อนมีกิจกรรม	หลังมีกิจกรรม
กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว	เยาวชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนน้อย คือมีบทบาทเป็นนักเรียน มีความสัมพันธ์ต่อครูและโรงเรียนในเชิง Passive เป็นหลัก ส่วนใหญ่เยาวชนไม่มีความผูกพันกับบ้านเกิดและตัดขาดความสัมพันธ์กับชุมชน	เยาวชนทำหน้าที่ผลิตสื่อละครในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับโรงเรียนในเชิง Active เยาวชนบางคนได้กลับมาเป็นครูในโรงเรียน เยาวชนมีความผูกพันกับหมู่บ้าน(เกิด) และกลับไปหมู่บ้านมากขึ้น
กลุ่มละครเยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	เยาวชนมีส่วนร่วมกับชุมชนน้อย ต่างคนต่างอยู่ เยาวชนบางคนมีปัญหาเกี่ยวกับชุมชน และถูกชุมชนตราหน้าว่าเป็นเด็กมีปัญหา เยาวชนส่วนใหญ่ ไม่เคยร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับชุมชน นอกจากวาระที่ครอบครัวต้องไปเข้าร่วม หรือในงานประเพณีต่างๆ เยาวชนไม่รู้ลึกผูกพันกับชุมชน เพราะไม่มีจุดร่วม	เยาวชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้น กิจกรรมของเยาวชนกลายเป็นสีสันหรือเป็นมหรสพของชุมชน ชุมชนยอมรับความสามารถของเยาวชน และมีความภาคภูมิใจ เยาวชนยังได้มีการขยายผลจัดอบรมให้กับกับกลุ่มเด็กๆ ในชุมชน และเป็นวิทยากรอบรมละครให้สถาบันในชุมชนตามวาระและโอกาส ผู้ปกครองได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมจัดการบริหารกองทุนกิจกรรมของเยาวชน

ตารางที่ 23 : แสดงความสัมพันธ์ของเยาวชนและชุมชนก่อนและหลังมีกิจกรรม(ต่อ)

ความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มเยาวชนกับชุมชน	ก่อนมีกิจกรรม	หลังมีกิจกรรม
กลุ่มเยาวชนสืบสาน วัฒนธรรมครองแครง	เยาวชนมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับชุมชนในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงการช่วยงานหรือพัฒนาชุมชน ใช้ชีวิตอยู่อย่างแยกส่วนระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ไม่ได้มาร่วมกิจกรรมในเวทีเดียวกัน และไม่คอยได้ช่วยเหลือผู้ใหญ่ในชุมชน	ในช่วงแรกเยาวชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนมากขึ้นและนำไปสู่ความขัดแย้งกับชาวบ้านบางกลุ่มในชุมชน ในเรื่องผลประโยชน์และความไม่เข้าใจกัน แต่ต่อมาความขัดแย้งได้คลี่คลายลงไป โดยการปรับตัวของกลุ่มเยาวชนที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมมากยิ่งขึ้น (โดยนำสื่อพื้นบ้านเข้ามาเป็นหัวใจของการทำงานแทนละคร เพราะชาวบ้านมีส่วนร่วมได้) ต่อมาเยาวชนรวมตัวกันแสดงลิเกในชุมชนตามวาระและโอกาสที่ชุมชนขอร้อง เช่น เทศกาลลอยกระทงงานบวช ฯลฯ จัดอบรมให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ และเริ่มมีความสัมพันธ์ที่ขยายจากบางครอบครัวไปสู่ชุมชนมากขึ้นในปัจจุบัน
ฝันละไมวัยละมุน	เยาวชนมีส่วนร่วมกับการสถานพินิจฯ น้อยและมีบทบาทเป็นผู้ถูกควบคุม ได้ทำประโยชน์ต่อสถานพินิจในเชิงการถูกละทิ้งมากกว่าทำด้วยความภาคภูมิใจ	ในช่วงดำเนินกิจกรรม เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจกับการทำกิจกรรมกับสถานพินิจมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่บางคนดีขึ้น แต่ก็มี ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่บางคน เนื่องจากความไม่เข้าใจต่อกิจกรรม ซึ่งได้คลี่คลายในภายหลังแต่เมื่อเยาวชนได้พ้นโทษออกจากสถานพินิจ จึงไม่ค่อยได้มีโอกาสสานต่องานชุมชน แต่มีเยาวชนบางคนได้กลับมาช่วยงานของสถานพินิจอย่างสม่ำเสมอ

4) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวิทยากร

ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวิทยากร ได้แก่กลุ่มละครมะขามป้อมกับ กลุ่มเยาวชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ที่ได้เข้ามาร่วมดูแลกลุ่มเยาวชน (ในระยะแรก) จากการศึกษาพบว่าเยาวชนและวิทยากรมีความสัมพันธ์เหนียวแน่นมากที่สุด เพราะจุดเริ่มต้นจากการให้ความสัมพันธ์ที่เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย ได้สร้างความ

ไว้วางใจ ความเคารพทั้งในฐานะพี่ เพื่อน ครู และหลายครั้งได้นำไปสู่การพึ่งพิงซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามวิถีทางกลุ่มมีนโยบายที่จะขยายความสัมพันธ์ดังกล่าวไปสู่ความสัมพันธ์กับชุมชนให้มากขึ้นในภายหลัง ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องระหว่างเยาวชนกับวิทยากรแต่ละพื้นที่มีดังนี้ เยาวชนกลุ่มมะขามแก้ว เจ้าหน้าที่มะขามป้อมยังคงเป็นผู้ประสานงานให้กับกลุ่มเยาวชนเพื่ออำนวยความสะดวกในการร่วมกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น ในระดับบุคคล ความสัมพันธ์ยังคงสืบต่อมาแม้ว่าจะหมดโครงการอย่างเป็นทางการแล้ว เช่นเยาวชนยังคงปรึกษาปัญหาส่วนตัวกับวิทยากรของกลุ่ม ในฐานะพี่อย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน และคาดหวังว่าจะมีโครงการต่อเนื่องกับมะขามป้อม ส่วนความสัมพันธ์ของเยาวชนกับเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนประจำพื้นที่นั้นยังคงดำเนินอยู่

เยาวชนกลุ่มผืนละไมวัยละมุน วิทยากรของมะขามป้อมได้ให้คำปรึกษาโครงการต่างๆ ที่เยาวชนทำภายหลังจากออกจากสถานพินิจฯ ทั้งยังมีการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระดับบุคคล เช่น เยาวชนมาขอพักพิงในขณะหางานทำ หรือมาทำธุระที่กรุงเทพฯ มาเยี่ยมเยียนทุกครั้งที่เข้ามากรุงเทพฯ เยาวชนมาช่วยซ่อมแซมสำนักงานให้ เป็นต้น

เยาวชนกลุ่มครองแครง กลุ่มสี่ขาบ้านให้ความเอื้อเพื่อให้เยี่ยมชมนักแสดง ชุติไลเก ให้ใช้สำนักงานเป็นที่พักเวลาเยาวชนมาแสดงละครในกรุงเทพฯ มีการติดต่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มาช่วยงานเมื่อทางกลุ่มร้องขอ ระดับบุคคลมีการโทรศัพท์พูดคุยกันต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการแต่เป็นเครือญาติกันเช่น การมาร่วมร้องเพลงในงานแต่งงานของอาสาสมัคร

เยาวชนกลุ่มดาวลูกไก่ ส่วนใหญ่ได้เข้ามาเป็นอาสาสมัครในโครงการต่างๆ ในพื้นที่ จ.พิษณุโลกของมะขามป้อม และบางคนเข้ามาร่วมศึกษาการทำงานและเป็นอาสาสมัครโครงการต่างๆ ในส่วนกลาง ของกลุ่มสี่ขาบ้าน/มะขามป้อม

5) ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับชุมชนภายนอกหรือบุคคลภายนอก

ได้แก่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับภายนอกชุมชน (หมู่บ้าน ใกล้เคียง ฯลฯ) จากการวิจัย ได้ข้อสังเกตว่า กลุ่มละครเยาวชนที่มะขามป้อมได้อบรมไว้มักมีผลงานโดดเด่น และมีศักยภาพ เยาวชนที่มีประสบการณ์ มีความชำนาญด้านทักษะการแสดง และ การอบรมกระบวนการละคร มักจะได้รับความสนใจจากชุมชนอื่นๆ และจากองค์กรต่างๆ เข้ามาขอความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มเยาวชนซึ่งอยู่ใน ชุมชน สู่ ชุมชนอื่นๆ ภายนอก แต่ก็ยังนับว่ามีความสัมพันธ์ในระดับที่น้อย หากเทียบกับความสัมพันธ์ภายในชุมชน เช่น

กลุ่มเยาวชนมะขามแก้วได้มีโอกาสรวมกิจกรรมกับเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มเยาวชนอื่นๆ ในพื้นที่ จ. แม่ฮ่องสอน และเครือข่ายระดับภูมิภาคตามโอกาสต่างๆ แต่เนื่องจากบริบทของชุมชนมีข้อจำกัดคือเป็นโรงเรียนส่วนใหญ่เมื่อเยาวชนเรียนจบออกไปก็ไม่ได้ติดต่อกัน ส่วนกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ นั้น เนื่องจากอาศัยอยู่ในชุมชน เยาวชนจึงได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนอื่นๆ ในตำบล จนเกิดเครือข่ายกิจกรรมทางเลือกในระดับตำบล เยาวชน 4 คน ได้เข้าเป็นอาสาสมัคร ของกลุ่มสื่อบูรณาการ ทำงานด้านการสื่อสารในชุมชนพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง และกำลังพัฒนาตนสู่การเป็นนักพัฒนามืออาชีพ และองค์กรในพื้นที่ เช่น อบต. สำนักงาน สาธารณสุขจังหวัด สถาบันพัฒนาสืแยกอินโดจีน มหาวิทยาลัยนเรศวร ให้การสนับสนุนเงินทุนเพื่อใช้ละครณรงค์เผยแพร่ความรู้ต่างๆ เช่น เอดส์ ยาเสพติดในภายหลัง กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ก็ได้ดำเนินกิจกรรมนอกชุมชนมาก โดยเยาวชนได้เป็นตัวแทนแกนนำเพื่อร่วมทำงานเครือข่ายเยาวชนในระดับจังหวัด เยาวชนบางคนที่มีศักยภาพสูงได้ร่วมงานกับเครือข่ายเยาวชนระดับประเทศ และยังได้ไปจัดอบรมให้กับเยาวชนกลุ่มอื่นๆ อีกด้วย ส่วนกลุ่มเยาวชนฝิ่นละไมวัยละมุนนั้น มีข้อจำกัดในความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ

โดยสรุปคณะผู้วิจัยเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนนี้ มีผลสืบเนื่องจากคุณลักษณะของกระบวนการละคร 7 ขั้นตอน และกลยุทธ์ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อม ที่มุ่งใช้ระบบสายสัมพันธ์เป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อมโยงและเครือข่าย ทั้งระหว่างคนภายในชุมชน และความสัมพันธ์ต่อชุมชนกับภายนอกชุมชน รวมถึงตัวผู้ใช้เครื่องมือ อันได้แก่ กลุ่มมะขามป้อมและกลุ่มเยาวชนในการเข้าถึงชุมชนได้

8.2.7 สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชน

จากการศึกษาผลการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาของกลุ่มละครมะขามป้อมในกรณีศึกษา 4 พื้นที่ คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปตรงกันว่า สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเป็นสื่อทางเลือกที่ดีสำหรับชุมชนได้ เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1) ความยืดหยุ่นของตัวสื่อและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่มีความยืดหยุ่นสูง จึงเป็นสื่อเอนกประสงค์ที่สามารถนำไปปรับใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์การพัฒนาได้อย่างหลากหลาย ทำให้สามารถรองรับความต้องการของชุมชนได้หลายมิติ ทั้งมิติที่เป็นกระบวนการพัฒนาเยาวชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับคนในชุมชน มิติของกระบวนการเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และใช้เป็นสื่อการแสดงเพื่อสร้างการสื่อสารที่ดีใน

ชุมชนได้ โดยสามารถปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่มีความแตกต่างกันได้ง่าย ด้วยความยืดหยุ่นของตัวสื่อ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่สื่อสารที่หลากหลาย เช่น กรณีศึกษาดังนี้

1. ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากความเจริญ เช่น หมู่บ้านบนดอย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ว่าไม่มีไฟฟ้าใช้ กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ได้ใช้ตะเกียง หรือคบไฟวางรอบพื้นที่แสดง ก็สามารถชนะใจคนดู ด้วยความตั้งใจ และศักยภาพของนักแสดง ปริมาณคนดูต่อรอบกว่า 100 คน
2. ในพื้นที่ที่มีความเจริญ เช่น หมู่บ้านในชุมชน จ. พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นชุมชนเมือง และ จ. พิษณุโลก ซึ่งเป็นชุมชนชนบทที่สามารถเข้าถึงสื่อมวลชนเช่นวิทยุโทรทัศน์ได้ แต่ก็ยังพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา สามารถเป็นทางเลือกและมุมมองใหม่ๆ ให้กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนสามารถเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมกำหนดเนื้อหาสาระ และรูปแบบให้เข้ากับจริตหรือรสนิยมของชุมชนได้ โดยไม่รบกวนการรับสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วของชุมชน โดยสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีข้อพิเศษ คือสามารถตอบสนองความต้องการแสดงออกของเยาวชนและคนในชุมชนได้ และยังเป็นสื่อสดที่แสดงแบบเผชิญหน้า ทำให้ผู้ชมสามารถรับอารมณ์และมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับกลุ่มนักแสดงได้ ทำให้มีความแตกต่างจากสื่อมวลชนที่มีอยู่ในชุมชน ในการแบ่งพื้นที่ทางการสื่อสารร่วมกับสื่ออื่นๆ กลุ่มเยาวชนใช้วิธีสำรวจเวลาที่ชาวบ้านสะดวกมาชมก่อนการแสดง ซึ่งเยาวชนจะจัดเวลาแสดงให้ตามเวลาสะดวกส่วนใหญ่ของคนในชุมชน แต่ก็มียุบบางครั้งที่ผังเวลาโทรทัศน์มีรายการพิเศษแทรก ทำให้ละครภาคค่ำต้องเลื่อนเวลาออกไป ตามที่ได้สอบถามกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ พวกเขาใช้วิธีขอให้ชาวบ้านดูละครจบจึงเริ่มแสดง
3. ในพื้นที่พิเศษ เนื่องจากสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีความแตกต่างจากสื่อละครเวที คือไม่จำเป็นต้องแสดงในโรงละครเท่านั้น แต่ยังสามารถแสดงได้ในพื้นที่พิเศษของชุมชนทุกๆ พื้นที่ เช่นพื้นที่ๆ มีอุปสรรครบกวนการสื่อสาร มีเสียงดัง มีคนผ่านไปผ่านมตลอดเวลาเช่นกรณีของกลุ่มเยาวชนครองแครง มักจะต้องไปแสดงในโรงงานหรือ กลางตลาด ซึ่งต้องแข่งขันกับภาวะแวดล้อมที่เสียงดัง กลุ่มเยาวชนมียุทธวิธีแย่งความสนใจ ทั้งที่มีอยู่ในกระบวนการละครอยู่แล้ว คือ การแห่ประชาสัมพันธ์ การประกาศเสียงตามสาย แต่หลายครั้งที่กลุ่มนี้ใช้วิธีแต่งตัวเรียกร้องความสนใจ ทำให้มีผู้คนสนใจและเข้ามาชมละครมากขึ้น และแม้ในบางครั้ง สถานที่ที่ตั้งใจจะ

เปิดการแสดง กลับถูกพ่อค้าแม่ค้ายึดพื้นที่ไปก่อนแล้ว หรือบังเอิญว่าต้องเจอกับ
เครื่องขยายเสียงพ่อค้าเร่ คณะละครของกลุ่มเยาวชนก็ยังสามารถเคลื่อนย้ายหา
ทำเลใหม่เพื่อเปลี่ยนที่เล่นได้และสามารถปรับแบบแผนของการแสดงให้อื้ออานวย
ต่อกาลเทศะต่างๆ ได้ ตามความจำเป็น

ดังนั้น การร่วแสดงของกลุ่มละครเยาวชนในชุมชน จึงไม่ใช่แค่การร่วเพื่อจะแสดงละคร แต่
ได้มีนัยยะสำคัญของเครื่องมือสารที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสื่ออื่น คือ การสามารถร่ว
กาลเทศะ (time and space) ได้ คือสามารถเลือกเวลาและสถานที่ที่เหมาะสมต่อประสิทธิภาพของ
การสื่อสารได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มเยาวชนยึดผู้รับสารเป็นสำคัญนั่นเอง สื่อละครจึงเป็นสื่อที่มีความ
เฉพาะเจาะจงกว่า ซึ่งสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อการ
พัฒนาและการเป็นสื่อชุมชน ที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของได้ทั้งระบบ ซึ่งในมุมมอง
ของนักสื่อสารมวลชน ก็ยังเห็นว่า สื่อละครเป็นสื่อทางเลือกที่น่าจะมีผลกระทบกับชาวบ้านในชุมชน
ได้มากกว่าสื่อมวลชน

“ ถ้าวัตถุประสงค์ คือการสื่อสารกับคนในชุมชนในหมู่บ้าน สื่อละครก็เป็นสื่อที่ดี ดีกว่าที่จะใช้
สื่ออื่นที่เป็นสื่อหลักอย่างทีวีหรือวิทยุ ซึ่งจะติดเงื่อนไขเรื่องธุรกิจ ถ้าเป็นสื่อละครก็เข้าถึงกลุ่มได้ง่าย แล้ว
ก็เลือกได้ว่า ละครเรื่องนี้จะให้ใครดู ให้คน ในหมู่บ้านดู ให้เด็กในโรงเรียนดู มันก็จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย
ที่เราต้องการสื่อสารได้ชัดเจน ถึงแม้สื่อละครจะเข้าถึงคนได้ไม่เยอะเท่ากับสื่อหลัก แต่ impact กับคนดู
น่าจะได้ผลกว่า ”

(สัมภาษณ์นักจัดรายการโทรทัศน์ จังหวัดพิษณุโลก :13 พ.ย. 2545)

2) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และมีราคาถูก

สื่อละครเพื่อการพัฒนายังมีคุณลักษณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เพราะเยาวชนใน
ชุมชนเป็นผู้สร้างสื่อขึ้นมาเอง เมื่อใดก็ตามที่สามารถรวมเยาวชนได้ก็สามารถจัดแสดงได้ หรือแม้แต่
จำนวนคนก็ไม่เป็นข้อจำกัด ใช้คนเพียง 1-2 คนก็สามารถแสดงละครได้ เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคน
ดูในชุมชนได้หลากหลายโอกาส เข้าไปร่วมในวาระต่างๆ ของชุมชนได้ทั้งงานประเพณีและงานบุญ
ต่างๆ เพราะเล่นได้ทุกที่ และเล่นแบบเผชิญหน้าใกล้ชิด และนักแสดงก็ล้วนเป็นลูกหลานผู้ชม
รวมถึงผู้ชมก็ได้มีส่วนร่วมด้วยในกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงช่วยก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับคนดู
ได้มาก

นอกจากนี้ละครที่ได้สร้างขึ้นยังสามารถนำมาใช้ซ้ำในวาระต่างๆ ได้ตามความต้องการของ
ชุมชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มละครเยาวชนทุกพื้นที่มีการนำละครที่แสดงไปแล้ว กลับมาแสดง
ซ้ำตามความต้องการของชุมชน หรือจากคำขอร้องขอของหน่วยงานต่างๆ ที่ได้ขอรับมา ผู้ชมสามารถ
ชมการแสดงซ้ำโดยไม่เบื่อ เนื่องจากละครเป็นสื่อสด (Live Media) ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ชม

เป็นผงขรุขระ การแสดงแต่ละรอบจะมีบรรยากาศแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้ชมที่มาเข้าชม และนักแสดงจะใช้ไหวพริบปฏิภาณด้านสดในรายละเอียดของการแสดงเพื่อสื่อสารกับผู้ชม ณ สถานการณ์ในขณะนั้นๆ ซึ่งทำให้การแสดงแต่ละรอบมีบรรยากาศแตกต่างกัน รวมทั้งกิจกรรมการพูดคุยภายหลังการแสดงเกี่ยวกับประเด็นปัญหายังมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้ชมอีกด้วย

สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่มีราคาถูก (แม้ว่าจะต้องลงทุนและเวลาในการผลิตกลุ่มเยาวชนเพื่อให้สามารถผลิตสื่อละครด้วยตนเองได้) แต่เมื่อสร้างกลุ่มเยาวชนขึ้นมาได้แล้วก็สามารถก่อให้เกิดรูปแบบการสื่อสารได้หลากหลาย โดยกระบวนการผลิตมีต้นทุนต่ำ ทั้งยังสามารถผลิตบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือทุนทรัพยากรในชุมชน และแม้ว่าจะมีงบประมาณจำกัด เยาวชนก็สามารถปรับปรุงรูปแบบของละครให้สอดคล้องกับงบประมาณที่ได้รับ

เช่น กรณีกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ได้รับงบประมาณไม่ถึง 100 บาท หรือไม่มีงบประมาณในบางโปรดัคชั่น (ค่าอาหารและการเดินทางเจ้าภาพออกให้ อุปกรณ์จัดหา/ขอยืมเท่าที่มี) ก็ยังสามารถผลิตสื่อที่จัดแสดงให้ผู้ชมจำนวนมากเข้าชมได้ เช่นเรื่องบัวลอย (2542) เล่น 10 รอบ มีผู้ชมทั้งสิ้น 1,650 คน ในขณะที่เรื่องน้ำตาสาวคาเฟ่ ใช้งบประมาณ 85,000 บาท สามารถแสดงละครได้ 17 รอบ มีผู้ชมทั้งสิ้น 3,250 คน (กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่:2545) หากเทียบกับสื่อสมัยใหม่อื่นๆ เช่นสื่อโทรทัศน์หรือ วิดีโอก็น่าจะมีราคาถูกกว่า และความแตกต่างของละครสองเรื่องที่มีราคาแตกต่างกันนี้ก็คือลีลาของการแสดง รูปแบบภายนอก เช่น ภาพรวมหรือองค์ประกอบศิลปะของสื่อละคร (Spectacle) ที่สามารถสร้างสรรค์ให้เลิศหรือลงการเพิ่มขึ้นได้ตามอัตรางบประมาณที่ได้รับซึ่งอาจจะทำให้ผู้ชมรู้สึกตื่นตาตื่นใจได้มากขึ้นก็จริง แต่งบประมาณสูงหรือต่ำไม่มีผลกับประสิทธิภาพทางการสื่อสารของสื่อละคร ความสามารถในการสื่อสารของนักแสดง หรือไม่มีผลกับเนื้อหาสาระของการแสดง (ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าทีมงานเยาวชนยังต้องดำรงชีวิตและรับประทานอาหาร 3 มื้อ เช่นเดียวกับบุคคลอื่นๆ ดังนั้นงบประมาณจึงยังมีผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มเยาวชน)

3) สื่อละครเพื่อการพัฒนาเป็นสื่อที่สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการให้เข้ากับสื่อพื้นบ้าน ศิลปะแขนงอื่นๆ หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้โดยง่าย

ด้วยคุณลักษณะที่เป็นศิลปะร่วม (Composite Art) อันเป็นธรรมชาติของสื่อละคร ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนา มีลักษณะพิเศษที่เป็นพื้นที่เปิดกว้างทางศิลปะ (Art space) ที่เปิดโอกาสให้ศิลปะรูปแบบและแขนงต่างๆ สามารถเข้ามาเกาะเกี่ยวหรือแสดงตัวตนบนพื้นที่ของสื่อละครได้ แม้กระทั่งการนำสื่อร่วมสมัยอื่นๆ เข้ามาผสมก็สามารถทำได้ ประกอบกับพื้นฐานของสื่อละครเพื่อพัฒนานั้นมีรากของความเป็นสื่อประเพณี (Traditional media) และสื่อพื้นบ้าน (Folk) มาก่อน

เช่นเดียวกับศิลปะการละคร (Theatre Art) รูปแบบอื่นๆ ลือละครจึงสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการเข้ากับสื่อพื้นบ้าน หรืองานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ได้โดยง่าย และแนบเนียนเป็นเนื้อเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้จากกรณีศึกษา 4 พื้นที่เช่น

พื้นที่กลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นเยาวชนจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หลายชาติพันธุ์ เมื่อประกอบกับความต้องการของชุมชน อยากให้เยาวชนทำหน้าที่ศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสื่อสารให้ผู้อื่นได้รับรู้ วิทยากรจะใช้กระบวนการละครเพื่อช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ตำนานและเรื่องเล่าต่างๆ ของท้องถิ่น และเมื่อถึงเวลานำเสนอผลการเรียนรู้ ก็จะใช้สื่อละครเป็นแกนกลาง (หรือเป็นโครงกระดูกของการนำเสนอ) โดยนำเอาเนื้อหาของชุมชนมาเป็นโครงเรื่อง (เนื้อหา) และใช้วัตถุดิบอื่นๆ ที่มีอยู่มาเป็นอุปกรณ์ประกอบ หรือเพื่อช่วยเสริมบรรยากาศของการแสดง เพื่อช่วยสื่ออารมณ์ความรู้สึกของเรื่องราวให้ได้วรรธนะ หรือมีกลิ่นอายของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มากยิ่งขึ้น เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้พื้นบ้านในชีวิตประจำวัน เครื่องดนตรีพื้นบ้าน บทเพลงพื้นบ้านหรือเพลงกล่อมเด็กของแม่ หรือแม้กระทั่งการอ่านบทกวีก็สามารถทำได้ในละครเรื่องเดียวกัน³

พื้นที่กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ คือ ต.หนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก เป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างจะขาดรากฐานทางวัฒนธรรมเนื่องจากกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนหนองกะท้าว นั้นเป็นคนที่ย้ายมาจากที่อื่น แต่ก็มีภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านบางประการติดตัวมาด้วย (ซึ่งก็คือภาษาลาว) เยาวชนกลุ่มดาวลูกไคนั้นเน้นหนักทำละครเพื่อศึกษาปัญหาชุมชนและนำเสนอกลับสู่ชุมชน แต่เยาวชนก็จะรู้ว่าชาวบ้านนั้นชอบ “รสชาติ” แบบใด เยาวชนสามารถดึงเอาเพลงลูกทุ่งอีสาน มาผสมผสานกับเทคนิคบางประการของ “หมอลำซิ่ง” ซึ่งเป็นสื่อร่วมสมัยของคนอีสาน ส่วนเครื่องแต่งกายนั้นเยาวชนได้เลือกรูปแบบที่มีสีสันสดจืดมาเป็นตัวดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน⁴

พื้นที่กลุ่มเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมครองแครง ดังที่ได้กล่าวมาตลอดว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตศูนย์กลางวัฒนธรรมพื้นบ้านของภาคกลาง คือ จ.พระนครศรีอยุธยา นอกจากเยาวชนจะเริ่มจากการทำละครที่มีการดึงเอาศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี และเพลงพื้นบ้าน เข้ามาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาสาระสู่ผู้ชมในชุมชนแล้ว⁵ ต่อมายังได้สนใจศึกษาสื่อพื้นบ้านหลายชนิดไม่ว่าจะเป็นลำตัด อีแซว รำวง กลองยาว ฯลฯ และประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นเครื่องมือเพื่อบอกเล่าข้อมูลข่าวสารและปัญหาของชุมชน โดยใช้กระบวนการละครเป็นแกนในการสร้างงาน แต่ต่อมา

³ เช่น เรื่องแอไข่ ของเยาวชนเผ่าลาหู่แดง (2543) เรื่อง การเดินทางของปอเลเปอ ของเยาวชนเผ่า ปกาเกอญอ (2543)

⁴ เช่น เรื่องน้ำดาวคาเฟ่ เป็นละครที่รณรงค์ในประเด็นเอดส์ (2543) เรื่องแผลชุมชน (2545)

⁵ เช่น เรื่อง นารีผล เป็นละครที่รณรงค์ในประเด็นเอดส์ (2543) พระสุธนพันทุกข์ เป็นละครที่รณรงค์ในประเด็นยาเสพติด (2542) ส่วนการใช้สื่อถิ่นนั้น เช่น ลิเกอนุรักษ์สัตว์ป่า เรื่อง ไกรทอง (2545)

เยาวชนพบว่าสื่อพื้นบ้านที่นำมาใช้และประสบความสำเร็จมากในชุมชนคือลิเก เยาวชนจึงได้หันมาพัฒนาการแสดงลิเกที่ประยุกต์ใช้การเล่าเรื่องแบบละคร ให้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และนำมาใช้ประโยชน์ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้ทั้งในและนอกชุมชน

พื้นที่กลุ่มเยาวชนผืนละไม ้วยละมุน แม้จะเป็นกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กเยาวชน จังหวัดสงขลา และเยาวชนมาจากท้องที่ที่หลากหลาย แต่ก็มีบริบทที่เป็นจุดร่วมคืออยู่ในภาคใต้ เป็นชาวปักษ์ใต้ด้วยกัน เยาวชนจึงได้นำสื่อพื้นบ้านที่ตนเองรู้จัก หรือที่สมาชิกในกลุ่มมีทักษะ เช่น หนังตะลุง (นำเอาเทคนิคการเชิดหนังตะลุง และชื่อของตัวหนัง คือ เท่ง กับไข่มุก) และเพลงบอก มาผสมผสานกับเทคนิคละครสมัยใหม่ จนได้ละครแนวสมัยใหม่แต่มีตัวตนความเป็นคนปักษ์ใต้ชัดเจน⁶

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า นอกจากเยาวชนจะสามารถใช้ทุนด้านศิลปะวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตผลงานละครที่มีคุณค่าและสื่อสารถึงปัญหาของชุมชน อันเป็นปัญหาที่มีความร่วมสมัยกับผู้ชมในชุมชนได้แล้ว การนำสื่อพื้นบ้านเข้ามาบูรณาการกับกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา ยังช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับสื่อละคร ที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม ความภาคภูมิใจในชุมชนของผู้ชมและสมาชิกกลุ่มเยาวชน ในฐานะที่เป็นสื่อของชุมชนเพื่อชุมชน โดยชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง

8.2.8 สื่อละครเพื่อการพัฒนาสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนในชุมชนได้

จากการศึกษาการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 4 พื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้ค้นพบว่า การนำสื่อละครเพื่อการพัฒนาเข้าไปใช้ในชุมชนไม่เพียงแต่สามารถสนับสนุนให้เกิดกระบวนการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารและการเรียนรู้ใหม่ๆ ในชุมชน และเป็นกระบวนการสื่อสาร/เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแล้ว ผลลัพธ์ของกระบวนการต่างๆ ยังได้ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน และประชาชนในทุกพื้นที่ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ การจัดกิจกรรมประชุมกลุ่ม มาประมวลผล และเพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ จากสภาพก่อนทางกลุ่มมะขามป้อมเข้าไปจัดกิจกรรม และภายหลังจากการจัดกิจกรรม คือในช่วงเวลาของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงจะขอนำเสนอในรูปของตารางดังต่อไปนี้

⁶ เรื่อง อ้ายฮูก ลีอก 3 ในรั้วมหาวิทยาลัยกำแพงสูง แสดงถึงปัญหาของเยาวชนและสังคม ที่นำมาสู่การกระทำผิดของวัยรุ่น และความพยายามที่จะหันเหความไม่ฝัน ความดีงามในชีวิต เพื่อแรงบันดาลใจที่จะเติบโตต่อไปในสังคม

ตารางที่ 24 : แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว จ. แม่ฮ่องสอน

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- เยาวชนเรียนในโรงเรียนประจำร่วมกับเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์อื่นๆ คละกัน แต่มีการแบ่งเป็นกลุ่มๆ และจะสนิทกันเฉพาะภายในกลุ่ม	- เยาวชนต่างชาติพันธุ์ได้เข้ามาสนิทสนมกันเป็นกลุ่มเยาวชนมะขามแก้ว ได้ร่วมมือกันทำงานและเรียนรู้จากความแตกต่างหลากหลาย
	- รู้สึกว่าตนเป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีสถานภาพด้อยกว่าคนไทยในสังคม พูดภาษากลางไม่ชัด และตัดขาดความสัมพันธ์กับชุมชน และไม่มีโอกาสได้ใช้จุดเด่นทางวัฒนธรรมของตน ให้เป็นประโยชน์กับตนเองในการเรียนในโรงเรียน	- มีพื้นที่กิจกรรมที่สามารถแสดงออกถึง "ตัวตน" ของความเป็นชนเผ่า ทั้งทางความคิด ภาษา และวัฒนธรรมของตนเอง จนเกิดความภูมิใจในชาติกำเนิดที่มีที่มา รู้สึกว่าเชื่อมโยงกับชุมชนมากขึ้น และได้ดึงจุดเด่นของตนออกมาใช้ในการแสดง
	- ใช้ชีวิตไปวันหนึ่งๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ นอกจากกิจกรรมการเรียนในโรงเรียน เมื่อเรียนจบก็ออกจากโรงเรียนไปทำงานในเมือง และมักไม่ได้กลับเข้าไปในหมู่บ้านอีก	- ได้กลับเข้าไปในหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของชุมชน ได้ใกล้ชิดกับชุมชนและร่วมสืบ ทอดเจตนารมณ์ของชุมชน ซึ่งส่งผลให้เยาวชนรู้สึก มีความหวัง มีพลังใจ เชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น และ รู้สึกว่าชุมชนยังยินดีต้อนรับให้พวกเขากลับไป หลายคนมีความคิดว่าจะกลับไปทำงานในบ้านเกิด มีเยาวชนที่กลับมาเป็นครูสอนที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 1 คน
จิตสำนึก	- เยาวชนไม่สนใจหรือมีความสนใจน้อยในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติพันธุ์ตนเองและชาติพันธุ์อื่นๆ	- เยาวชนมีโอกาสสัมผัสวัฒนธรรมชาติพันธุ์อย่างลึกซึ้ง ส่งผลต่อการฟื้นฟูรากเหง้า และจิตวิญญาณ เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนตนเองและชุมชนอื่นๆ
	- เยาวชนรู้สึกว่าตนเองด้อยค่า ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม มีปมด้อยเพราะเป็นชนกลุ่มน้อย	- เยาวชนรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง ว่าเป็นคนที่มีประโยชน์ต่อชุมชน และภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะได้รับรู้ประวัติความเป็นมา การต่อสู้ของเผ่า และตระหนักว่าเผ่าของตนเองก็มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไม่ด้อยกว่าคนเมือง
	- เยาวชนไม่เชื่อว่าตนเองมีศักยภาพเพียงพอที่จะช่วยเหลือสังคมได้	- เยาวชนมีความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเองมากขึ้น และเห็นว่าวัฒนธรรมของตนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การแสดงละครทำให้เยาวชนมีความภูมิใจในศักยภาพของตนเอง และช่วยเหลือสังคมได้ โดยเฉพาะเมื่อได้ไปแสดงผลงานในเวทีต่างๆ

	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- มีชีวิตตามวิถีเก่า มีความห่างเหินเยาวชนเพราะส่งเรียนในโรงเรียนประจำ แล้วเยาวชนก็จะออกจากชุมชนไปใช้ชีวิตในเมืองเป็นการถาวร ส่วนตนเองก็ไม่มีโอกาสเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่	- ได้แลกเปลี่ยนกับคนรุ่นใหม่ และเชื่อมโยงเข้าหากันมากขึ้น เยาวชนเห็นคุณค่าของคนในชุมชน - ได้ชมสื่อละครจากเยาวชนชาติพันธุ์ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาของชาติพันธุ์ยังสามารถสืบทอดมาอย่างอนุชนรุ่นหลังได้ - ได้แลกเปลี่ยนกับคนรุ่นใหม่ และเชื่อมโยงเข้าหากันมากขึ้น เยาวชนเห็นคุณค่าของคนในชุมชน
จิตสำนึก	- ชุมชนรู้สึกว่ายาวชนกำลังจะละทิ้งประเพณีและทอดทิ้งชุมชนของตนไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่	- ชุมชนมีความภาคภูมิใจในตัวเยาวชนในฐานะที่พยายามสืบทอดวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ซึ่งช่วยจุดประกายชุมชนให้เกิดความรักความหวงแหนและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนชาติพันธุ์เพื่อไว้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง

ตารางที่ 25 :แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่ จ.พิษณุโลก

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ยามว่าง เยาวชนหญิงช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนา ปัดเทอมเข้าเมืองทำงานตามโรงงาน	- เยาวชนใช้เวลาว่างมาทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองมากขึ้น และเห็นช่องทางอื่นในการหารายได้พิเศษ นอกเหนือจากทำงานในโรงงาน
	- เยาวชนไม่เคยมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน	- เยาวชนหันมาร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชนมากขึ้น เช่นร่วมงานเทศกาล ไปร่วมงานประเพณีต่างๆ
	- ไม่เคยแลกเปลี่ยนหรือสื่อสารกับชุมชนว่าพวกเขาคิดอะไรกันบ้าง	- เยาวชนใช้พื้นที่กิจกรรมละครเพื่อแสดงออกทางความคิดทัศนคติที่มีต่อสภาพปัญหาต่างๆ ในชุมชน
	- ยามว่าง เยาวชนชายส่วนใหญ่จับกลุ่มกันเที่ยว และ มั่วสุมเสพยาบ้า ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่ง	- เยาวชนชายมีกิจกรรมทางเลือกมากขึ้น คือสามารถเข้ามาฝึกละครและแสดงละครได้ ซึ่งช่วยให้มีช่องทางในการแสดงออกซึ่งตัวตนและความเป็นผู้ชาย
	- เยาวชนชายหญิง รู้สึกว่าตัวเองด้อยค่า ด้อยโอกาส จึงไม่มีความหวังในชีวิต เมื่อมีปัญหาที่ไม่คิดจะแก้ปัญห เพราะคิดไปก็แก้ไม่ได้ ไม่รู้จะปรึกษาใคร	- เยาวชนทุกคนมีความรู้สึกว่าค้นพบคุณค่าในตนเอง ได้พบศักยภาพของตน และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน ช่วยให้เยาวชนมีความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหาของตนเอง บางคนใช้พื้นที่กลุ่มละครในการแก้ปัญหาดตนเองจากครอบครัวเพราะรู้สึกอบอุ่น อิสระ ปลอดภัยกว่า และมีคนให้คำปรึกษามีเพื่อนๆ คอยให้กำลังใจ มีความหวังในชีวิตมากขึ้น
จิตสำนึก	- เยาวชนชายมีค่านิยมเสพยาบ้า ไม่สนใจปัญหาของคนอื่น ไม่มีสำนึกทางสังคม	- เยาวชนชายบางคนในกลุ่มละครสามารถเลิกเสพยาบ้าได้ เพราะอยากมาเข้าร่วมกิจกรรมละครกับกลุ่ม เยาวชนชายส่วนใหญ่ในกลุ่มหันมาเรียนรู้ปัญหาของชุมชน เกิดสำนึกทางสังคมที่เข้มข้นมาก
	- เยาวชนหญิงจะมีความรู้สึกว่าคุณหญิงมีสิทธิในการใช้ชีวิต น้อยกว่าผู้ชาย ต้องรับจ้างทำงานหารายได้ดูแลครอบครัว	- เยาวชนหญิงรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามากขึ้น สามารถแสดงความคิดเห็นและมีทางเลือกให้กับชีวิตมากขึ้น เช่น กล้าคิดจะศึกษาต่อ หรือกล้าคิดจะประกอบอาชีพอื่นๆ นอกจากอาชีพรับจ้าง คิดอยากเป็นนักพัฒนา
	- เยาวชนไม่เชื่อว่ากระบวนการละครจะช่วยแก้ปัญหาชุมชนได้	- เยาวชนเชื่อว่ากระบวนการละครช่วยพัฒนาชุมชนได้
	- เยาวชนทั้งหญิงชายไม่เชื่อว่าตนเองจะสามารถใช้ศักยภาพที่มีในการทำประโยชน์ให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้	- เยาวชนทั้งชายหญิงในกลุ่มละครเชื่อมั่นในศักยภาพตนเองเพราะเห็นความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของชุมชน จึงมีความสนใจที่จะพัฒนาชุมชนตนเอง

	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ชุมชนไม่ได้คาดหวังกับเยาวชนมากกว่าการสนับสนุนให้เรียนจบ มีงานทำ	- ชุมชนเห็นว่าในวัยของเยาวชนนั้นสามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้ โดยเฉพาะการรณรงค์ปัญหายาเสพติด และชุมชนเห็นคุณค่าของการศึกษามากกว่านอกจกทำให้มีงานทำแล้ว ยังสามารถช่วยลดปัญหาของชุมชนในเรื่องใกล้ๆ ตัวได้
	- ชุมชนให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงต้องทำงานหนัก ผู้ชายวัยแรงงานส่วนใหญ่เสพยาบ้า ไม่ทำงาน ทำให้ครอบครัวมีปัญหา	- สื่อละครสามารถเสนอภาพความไม่เท่าเทียมกันของชายหญิงในชุมชน ทำให้ผู้ชายมีการพูดคุยถึงประเด็นนี้และเกิดแรงกระตุ้นที่จะลุกขึ้นมาเป็นผู้นำและริเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน
	- ชุมชนไม่มีสื่อสำหรับชุมชน แต่ก็เข้าถึงสื่อโทรทัศน์วิทยุ ซึ่งต่างคนต่างรับชมรับฟังตามอัธยาศัย เป็นสื่อที่ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชน	- ชุมชนมีสื่อของชุมชน ที่ช่วยให้คนในชุมชนได้มาร่วมชมพร้อมหน้ากัน ในบรรยากาศคล้ายกับงานมหรสพ - ชุมชนมีชีวิตชีวามากขึ้นเพราะเด็กๆ และเยาวชนมีกิจกรรมสาระบันเทิงและสร้างสรรค์ใหม่น่าสนใจอยู่เสมอ - ชุมชนมีสื่อละครไว้สอนใจตนเอง ซึ่งสร้างจากเรื่องราวของคนในชุมชน และสื่อสารโดยตรงกับชุมชน
	- คนในชุมชนไม่กล้าจะพูดถึงปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้าน เช่นปัญหายาบ้า ปัญหาผู้นอ้อแอ ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ฯลฯ	- คนในชุมชนกล้าที่จะพูดถึงปัญหาและต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้านมากขึ้น หลังจากที่ถูกกลุ่มเยาวชน ได้นำเสนอในละคร ซึ่งเห็นได้จากพัฒนาการของละครที่เริ่มจากพูดถึงปัญหาด้วยความสนุกสนานในระยะหลังเยาวชนกล้านำเสนอละครสะท้อนชีวิตจริง (Serious Drama) คือเรื่องบัวลอย
จิตสำนึก	- ชุมชนมองว่าปัญหายาบ้าเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต	- สื่อละครส่งผลให้ชุมชนตระหนักในปัญหาบ้านมากขึ้น และส่งผลให้เยาวชนมีความพยายามที่จะช่วยกันแก้ปัญหา คืออย่างน้อยก็มาทำละครเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (เกิดกลุ่มเยาวชนดาวลูกโซ่ขึ้นในชุมชนเป็นเด็กรุ่นเล็กที่ได้รับแรงบันดาลใจจากละคร)
	- คนในชุมชนไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของเยาวชน ชุมชนรู้สึกไม่มีความหวังทั้งต่อเยาวชนในชุมชนและต่ออนาคตของตนเอง	- คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของเยาวชนมากขึ้นว่ามีพลังขับเคลื่อนชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีหรือแม้แต่ "สอน" ผู้ใหญ่ ทำให้มีความหวังกับตนเองและอนาคตของกลุ่มเยาวชนมากขึ้น
	- ชุมชนไร้ความหวังเพราะไม่มีอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ เกษตรกรรมล้มเหลว ครอบครัวยากจน (ทำให้บางคนต้องขายยาบ้า)	- สื่อละครก่อให้เกิดการพูดคุยเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาความยากจนของชุมชน การได้ปรับทุกข์กันทำให้ชุมชนรู้สึกมีความหวังมากขึ้น

ตารางที่ 26 : แสดงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชน / ชุมชน

ก่อนและหลังมีกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนครองแครง จ. พระนครศรีอยุธยา

	การเปลี่ยนแปลงของเยาวชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- เยาวชนมีวิถีชีวิตแบบชุมชนเมืองคือเรียนหนังสือหรือทำงาน และใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ในการรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างขุดถนน ร้องเพลงตามงานมงคล ช่วยครอบครัวทำธุรกิจชุมชน เช่น ค้าขาย อยู่ในชุมชนแบบต่างคนต่างอยู่	- เยาวชนมีกิจกรรมละครเป็นทางเลือก ทำให้เยาวชนในหมู่บ้าน (ทั้งนอกระบบและในระบบโรงเรียน) ได้มีความสัมพันธ์กัน มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากขึ้น
	- เยาวชนมีความเชื่อมโยงกับชุมชน หรือเข้ามาร่วมกิจกรรมของชุมชนบ้าง ตามที่ผู้ใหญ่กำหนด	- มีความพยายามจัดตั้งกลุ่มเพื่อทำโครงการต่างๆ ในชุมชนด้วยตนเอง เช่น โครงการศึกษาและเผยแพร่สื่อพื้นบ้าน
จิตสำนึก	- เยาวชนส่วนใหญ่มีเป้าหมายว่าศึกษาจบแล้วต้องทำงานในโรงงาน	- เยาวชนมีเป้าหมายในชีวิตมากกว่าการประกอบอาชีพ แต่ยังมีเป้าหมายที่จะทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับชุมชนตนเองด้วย
	- เยาวชนอยู่ในบริบทของชุมชนที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมีความสนใจอยู่แล้ว	- เยาวชนมีความสนใจวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนตัวเองมากขึ้น
	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	
	ก่อน	หลัง
วิถีชีวิต	- ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มเยาวชน ในทางสร้างสรรค์แต่ยังไม่มีกระบวนการในการดำเนินการ	- ชุมชนค้นพบและยอมรับศักยภาพของเยาวชน เกิดความคิดหลากหลายวิธีการรวมกลุ่มเยาวชน เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน - ชุมชนเห็นคุณค่าของพลังเยาวชนที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ส่งผลต่อการสนับสนุนให้เกิดกลุ่มเยาวชนลักษณะอื่นๆ ตามมา เช่น กลุ่มเยาวชนกลองยาว
	- ชุมชนบางส่วนกำลังลืมรากเหง้าและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง	- มีการรื้อฟื้นการเล่นและศิลปะพื้นบ้านเช่นลิเก กลับมาเป็นมหรสพในชุมชนอีกครั้งโดยเยาวชน และชุมชนร่วมกันทำ
จิตสำนึก	- ชุมชนได้รับความรู้เรื่องโรคเอดส์ เรื่องยาเสพติดจากเจ้าหน้าที่ และสื่อสารมวลชนเท่านั้น	- ชุมชนมีความเข้าใจในปัญหา เช่น เรื่องโรคเอดส์ เรื่องยาเสพติด ฯลฯ ตามที่เยาวชนได้นำเสนอผ่านการแสดงละครมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาพบว่าสื่อละครเพื่อการพัฒนา มีสมรรถนะในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มที่การพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชน (Capacity Building) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการสื่อสาร ในลักษณะของการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเพื่อให้เยาวชนสามารถเป็นผู้ผลิตและผู้ใช้สื่อละคร โดยสื่อละครสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อทางเลือกที่ช่วยเปิดพื้นที่ทางการสื่อสารของชุมชน ให้กับคนในชุมชนได้แสดงออก เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งการสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทางการสื่อสารให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ทั้งยังมีบทบาทโดดเด่นในการสร้างการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของสื่อ ทำโดยชุมชน เล่นโดยชุมชน เพื่อคนในชุมชน โดยคุณลักษณะของสื่อละครเพื่อการพัฒนา คือเปิดโอกาสให้สามารถนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ เปิดโอกาสให้นำเรื่องราวของชุมชนมาใช้ เป็นการเพิ่มพลังอำนาจและความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและจิตสำนึกของเยาวชนและชุมชน และเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยเรื่องปัญหาหรือความขัดแย้งต่างๆ ของชุมชนได้ในดีในบางชุมชน

ในทางการพัฒนา สื่อละครเพื่อการพัฒนาช่วยในการปรับรูปแบบ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางการพัฒนา ในทิศทางจากล่างสู่บน (Bottom-up) คือจากเด็กสู่ผู้ใหญ่ หรือจากเยาวชนสู่ชุมชน และช่วยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการสื่อสาร การมองปัญหา การริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนรู้จักตัวตน ยอมรับในตัวเอง และเยาวชนซึ่งเป็นผลิตผลของชุมชน และช่วยให้เยาวชนสามารถแสดงบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้ไม่ต่างจากผู้ใหญ่ และท้ายที่สุดสื่อละครเพื่อการพัฒนา ก่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างเยาวชนและบุคคลทุกฝ่ายในชุมชน

บทที่ 9

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชน

การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนก็เหมือนกับการใช้สื่ออื่นๆ ซึ่งประกอบไปด้วยผลของความสำเร็จและความล้มเหลว เช่นเดียวกับเหรียญที่มีสองด้าน การดำเนินงานโดยใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมย่อมทำให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว และแม้ว่าจะหลีกเลี่ยงความผิดพลาดและผิดหวังที่เกิดขึ้นจากการทำงานไม่ได้ แต่หากได้นำบทเรียนต่างๆ มาพิจารณาให้ดีก็จะพบสาเหตุอันเป็นที่มาของผลที่เกิดขึ้น ซึ่งก็หมายความว่าหากคณะทำงานสามารถควบคุมสาเหตุดังกล่าวหรือใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้นได้ ก็จะสามารถส่งผลให้การทำงานในครั้งต่อไปประสบผลสำเร็จได้มากขึ้น และลดความเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการทำงานลง

ก่อนอื่นคณะผู้วิจัยต้องกล่าวว่า กลุ่มละครเยาวชนที่ได้เลือกมาทำการศึกษาทั้งสี่พื้นที่ในงานวิจัยครั้งนี้ นั้นนับว่าเป็นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จในการจัดตั้งตนเอง เพื่อเป็นกลุ่มละครเยาวชนที่ทำงานพัฒนาด้านการสื่อสารภายในชุมชน ตามแนวคิดละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ในระดับหนึ่ง¹ ประกอบกับการใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 7 โดยเฉพาะกลยุทธ์การยืดหยุ่นกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และกลยุทธ์การยืดเยาวชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ทำให้ดูเหมือนว่าผลการปฏิบัติงานในทุกๆ พื้นที่ ที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้จะประสบความสำเร็จมากกว่าความล้มเหลว ที่เป็นเช่นนี้เพราะเงื่อนไขสองประการในการทำงานของกลุ่มละครมะขามป้อม คือ

1. การทำงานละครเยาวชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อมนั้นมีระยะเวลาในการทำงานที่ยาวนานมาก และการทำงานแต่ละครั้งไม่ได้จบสิ้นในตัวเอง แต่เป็นการทำงานเพื่อตอบโจทย์หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และเป็นการทำงานที่ไม่ได้มีการวางแผนมาเป็นอย่างดีในทุกๆ พื้นที่แบบมีสูตรสำเร็จ ด้วยข้อจำกัดทั้งทางด้านงบประมาณสนับสนุน กิจกรรมในแต่ละพื้นที่ (ส่งผลให้กิจกรรมที่จัดขึ้นในระยะยาวมีสัดส่วนไม่เท่ากัน) เวลาของคนทำงาน และข้อจำกัดในความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนต่อตัวงานของคนทำงานแต่ละพื้นที่ ประกอบกับมะขามป้อมใช้วิธีทำงานที่คณะผู้วิจัยเรียกว่า ทำไปรู้ไป แก้ปัญหาไป และความ

¹ ซึ่งในการทำงานละครเพื่อการพัฒนาเยาวชนของกลุ่มมีประสบการณ์ทั้งที่ไม่ได้ต้องการพัฒนาไปจนถึงการก่อตั้งกลุ่มละครเยาวชน และมีประสบการณ์ทั้งที่ต้องการก่อตั้งกลุ่มละครเยาวชนแต่ประสบความล้มเหลวกับการทำงานในพื้นที่ คือไม่สามารถก่อตั้งกลุ่มได้

พยายามดิ้นรนแบบ “มวยวัด” คือทำอย่างไรก็ได้ให้ผลออกมาดี และตอบวัตถุประสงค์ของการทำงานแต่ละครั้งได้ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติ (ซึ่งความเป็นมาได้กล่าวไว้อย่างละเอียดในบทที่ 4) ดังนั้นผลสำเร็จเหล่านี้จึงเกิดขึ้นจากกระบวนการบ่มเพาะ ชัดเกลา และพัฒนาในเวลาไม่ต่ำกว่า 3-4 ปี ในทุกๆ พื้นที่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามในการเชื่อมร้อยบทเรียนต่างๆ ของกระบวนการ กิจกรรม และกลยุทธ์ในการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาที่กระจัดกระจายอยู่แบบ Tacit Knowledge ให้เป็น “สูตร” หรือเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแบ่งปันสู่ผู้อื่นได้อย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น งานวิจัยนี้จึงไม่ได้มุ่งประเมินโดยมีมาตรฐานที่แน่ชัด แต่มุ่งศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่า

2. ในแง่ของปัญหาอุปสรรคและความล้มเหลวจากการทำงานแต่ละพื้นที่นั้น คณะผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์เพื่อนำเสนอในบทที่ 9 ในฐานะปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ แต่มิได้แจกแจงเป็นผลการวิจัยเนื่องจากเมื่อประสบปัญหาใดๆ ก็ตาม วิทยากรและคณะทำงานจะมีการปรับกระบวนการหรือกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นทันที ซึ่งทำให้ผลการทำงานในระยะต่อมามีต้องบรรลุเป้าหมายที่ต้องการเสมอ² ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของการทำงานในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ใช้ระบบอาสาสมัครที่อุทิศตนให้กับการทำงานในพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ที่ตั้งไว้โดยไม่ขึ้นกับงบประมาณหรือระยะเวลา ประกอบกับกลยุทธ์ของการทำงานให้เข้ากับบริบทของเยาวชนและชุมชน จึงต้องมีการทบทวนผลการทำงานและแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา ในมุมมองของคนทำงานจึงเห็นว่า ปัญหาเป็น เงื่อนไขเบื้องต้นของการทำงานขั้นต่อไป มากกว่าจะเห็นว่าเป็นความล้มเหลว

อย่างไรก็ดีคณะผู้วิจัยก็ยังเห็นว่ากลุ่มเยาวชนที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ทางกลุ่มละครมะขามป้อมได้วางไว้ทั้งสี่กลุ่มนี้ มีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานและมีความยั่งยืนต่อการดำรงอยู่ที่แตกต่างกัน ซึ่งคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นผลมาจากบริบทของการจัดกระทำ และมีเหตุปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไปนั่นเอง

² กระบวนการละครมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน ถ้าขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ผ่าน ก็ต้องทำซ้ำจนกว่าจะผ่าน เช่น กิจกรรมพัฒนาสมาธิ กลุ่มอื่นๆ ใช้เวลาเพียง 1-2 ชั่วโมง แต่กลุ่มฝันละไม วิทยากรจะใช้เวลาถึง 1-2 สัปดาห์ จึงจะขยับไปสู่ขั้นตอนต่อไปได้เป็นต้น ดังนั้นเมื่อกลุ่มเยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมครบ 7 ขั้นตอนได้นั้น ก็เป็นที่รับประกันระดับหนึ่งว่าเยาวชนมีการพัฒนาตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นผลการแสดงละครในชุมชนของกลุ่มเยาวชนทุกกลุ่ม จึงเป็นเสมือน Out Come ของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งหากเยาวชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างประสบผลสำเร็จ ก็จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าเยาวชนมีพัฒนาการที่ก้าวหน้า

คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคที่มีผลต่อการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาในการทำงานกับเยาวชนและชุมชน ซึ่งอาจมีอิทธิพลส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในภาพรวมได้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการนำกระบวนการและสื่อละครเพื่อการพัฒนาไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาย้อนหลังโดยพิจารณาจากข้อมูลต่างๆ มาประกอบกัน แบ่งนำเสนอเป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการทำงานของกลุ่มเยาวชนทั้งสี่พื้นที่ และส่วนที่สองเป็นการสรุปให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่องานละครเพื่อการพัฒนาในภาพรวม ซึ่งพบว่าเป็นปัจจัยที่มีสองด้านในตนเอง

9.1 ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคต่อการทำงานละครเพื่อการพัฒนาในพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่

ปัจจัยสนับสนุนคือองค์ประกอบที่มีอิทธิพลในการสนับสนุนการดำเนินงานละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างคล่องตัว และมีแนวโน้มว่าจะประสบความสำเร็จได้มาก และทำให้การทำงานละครเพื่อการพัฒนาของแต่ละพื้นที่สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยอุปสรรคคือ องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จของการดำเนินการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งทำให้คณะทำงานดำเนินกิจกรรมด้วยความยากลำบาก ขาดความคล่องตัวหรืออาจทำให้การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาไม่สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ได้

เพื่อให้เห็นภาพรวมคณะผู้วิจัยจะขอนำเสนอโดยใช้ตารางเปรียบเทียบปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค โดยแยกเป็น 4 กลุ่มตามพื้นที่ศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 28 : ตารางเปรียบเทียบปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค โดยแยกเป็น 4 กลุ่มตามพื้นที่ศึกษา

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน มะขามแก้ว	1. มีองค์กรในพื้นที่ (โรงเรียน , NGO) ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดีและให้เวลาอย่างเต็มที่ในการทำกิจกรรมของเยาวชน	1. งบประมาณจำกัดเฉพาะการอบรมในช่วงแรกของการทำงาน	- ในช่วงต้นอบรมแบบมีงบประมาณเท่าไรก็ใช้เท่านั้น ถ้าขาดเหลืออะไรก็ขอความช่วยเหลือจากชุมชน
	2. ได้รับงบประมาณจากองค์กรในพื้นที่	2. ได้รับแจ้งบสำหรับงานแสดง แต่ไม่มีงบประมาณสนับสนุนการเพิ่มทักษะละครเพื่อการพัฒนา	- ไม่สามารถแก้ไขได้ คือต้องจัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ แต่ใช้วิธีส่งผู้กำกับไปช่วย Side Coaching
	3. ในชุมชนมีช่องทางในการสื่อสารจำกัด ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนายังไม่ได้รับความสนใจ	3. ระยะทาง และ ข้อจำกัดของการเป็นนักเรียนของโรงเรียนประจำทำให้การจัดกิจกรรมทำกิจกรรมต่างๆ ต้องเป็นไปแบบทางการเท่านั้น นักเรียนไม่สามารถจัดกิจกรรมด้วยตนเองได้ ต้องรอการอนุมัติจากโรงเรียนเป็นหลัก	- ต้องปรับตัวตามเงื่อนไขของโรงเรียนและลดความคาดหวังในการจัดกิจกรรมลง หันมาเน้นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของเยาวชนมากกว่าการออกชุมชน พยายามประสานงานกับโรงเรียนให้มากขึ้น
	5. มีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายกลุ่มเยาวชนกลุ่มอื่นๆ	4. ความแตกต่างกันมากของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้กลุ่มรวมตัวเพื่อทำงานร่วมกันค่อนข้างยาก	- พยายามประสานเท่าที่เป็นไปได้ แต่ที่ยากที่สุดปรับโดยการแบ่งทำเป็นรุ่นๆ รุ่นละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เยาวชนลดอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมลง เพราะความขัดแย้งของชาติพันธุ์บางครั้งยากจะประสานกันได้เวลาต้นๆ แก้ปัญหาแบบค่อยเป็นค่อยไป
	6. มีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มมาช่วยประสานงานอย่างต่อเนื่อง	5. การจัดกิจกรรมและทิศทางของกลุ่มฯ ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่เป็นหลัก (ร.ร. และ Ngoพื้นที่)	- ต้องทำให้ยอมรับและปรับความคาดหวังในการทำงานลงเพราะเป็นเงื่อนไขที่เกิดจากบริบทของชุมชน พยายามกระตุ้นไปทางครู และ NGOs ให้ฟังเยาวชน
		6. เยาวชนไม่ได้อยู่ในชุมชน แต่อยู่ในโรงเรียนขาดการพัฒนากิจกรรมให้เหมาะสม	- ต้องปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน จากที่ให้เยาวชนเป็นสื่อของชุมชน มาเป็นสื่อของ ร.ร.

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มละครเยาวชนเพื่อชุมชนดาวลูกไก่	1. เมืองศักรินทร์ (ร.ร. ศรีอินทราทิพย์พิทยาคม, NGO)ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกทำให้เยาวชนมีโอกาสได้จัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน 2. มีการสนับสนุนงบประมาณเบื้องต้นในการอบรมทักษะละครเพื่อการพัฒนา และได้รับงบจากชุมชนเป็นระยะ และชาวบ้านให้ความสนับสนุน เช่นเรื่องที่พัก, อาหาร ในการจัดกิจกรรมต่างๆ 3. มีการวางแผนอบรมเพิ่มทักษะให้กับสมาชิกรุ่นเก่าและเสริมทักษะให้กับสมาชิกรุ่นใหม่เป็นระยะ 4. มีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มมาช่วยประสานงานอย่างต่อเนื่อง 5. ในชุมชนมีช่องทางสื่อสารจำกัด ทำให้สื่อละครเพื่อการพัฒนาอยู่ในความสนใจ ทั้งในฐานะมหรสพของชุมชน สื่อในชุมชน และกิจกรรมทางเลือกเพื่อการเรียนรู้สำหรับเยาวชน	- การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนถูกจำกัด เพราะงบประมาณไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากองค์กรทุนติดงบประมาณ และไม่มีผู้บริจาคในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ งบประมาณส่วนใหญ่เป็นงบจัดกิจกรรม แต่ไม่มี งบประมาณสำหรับพัฒนาศักยภาพให้กับเยาวชน - ความยากจน ทำให้เยาวชนหลายคนในกลุ่มต้องเลิกทำกิจกรรมเพราะต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว - การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของเยาวชนเช่นต้องออกจากชุมชนไปเรียนต่อในเมื่องทำให้เยาวชนบางคนต้องห่างกลุ่มไปไม่ค่อยมีโอกาสเข้าร่วมงานกับกลุ่ม - เนื่องจากกลุ่มเยาวชนก่อตั้งขึ้นในโรงเรียนทำให้จำนวนการตัดสินใจต่างๆ อยู่ที่โรงเรียนโดยเยาวชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับงานหรือไม่มีสิทธิ์เลือกงานหรือกำหนดทิศทางการทำงานของตนเองได้จริง	- กลุ่มจะเข้ามาป้อมพยายามหาทางโครงการอื่นๆ มาลงร่วมกับสนับสนุนให้เยาวชนพยายามหาบด้วยตนเองโดยขอจากผู้ใหญ่ในชุมชน หรือขอชุมชน และให้เยาวชนเป็นคนจัดวิทยากรของชุมชนมาป้อมไปจัดอบรมในโครงการที่ตนเองสร้างขึ้น หรือหากไม่ได้จริงๆ ก็ไปเยี่ยมเยียนช่วยเหลือเป็นการส่วนตัว - ก็ต้องปล่อยให้เขาไปตามความจำเป็นของชีวิต แต่ใช้วิธีเชื่อมโยงไว้ ไม่ให้หลุดกลุ่มเท่าที่จะเป็นไปได้ - เยาวชนรุ่นเก่า แก่ไขไม่ได้ เป็นพลวัตรของเยาวชน - ใช้วิธีฝึกเยาวชนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนคนที่ออกไป - ในระยะแรกใช้วิธีผ่อนปรน ประณีประนอม ชี้แจงให้โรงเรียนเห็นเป็นเป้าหมายการทำงานที่แท้จริง ในระยะหลังใช้วิธีประชุมเพื่อหาทางออกร่วมกันกับกลุ่มเยาวชน

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มละคร เยาวชนเพื่อ ชุมชนดาวลูกไก่	6. งบประมาณที่จำกัดทำให้เยาวชนเรียนรู้ที่จะใช้ วิธีการระดมทุนอย่างง่าย เช่น การเดินขอบริจาค ในชุมชน ฯลฯ	- ในระยะยาว โรงเรียนมีทิศทางที่ไม่ชัดเจนในการ ทำงานกับเยาวชน ไม่ยอมรับความเติบโตของเยาวชน ทำให้ไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการมีส่วนร่วมในการ ทำงาน สนใจแต่ผลิต (Production) จากเยาวชน และใช้เงินค่าตอบแทนมาเป็นเป้าหมายหลักในการ ทำงาน ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มและ ระหว่งกลุ่มกับโรงเรียน	- ผลักดันให้เยาวชนตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยให้คำปรึกษาแต่ไม่เข้าไปแทรกแซงมากนักเพราะ จะกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ของทุกฝ่าย แต่ใน ที่สุดเยาวชนได้แยกตัวออกมาจากโรงเรียน เพื่อเป็น อิสระทำงานในชุมชน แต่ก็ได้ประนีประนอมว่ายังมี เยาวชนรุ่นใหม่อีกกลุ่มหนึ่งที่ยังอยู่ในโรงเรียน โดย เยาวชนแกนนำได้ไปจัดอบรมให้ - ให้อภิปรายความขัดแย้งดังกล่าวมาสอนเด็กให้เรียนรู้ อุปสรรคของการทำงาน และปัญหาที่ผ่านผลประโยชน์ ไม่เข้าใครออกใคร บางครั้งเงินก็ทำให้เกิดปัญหาได้ ซึ่งต่อมาทำให้เยาวชนกลุ่มนี้สามารถทำงานได้โดยไม่ สนใจข้อจำกัดเรื่องเงินเป็นปัญหาใหญ่ - ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งลึกๆ ในความรู้สึกของ ครูกับกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและมะขามป้อมได้ ก็ ต้องปล่อยให้ผ่านไป และหันมาเชื่อมโยงกับชุมชนแทน

กลุ่ม	ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยอุปสรรค	การแก้ไข
กลุ่มเยาวชน สืบสาน วัฒนธรรม ครองแครง	1. มีผู้นำชุมชน (อ.สุรินทร์ กิจนิตยวิทย์) ซึ่งมีความ เข้าใจในกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ให้การ สนับสนุนในระยะเริ่มต้น 2. ครอบครัว-ชุมชนให้ความสนับสนุนเช่นเรื่องที่พัก, อาหาร ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมด 3. ได้รับงบประมาณจากชุมชนในระยะแรกส่งผลต่อ กำลังใจและความภาคภูมิใจของเยาวชน การ ได้รับรางวัลและงบประมาณจากองค์กรภายนอก ชุมชนในระยะต่อมา ทำให้กลุ่มดำเนินงานได้ ต่อเนื่อง 4. เยาวชนมีทรัพยากรบุคคลและภูมิหลังที่พร้อมกว่า เยาวชนกลุ่มอื่นๆ อีก 3 กลุ่ม หลายคนมีทักษะด้าน การแสดงเช่นรำ ร้องเพลง ฯลฯ มาก่อนจึงมี ศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาผลงานของ ตนเอง ประกอบกับชุมชนมีภูมิปัญญาในชุมชน มาก	- งบประมาณไม่ต่อเนื่อง หลังจากสิ้นสุดโครงการ ของชมรมบ่มเพาะเยาวชนครั้งแรกแล้ว ได้ลงไป ติดตามผลกับเยาวชนเพียงแค่ 3 ครั้ง เพราะ งบประมาณในชุมชนมีให้เฉพาะบริหารจัดการชมรม แต่ ไม่สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน - เป็นพื้นที่ที่มีการติดตามผล และจัดกิจกรรมต่อเนื่อง น้อยที่สุดใน 4 พื้นที่ คือมีเวลาที่ชมรมบ่มเพาะไป ทำงานเพียง 1 ปี แต่ที่อยู่มาได้อย่างต่อเนื่องนั้น กลุ่มเยาวชนดูแลตนเอง ครอบครัวยังสนับสนุน(ในช่วง แรก) ต่อมาชุมชนเข้ามาสนับสนุน - ชุมชนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างระดับประเทศ มี ชื่อเสียงและมีงบประมาณโครงการกลุ่มอาชีพและ กลุ่มพัฒนาต่างๆ ใน ชุมชนมากขึ้นไป ทำให้เกิด การรวมกลุ่มหลายกลุ่มและเกิดการแข่งขันเขียน โครงการเพื่อชิงบ ทำให้กลุ่มเยาวชนได้รับการ สนับสนุนจากงบประมาณในชุมชนน้อยลง	- เป็นที่ปรึกษาให้เยาวชนในการจัดกิจกรรม พยายามไปเยี่ยมเยียน(เป็นการส่วนตัว) เท่าที่ทำได้ และเมื่อลงไป Follow up ก็จะนำผู้กำกับของ ชมรมบ่มเพาะเข้าไปช่วยแนะนำ แบบ side Coaching หรือตั้งแกนนำเยาวชนมาเรียนรู้งานกับชมรมบ่มเพาะ - ในบริบทการทำงานจริงไม่ได้แก้ไข และลืมไปว่าเป็น กลุ่มที่ชมรมบ่มเพาะเข้าไปช่วยเหลือน้อยที่สุด (ใกล้ เกลียดกันต่าง) งบประมาณขอไม่ได้เพราะไม่ใช่พื้นที่ สำคัญขององค์กรทุนใด (ภาคกลาง) เป็นพื้นที่ๆ ทาง กลุ่มชมรมบ่มเพาะรู้สึกว่าได้ทอดทิ้งเยาวชนมากที่สุด - พยายามให้เยาวชนหันไปของบประมาณนอกชุมชน เพื่อลดการแข่งขันกันเอง และเชื่อมโยงเยาวชนให้ รู้จักกับเครือข่ายงานพัฒนาต่างๆ ประกอบกับ เยาวชนได้เข้าไปช่วยงานเครือข่าย สอดคล้อง จึงทำให้ ได้รับความช่วยเหลือจากสภาองค์กรพัฒนาเด็ก ต่อมาเยาวชนได้เริ่มของงบประมาณจากแหล่งทุน ระดับประเทศ และได้รับงบประมาณด้วยตนเองใน ภายหลัง และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับมากขึ้น